

PM 49 – Samebyarnas interna organisation och reglering om medlemskap

Innehållsförteckning	1
Sammanfattning	6
1 Kommitténs uppdrag och utgångspunkter för arbetet med en ny reglering om samebyarnas organisation	10
2 Rennäringslagens bestämmelser om samebyarnas organisation	15
2.1 Samebyns ändamål, organisation och rätten att bli medlem i en sameby	17
2.2 Samebyns förvaltning	19
2.2.1 Allmänna bestämmelser	19
2.2.2 Stadgar	20
2.2.3 Ekonomiska förhållanden	20
2.2.4 Styrelse	23
2.2.5 Revision	25
2.2.6 Bystämman	25
3 Tidigare förslag	28
3.1 Rennäringspolitiska kommittén (SOU 2001:101)	28
3.1.1 Tvingande regler om samebyarnas organisation	29
3.1.2 Särskilda regler för att bilda och upplösa en sameby	30

3.1.3	Övergångsbestämmelser till de nya bestämmelserna om samebyar	33
3.1.4	Samebyns verksamhet	33
3.1.5	Ansvar för samebyns skulder	35
3.1.6	Förslaget om öppnare samebyar	36
3.1.7	Remissinstanserna	37
3.2	Vissa samepolitiska frågor (Ds 2009:40).....	41
3.2.1	Samebyarnas juridiska form och förvaltning.....	41
3.2.2	Samebyarnas verksamhet och medlemskap i en sameby	42
3.2.3	Avskaffandet av det personliga betalningsansvaret	44
3.2.4	Om möjligheten att försätta en sameby i konkurs	45
3.2.5	Behovet av övergångsbestämmelser.....	46
3.2.6	Remissinstanserna	46
3.3	Fusion av samebyar (Ds 2009:64)	56
3.3.1	Departementspromemorians förslag om fusion	57
3.3.2	Remissinstanserna.....	60
3.4	Förslagets fortsatta hantering.....	60
4	Regeringsuppdraget till Sametinget	61
4.1	Sametingets förslag om hur samebyarnas interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap bör utformas	61
4.1.1	Uppdraget.....	61
4.1.2	Sametingets förslag	62
4.1.3	Sametingets styrelses förtydligande av förslaget	65
4.2	SSR:s inställning till Sametingets förslag	71
4.3	Koncessionsamebyarnas intresseförenings inställning till Sametingets förslag	74
5	Den traditionella samiska renskötseln organiserades i siidor.....	75

5.1	En historisk tillbakablick.....	76
5.2	Renskötseln inom siidan.....	79
5.3	Siidornas organisation, beslutsfattande och konflikthantering	82
5.4	Minoritetsskydd och konfliktlösning.....	85
6	Utblick mot Norge	87
6.1	Reindriftsretten.....	88
6.2	Villkor för att kunna utöva reindriftsrett.....	88
6.3	Reindriftsrettens innehåll.....	89
6.4	Rättssubjektet för reindriftsretten.....	90
6.5	Renskötselns organisation i Norge.....	91
6.5.1	Renbetesdistrikt.....	91
6.5.2	Siidor	94
6.5.3	Siidaandelar	99
7	Lagen om ekonomiska föreningar	104
7.1	En översikt av lagen om ekonomiska föreningar.....	106
7.2	Definition av en ekonomisk förening.....	106
7.3	Hur en ekonomisk förening bildas	108
7.4	Föreningens stadgar.....	110
7.5	Medlemmar i föreningen	112
7.5.1	Medlemskap	112
7.5.2	Medlemmens rättigheter och skyldigheter	113
7.5.3	Öppenhets- och likhetsprinciperna.....	115
7.5.4	Skäl för att vägra medlemskap	117
7.5.5	Medlemskap efter bodelning, arv, testamente eller andelsöverlåtelse	118
7.5.6	Ekonomiska föreningar kan ha investerande medlemmar	119
7.5.7	Medlemskap kan upphöra genom uppsägning eller uteslutning	122

7.5.8	Tydligare regler om medlemsförteckning	124
7.6	Föreningens beslutande organ.....	125
7.6.1	Föreningens organisation	125
7.6.2	Röstningsregler vid föreningsstämman	126
7.6.3	Generalklausulen som inskränker föreningsstämmans och styrelsens kompetens ...	129
7.7	Ansvar för föreningens skyldigheter.....	130
7.8	Medlemsinsatser	132
7.9	Värdeöverföring från föreningen.....	134
7.9.1	Vinstutdelning.....	135
7.9.2	Gottgörelse.....	136
7.10	Fusion.....	137
7.11	Föreningens upplösning.....	140
7.11.1	Likvidation.....	140
7.11.2	Förenklad avveckling.....	145
7.11.3	Konkurs	146
7.12	Skadestånd.....	147
8	Diskussionen i den juridiska litteraturen.....	149
9	Möjliga handlingsalternativ	153
9.1	Organisation	154
9.2	Medlemskap	158
9.3	Kort om några övriga frågor	160
	Referenser.....	162
	Artiklar	162
	Litteratur	162
	Offentligt tryck	163
	Rättsfall.....	164
	Övrigt.....	165

SEKRETARIATSUNDERLAG

Sammanfattning

En sameby är en särskild typ av juridisk person som skapades genom 1971 års rennäringslag. Renmarkskommittén har bland annat fått i uppdrag att göra en översyn av frågor som har att göra med samebyarnas organisation. Kommittén ska också ta ställning till om samer som bedriver andra samiska näringar än renskötsel eller har annan anknytning till samebyarnas byområden ska kunna vara medlemmar i samebyar och lämna förslag på hur reglerna om medlemskap i samebyarna kan förtydligas. Det ingår också i kommitténs uppdrag att undersöka på vilka sätt en sameby bör kunna delas, fusioneras eller upphöra att existera och hur den i så fall ska avvecklas. Kommitténs uppdrag redovisas i kapitel 1.

I kapitel 2 beskrivs rennäringslagens nuvarande regler om organisation. Bestämmelser om samebyarnas ändamål och medlemskap finns i 9–14 §§ rennäringslagen. I 35–64 §§ rennäringslagen finns bestämmelser som bland annat anger hur samebyn ska förvaltas, om styrelsen, stadgar, bystämma och rösträtt vid sådan stämma. Dessa bestämmelser är utformade med 1951 års föreningslag som förlaga. Bestämmelserna gäller även för koncessionssamebyar i tillämpliga delar.

I kapitel 3 redovisas förslag från tidigare utredningar. År 1997 tillsattes en kommitté, Rennäringspolitiska kommittén, med uppdrag att bland annat göra en översyn av rennäringslagen och rennäringsförordningen. Rennäringspolitiska kommittén lämnade förslag som innebar att regelverket om samebyar så långt det var möjligt skulle vara detsamma som för ekonomiska föreningar. Det skulle bland annat innebära att samebyn ensam skulle svara för sina skulder och att medlemmarnas personliga betalningsansvar för samebyns skulder därmed skulle tas bort.

Rennäringspolitiska kommittén föreslog dock att frågor om hur samebyarna skulle bildas och upplösas samt frågor om medlemskap i samebyn skulle regleras särskilt (och alltså inte följa den reglering som fanns för ekonomiska föreningar vid den här tiden). Enligt förslaget skulle samebyn som medlemmar anta alla samer som kunde härleda sitt ursprung från samebyn. Om det uppstod oenighet i frågan om en sökande var same eller hade sitt ursprung i samebyn skulle Sametinget pröva frågan. Rennäringspolitiska kommittén lämnade även förslag om att den begränsning som finns i rennäringslagen som innebär att en sameby inte får bedriva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel skulle tas bort.

Rennäringspolitiska kommitténs förslag remissbehandlades men kom inte att genomföras i de delar som nu är aktuella.

I departementspromemorian *Vissa samepolitiska frågor* lämnades delvis omarbetade förslag som utgick från de förslag som Rennäringspolitiska kommittén hade lämnat. Även i promemorian gjordes den bedömningen att regelverket för samebyarnas organisation så långt som möjligt borde överensstämma med lagen om ekonomiska föreningar. Vid tiden för promemorian konstaterades, på samma sätt som Rennäringspolitiska kommittén hade gjort, att de flesta samebyar hade en mera omfattande ekonomisk verksamhet än vad som hade förutsatts vid rennäringslagens tillkomst. Det fanns därmed skäl att i högre grad anpassa reglerna till modernt näringsliv och slopa flera av särreglerna.

I fråga om regleringen av medlemskap i samebyarna överensstämde förslaget i promemorian i huvudsak med det förslag som Rennäringspolitiska kommittén hade lämnat. En viktig skillnad var dock att det i promemorian föreslogs att medlemmar som inte ägnade sig åt renskötsel inte heller skulle kunna härleda andra rättigheter som ingår i renskötselförhållandet, såsom att jaga, fiska och ta virke för uppförande eller ombyggnad av familjebostad, från sitt medlemskap i samebyn.

Även promemorians förslag remissbehandlades, men inte heller de förslagen genomfördes.

I samband med att Renmarkskommittén tillsattes lämnade regeringen ett uppdrag till Sametinget att bland annat analysera samebyarnas organisation och föreslå hur den bör utformas i

fråga om exempelvis ändamål, relationen mellan styrelse, bystämma och enskilda medlemmar och medlemmars rösträtt. Sametinget skulle även analysera hur rennäringslagens regler om medlemskap förhöll sig till den rättighetsreglering som finns i grundlagen och folkrättsliga konventioner. I uppdraget ingick även att analysera hur befintliga samebymedlemmar skulle påverkas av en förändring av medlemskapsreglerna. Uppdraget skulle genomföras i nära dialog med samebyarna, Sámiid Riikkasearvi (SSR) och Koncessionssamebyarnas intresseförening. Sametingets förslag redovisas i kapitel 4.

I november 2023 redovisade Sametinget uppdraget till regeringen. En utgångspunkt i Sametingets förslag är att alla samer har renskötselrätt, vilket innebär att alla samer har en upparbetad rätt att bruka markerna till renskötsel, jakt och fiske. Därmed ska alla samer ha rätt att tillhöra gemenskapen i en sameby. Enligt förslaget ska en same som kan härleda sitt ursprung inom någon av dagens geografiska samebyar och uppfyller kriterierna för att upptas i Sametingets röstlängd ha rätt att bli medlem i den samebyn. Enligt förslaget ska samebyarna dessutom få bedriva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel så länge det inte innebär en olägenhet för renskötseln.

SSR har klargjort att förbundet och dess medlemmar inte ställer sig bakom Sametingets förslag.

Utöver nu beskrivna delar innehåller promemorian även en beskrivning av hur den samiska renskötseln har organiserat sig traditionellt i siidor. Beskrivningen finns i kapitel 5. Syftet med beskrivningen är att kunna utföra analyser av regleringen om samebyarnas inre organisation mot bakgrund av samiska normer och traditioner. Det är dock svårt att med säkerhet beskriva hur den traditionella renskötseln har sett ut i olika delar av renskötselområdet, främst på grund av att det inte finns så mycket forskning på området. Dessutom har den traditionella kunskapen om renskötseln och bruket av markområden förts vidare muntligen mellan generationer, vilket innebär att det inte finns så mycket nertecknat material att ta del av.

Renskötseln i Norge regleras i *Lov 15 juni 2007 nr. 40 om reindrif (reindriftsloven)*. I portalparagrafen anges att lagen ska verka för en ekologisk, ekonomisk och kulturellt hållbar renskötsel med grund i samisk kultur, tradition och sedvana till

nytta för den renskötande befolkningen och samfundet i övrigt. Den norska lagen beskrivs i kapitel 6.

Eftersom den nuvarande rennäringslagen bygger på en tidigare version av lagen om ekonomiska föreningar och förslag som lämnats sedan lagens tillkomst varit inne på att samebyarnas organisation i ännu större utsträckning borde regleras av den lagen finns det en översiktlig redogörelse i kapitel 7 av den nu gällande lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar (EFL). Syfte med beskrivningen är att materialet ska utgöra diskussionsunderlag för kommitténs överväganden i fråga om samebyarnas organisation och reglering om medlemskap.

I kapitel 8 presenteras några problem med rennäringslagens nuvarande reglering som har beskrivits i litteraturen.

Avslutningsvis redovisas några idéer om olika handlingsalternativ i kapitel 9.

1 Kommitténs uppdrag och utgångspunkter för arbetet med en ny reglering av samebyarnas organisation

Renskötselrätten grundas på urminnes hävd och tillkommer det samiska folket. Den får med nuvarande lagstiftning endast utövas av samer som är medlemmar i samebyar. En sameby är en särskild typ av juridisk person som skapades genom 1971 års rennäringslag. Rennäringslagens regler om samebyar har dock kritiserats för att ha en splittrande effekt bland samer. Det har även ifrågasatts om regelverket om medlemskap i samebyar är förenligt med regeringsformens och Europakonventionens bestämmelser om skydd för egendom. Regleringen har även kritiserats med utgångspunkt från regeringsformens bestämmelser om näringsfrihet och om samisk kultur. Skäl för kritiken har bland annat varit att utövandet av renskötselrätten har knutits till medlemskap i en association, där medlemmarna har möjlighet att påverka vilka andra samer som ska kunna utöva rättigheten.

Renmarkskommittén har därför fått i uppdrag att särskilt analysera hur rennäringslagens regler för medlemskap i samebyar förhåller sig till regeringsformens och Europakonventionens rättighetsreglering. Kommittén ska också ta ställning till om samer som bedriver andra samiska näringar än renskötsel eller har annan anknytning till samebyarnas byområden ska kunna vara medlemmar i samebyar och bedöma hur de befintliga medlemmarna i så fall

påverkas, samt även i övrigt lämna förslag på hur reglerna om medlemskap i samebyar kan förtydligas.¹

Analysen av rennäringslagens reglering om medlemskap i en sameby och regleringens förenlighet med regeringsformen och Europakonventionens bestämmelser har redovisats i PM 48 – *Samer utanför samebyar*. Sekretariatets bedömning är att regleringen inte strider mot grundlagen eller Europakonventionen.

Av kommitténs direktiv följer också att de bestämmelser i rennäringslagen som gäller samebyarnas organisation och beslutsfattande bör ses över. Som ett exempel nämns att samebyar enligt 9 § rennäringslagen är förbjudna att bedriva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel. Vidare har bestämmelsen i 40 § om fördelningen av kostnader för renskötseln kritiserats för att vara otydlig i fråga om vilka kostnader som avses och hur dessa kostnader får fördelas mellan bymedlemmarna. Dessutom saknar rennäringslagen regler om hur en sameby kan upplösas, delas eller fusioneras. I kommitténs uppdrag ingår att utreda om sådana regler vore lämpliga, hur ett sådant regelverk kan se ut och vad som i så fall händer med samebyns rättigheter och skyldigheter.

I uppdraget ingår även sådana frågor som hänger samman med samebyarnas organisation, såsom frågor om samebyarnas ändamål, relationen mellan styrelse, bystämma och enskilda medlemmar, medlemmars rösträtt samt samebyars och medlemmars rättigheter och skyldigheter, inklusive medlemmars kostnadsansvar för renskötseln. Vidare ska kommittén ta ställning till om samer som bedriver andra samiska näringar än renskötsel eller har annan anknytning till samebyarnas byområden ska kunna vara medlemmar i samebyar och bedöma hur de befintliga medlemmarna i så fall påverkas samt även i övrigt lämna förslag på hur reglerna om medlemskap i samebyar kan förtydligas. Slutligen ingår det i kommitténs uppdrag att undersöka på vilka sätt en sameby bör kunna delas, fusioneras eller upphöra att existera och hur den i så fall ska avvecklas.²

Samma dag som regeringen beslutade om kommitténs direktiv lämnades även ett uppdrag till Sametinget att i nära dialog med samebyarna bland annat analysera frågorna om hur samebyarnas

¹ Dir. 2021:35 *En ny renskötsellagstiftning – det samiska folkets rätt till renskötsel, jakt och fiske*, s. 7 f.

² Dir. 2021:35 s. 7 f.

interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap borde se ut.³ Sametingets styrelse redovisade sina slutsatser till regeringen den 27 november 2023. Av Renmarkskommitténs direktiv följer att kommittén ska ta hand om Sametingets förslag inom ramen för det uppdrag som kommittén har att se över rennäringslagens bestämmelser. Uppdraget och Sametingets förslag kommer att redovisas nedan i avsnitt 4.1.

De bestämmelser som för närvarande gäller för samebyarnas organisation bygger på lagen om ekonomiska föreningar från år 1951. Den lagen har sedan dess reformerats i flera omgångar. Förslag som senare har lämnats i syfte att reformera rennäringslagens organisations- och medlemskapsbestämmelser har också de tagit sin utgångspunkt i den reglering som vid tiden för förslagen gällde för ekonomiska föreningar. Det förefaller därför naturligt att även nu överväga om samebyarnas organisationsbestämmelser ska bygga på samma eller liknande regler som gäller för ekonomiska föreningar.

I den här promemorian har sekretariatet därför valt att presentera ett bakgrundsmaterial i kapitel 2 som består av de nu gällande bestämmelserna i rennäringslagen. Efter det kommer i kapitel 3 en beskrivning av tidigare förslag som har lämnats i statliga utredningar i fråga om samebyarnas organisation och medlemskap i samebyar. Sedan följer kapitel 4 med en redovisning av Sametingets förslag till hur samebyarnas organisationsbestämmelser och regler för medlemskap bör se ut samt SSR:s och Koncessionssamebyarnas intresseförenings ståndpunkt i frågan. I kapitel 5 finns en redogörelse för hur renskötseln har organiserats enligt samiska traditioner och sedvanor samt i kapitel 6 en redogörelse för hur den norska regleringen ser ut för renskötselns organisation. I kapitel 7 finns en översiktlig redogörelse för den nu gällande lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar (EFL). I kapitel 8 finns en redogörelse för vissa problem i de nuvarande bestämmelserna som uppmärksammas i den juridiska litteraturen. I kapitel 9 redogörs slutligen för några möjliga handlingslinjer som sekretariatet hittills har identifierat. De ska inte ses som några färdiga förslag utan som ett underlag för diskussionen framåt.

Vid ett möte med en arbetsgrupp inom Sámiid Rikkasearvi (Svenska samernas riksförbund, SSR) den 22 augusti 2024 har förbundet framfört att samebyarna motsätter sig en reglering som

³ Regeringsbeslut 20 maj 2021, dnr N2021/01633.

innebär att samebyarna görs om till ekonomiska föreningar. SSR vill i stället se att man i en framtida lag fortsätter att ha en särreglering för associationsformen samebyar. Denna särreglering bör utgå från de nuvarande organisationsreglerna i rennäringslagen, men anpassas utifrån de behov av förändringar som de verksamma renskötarna ser. SSR har inte heller något önskemål om att det norska systemet med siidor som rättssubjekt införs i lagen eller att begreppet siidor som någon form av organisationsform eller på annat sätt tas in i den svenska lagen.

Med anledning av den ståndpunkt som SSR har redovisat påminner sekretariatet om de folkrättsliga principer om självbestämmanderätt och om rätten att konsulteras i frågor som rör interna förhållanden och som har beskrivits tidigare under utredningen, se PM 6 – *Sveriges skyldigheter enligt folkrätten, PM 44 – Renskötsel och annan markanvändning* samt även avsnitt 8.4.3 i delbetänkandet *Jakt och fiske i renbetesland*. Principerna som beskrivs där innebär att samerna i egenskap av urfolk har rätt till självbestämmande i fråga om sina interna angelägenheter. Rätten till självbestämmande är en allmänt erkänd rättsgrundsats i folkrätten. Rätten innebär sammanfattningsvis att ett folk har rätt att bestämma över sin egen framtid och att alla folk fritt ska få bestämma sin politiska ställning och fritt fullfölja sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling. I artikel 4 i Urfolksdeklarationen beskrivs självbestämmandet som att principen inkluderar autonomi eller självstyre i frågor som rör ett urfolks egna angelägenheter. Principen om självbestämmande kan även förstås som att rätten och makten att fatta beslut i vissa frågor (interna angelägenheter och sedvänjor) delegeras från staten till urfolket inom statens juridiska ramverk.

Vidare följer av folkrättsliga principer att urfolk har rätt att konsulteras i frågor som berör dem. I artiklarna 18 och 19 i Urfolksdeklarationen beskrivs principen om konsultation som att urfolk har rätt att delta i beslutsfattandet i frågor som berör dem. Där föreskrivs vidare att stater ska rådfråga och samarbeta i god anda med berörda urfolksgrupper genom deras egna representativa institutioner för att få deras fria och informerade förhandssamtycke innan staterna antar och genomför lagar eller administrativa åtgärder som kan påverka urfolken.

De mänskliga rättigheter som beskrivs i internationella konventioner och i urfolksdeklarationen är individuella rättigheter –

de tillkommer individer – men för urfolks del finns kollektiva element. Detta kommer till uttryck bland annat i artikel 27 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, där det framgår att urfolksmedlemmar har rätt att utöva sina kultur i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp.

I svensk nationell lag framgår konsultationsprinciperna i såväl lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (minoritetslagen) som lagen (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket (konsultationsordningen). Där stadgas bland annat att myndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor.

Rätten till självbestämmande och konsultation i en viss fråga tillkommer de urfolksmedlemmar som berörs av den åtgärd som ska beslutas om eller som ska vidtas. Det är dessa personer – de berörda urfolksmedlemmarna – som måste konsulteras i frågan.⁴

Sekretariatet menar att frågan om hur samebyarna ska vara organiserade är en sådan intern angelägenhet där de nuvarande samebymedlemmarnas uppfattning väger tungt i fråga om hur förslaget ska utformas. Men regelverket måste också vara förenligt med rättsordningen i övrigt och beakta även andra legitima intressen som exempelvis skydd för borgenärer, affärspartner och tredje man. Sekretariatet bedömer att sådana hänsyn i de flesta fall kan tas utan att det uppstår någon motsättning med självbestämmanderätten.

⁴ Se artikel 19 Urfolksdeklarationen. Vidare läsning finns i SOU 2023:46 *Jakt och fiske i renbetesland* s. 279 f och s. 287–292.

2 Rennäringslagens bestämmelser om samebyarnas organisation

När den nuvarande rennäringslagen trädde i kraft år 1971 innebar det genomgripande förändringar i de tidigare lappbyarnas organisatoriska och ekonomiska situation. Lappbyarna var strikt myndighetsreglerade och hade en osjälvständig ställning.⁵ I samband med 1971 års rennäringslag ombildades lappbyarna till samebyar. Bakgrunden till de nuvarande samebyarnas tillkomst var bland annat en vilja att förbättra rennäringens lönsamhet. Avsikten var att samerna själva skulle bestämma om renskötselmetoder och driftsenhetsindelning och att regleringen om samebyarnas organisation skulle begränsas till rambestämmelser och bestämmelser till skydd för enskilda medlemmars intressen.⁶

Organisatoriskt fick samebyn en mer självständig roll och blev formellt en egen juridisk person.⁷ Samtidigt överfördes ansvaret för renskötseln från de enskilda renskötarna till samebyn. Ett tydligt syfte med reformen var att främja en rationell renskötsel. Tanken var att renarna skulle vara sammanförda till rationella driftsenheter med en gemensam arbetsledning.⁸ Betoningen på en rationell renskötsel var det bärande syftet bakom 1971 års lagreform.⁹

Någon utredning om samernas rättigheter generellt eller om renskötarnas inbördes ställning gjordes inte i samband med 1971 års rennäringslagstiftning, utan förslaget byggde i huvudsak på de förutsättningar som gällde enligt 1928 års renbeteslag.¹⁰ Ansvaret för att lösa interna konflikter och stävja missförhållanden inom

⁵ Prop. 1992/93:32 *Om samerna och samisk kultur m.m.* s. 86.

⁶ Prop. 1971:51 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till rennäringslag, m.m.*, s. 117.

⁷ 10 § rennäringslagen (1971:437).

⁸ Prop. 1992/93:32 s. 86.

⁹ Prop. 1971:51 s. 29, 31, 261.

¹⁰ Prop. 1971:51 s. 261; prop. 1992/93:32 s. 85.

renskötseln flyttades över från lappfogden och länsstyrelserna till samebyarna och deras styrelser.¹¹

Det kritiserade lappväsendet med sina lappfogdar övergick så småningom till att Länsstyrelsen via rennäringsdelegationerna fick ansvaret för tillsynen över rennäringsringen. Länsstyrelserna och Jordbruksverket hade det övergripande myndighetsansvaret för samebyarna fram till den 1 januari 2007 då flera myndighetsuppgifter rörande renskötseln överfördes till Sametinget. I samband med den reformen, som syftade till att öka samernas självbestämmande i frågor som huvudsakligen rörde rennäringsringen och andra samiska intressen, fick Sametinget bland annat ansvar för att genomföra samebyarnas byindelning¹², överpröva nekade ansökningar om medlemskap i samebyar¹³, registrera samebyarnas stadgar och pröva att dessa tillkommit i behörig ordning.¹⁴

Det finns kritik mot att den nuvarande rennäringslagen inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till det traditionella sättet som samerna valde att organisera sig på inom siidasystemet.¹⁵ Problem som har påtalats i den juridiska litteraturen beträffande rennäringslagens bestämmelser om samebyarnas organisation och medlemskap kommer att redovisas nedan i kapitel 8.

I PM 48 – *Samer utanför samebyarna* har rennäringslagens nuvarande bestämmelser om medlemskap beskrivits. Där finns även en beskrivning av den regleringens bakomliggande överväganden.

Bestämmelser om samebyarnas ändamål, organisation och rätten till medlemskap finns i 9–14 §§ rennäringslagen. I 35–64 §§ rennäringslagen finns bestämmelser som bland annat anger hur samebyn ska förvaltas, om styrelsen, stadgar, bystämma och rösträtt vid sådan stämma. Rennäringslagens bestämmelser utformades med 1951 års föreningslag som förlaga. Den lagen hade i vissa delar, till exempel i fråga om talerätt mot stämmans beslut, utformats med utgångspunkt i 1944 års aktiebolagslag.¹⁶

De nu nämnda bestämmelserna gäller även för koncessionssamebyarna med de undantag som har redovisats i avsnitt 1.3 i PM 47 - Koncessionsrenskötseln.

¹¹ Prop. 1992/93:32 s. 86.

¹² 7 § rennäringslagen.

¹³ 12 § andra stycket rennäringslagen.

¹⁴ 39 § rennäringslagen. För samtliga ändringar se prop. 2005/06:86 *Ett ökat samiskt inflytande*.

¹⁵ Se t.ex. Labba, Kristina, *Renskötselns interna organisering*, 2017, och Allard, Christina och Labba, Kristina, *Samebyns interna organisation*, Förvaltningsrättslig tidskrift 2011 nr. 2.

¹⁶ Prop. 1971:51 s. 39, 42 och 209 f.

2.1 Samebyns ändamål, organisation och rätten att bli medlem i en sameby

En sameby har till ändamål att för medlemmarnas gemensamma bästa ombesörja renskötseln inom byns betesområde. Det åligger samebyn att särskilt svara för att renskötseln drivs på ekonomiskt bästa sätt och att utföra, underhålla och driva anläggningar som behövs för renskötseln. En sameby får inte driva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel.¹⁷ En sameby är i rennäringslagens mening en renskötarförening eller med andra ord en ekonomisk sammanslutning vars enda ändamål är att på bästa sätt ombesörja renskötseln.¹⁸

Bakgrunden till de nuvarande samebyarnas tillkomst var, som nämnts ovan, bland annat en vilja att förbättra rennäringens lönsamhet. Enligt förarbetena var det svårt att få de befintliga lappbyarna, som i och för sig hade ett tillräckligt renantal, att fungera som en arbetsenhet. För att uppnå en sådan funktion ansågs det nödvändigt att stärka lappbyns ställning i förhållande till såväl de egna medlemmarna som till myndigheter och tredje man. Avsikten var att de renskötande samerna själva skulle bestämma om renskötselmetoder och driftsenhetsindelning. Regleringen av samebyarna begränsades därför till rambestämmelser avseende organisationsfrågor och bestämmelser till skydd för enskilda medlemmars intressen.¹⁹

Av förarbetena framgår vidare att det obligatoriska medlemskapet i en sameby ansågs vara en konsekvens av att rätten till renskötsel inte är individuell utan samfälld för dem som driver renskötsel inom ett och samma område. Det ansågs vidare viktigt för att uppnå syftet med ett rationellt nyttjande av betesresurserna att inget renskötsel företag kunde ställa sig utanför associationen. Den här synen på renskötselrätten, att den är samfälld snarare än individuell, har varit lagstiftarens utgångspunkt ända sedan lappbyarna infördes genom den första renbeteslagen år 1886. Förarbetena till den lagen angav att lagen i princip innebar en kodifiering av gällande rätt.²⁰

¹⁷ 9 § RNL.

¹⁸ Prop. 1976/77:80 *Om insatser för samerna*, s. 115 och prop. 1992/93:32 s. 155f.

¹⁹ Prop. 1971:51 s. 117.

²⁰ Prop. 1971:51 s. 118

En sameby kan förvärva rättigheter och åta sig skyldigheter när den har registrerats enligt de särskilda bestämmelser om registrering som finns i rennäringslagen.²¹ Det är samebyn som företräder medlemmarna i frågor som rör renskötselfrågan eller medlemmarnas gemensamma intressen inom rennäringslagen i övrigt.²²

Som har framgått i kapitel 2 i PM 48 – *Samer utanför samebyar* är medlem i en sameby:

1. same som deltar i renskötselfrågan inom byns betesområde,
2. same som har deltagit i renskötselfrågan inom byns betesområde och haft detta som stadigvarande yrke och inte övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete, samt
3. den som är make eller hemmavarande barn till en medlem eller som är efterlevande make eller underårigt barn till en avlidna sådan medlem.²³

Vidare får en sameby anta en annan same som medlem om denne avser att med egna renar driva renskötselfrågan inom byns betesområde. Sametinget får medge den som har vägrats att bli medlem i en sameby att bli medlem i samebyn om det finns särskilda skäl.²⁴

Med renskötande medlem i en sameby förstås en sådan medlem som själv eller genom sitt husfolk driver renskötselfrågan med egna renar i byns betesområde. Renar som tillhör en renskötande medlems husfolk anses tillhöra den renskötande medlemmen.²⁵

En renskötande medlems dödsbo får under tre år från dödsfallet fortsätta den renskötselfrågan som bedrivits av medlemmen. Om en dödsbodeläggare är under 18 år, räknas tiden från den dag dödsbodeläggaren fyller 18 år. I det här fallet krävs alltså inte att dödsbodeläggaren är medlem i samebyn för att han eller hon ska ha rätt till renskötselfrågan.²⁶

²¹ 10 och 39 §§ rennäringslagen.

²² 10 § rennäringslagen.

²³ 11 § rennäringslagen.

²⁴ 12 § rennäringslagen.

²⁵ 13 § rennäringslagen.

²⁶ 14 § jämfört med 1 § tredje stycket rennäringslagen.

2.2 Samebyns förvaltning

Det finns flera bestämmelser i rennäringslagen som reglerar hur samebyns förvaltning ska ske, det vill säga som anger hur samebyn ska skötas både när det gäller administrativa och ekonomiska uppgifter. Det gäller bland annat regler om bystämman, styrelsen och om hur samebyns ekonomi ska hanteras.

2.2.1 Allmänna bestämmelser

Det är länsstyrelsen som bestämmer det högsta antal renar som får hållas på bete inom varje samebys betesområde.²⁷ Samebyn kan sedan bestämma hur många renar varje medlem högst får ha, eller om andra villkor för renskötseln, om det behövs för att främja renskötseln. En sameby får undanta ett visst område från medlemmarna för jakt eller fiske, om det behövs av hänsyn till jakt- eller fiskevården eller av andra särskilda skäl. Beslut om antal renar eller om undantagande av områden för jakt och fiske får inte ges ett sådant innehåll att en renskötande medlems fortsatta verksamhet omöjliggörs eller väsentligt försvåras.²⁸

Om samebyn medger det, får det hållas renar som tillhör någon som inte är medlem i samebyn i byns betesområde (skötesrenar). Innan en sameby beslutar om skötesrenar ska den samråda med länsstyrelsen. Om samebyn beslutar om skötesrenar är det samebyns ansvar att ta hand om dessa renar.²⁹

Samebyn får endast låta slakta en medlems renar eller sälja sådana produkter som utvinns vid slakt om medlemmen medger det.³⁰

Det är som utgångspunkt samebyn som sköter om renmärkningen, om inte annat har beslutats av samebyn. En renägare får dock själv märka sina renar efter anmälan till samebyns styrelse.³¹

²⁷ 15 § andra stycket rennäringslagen.

²⁸ 35 § rennäringslagen.

²⁹ 36 § rennäringslagen.

³⁰ 37 § rennäringslagen.

³¹ 37 § rennäringslagen.

2.2.2 Stadgar

Av rennäringslagen följer att en sameby ska anta stadgar för byn. Det finns också ett antal frågor som ska behandlas i stadgarna. Till exempel ska stadgarna ange den ort i byns betesområde där byns styrelse har sitt säte, antalet styrelseledamöter och revisorer, samebyns räkenskapsår, hur ofta ordinarie bystämma ska hållas och tiden för sådan stämma. I stadgarna ska det också anges inom vilken tid den debiterade förskottslikviden ska betalas, vilka fonder byn ska ha, deras ändamål och hur avsättning till dem ska ske och de närmare föreskrifter om renskötseln som behövs.³²

Av 39 § rennäringslagen följer att samebyar och deras stadgar ska registreras hos Sametinget. Innan stadgarna har registrerats är de inte giltiga. Det är Sametinget som prövar att stadgarna har tillkommit i föreskriven ordning och att de inte innehåller något som strider mot lag eller författning. Samma regler gäller om stadgarna ska ändras.

2.2.3 Ekonomiska förhållanden

Enligt rennäringslagen har en renägande medlem i en sameby ett personligt betalningsansvar för samebyns förbindelser. Det följer av 40 § rennäringslagen att kostnaderna för renskötseln ska fördelas mellan de renskötande medlemmarna efter reninnehavet. Om samebyn beslutar det, får en kostnad som inte avser alla renarna fördelas mellan ägarna till de renar på vilka kostnaden belöper i förhållande till innehavet av dessa renar. Ett sådant beslut får inte avse en kostnad som har uppkommit före beslutet.

Vid rennäringslagens tillkomst anförde de sakkunniga som skäl för bestämmelsen att ett vägande skäl för att ombilda lappbyarna till samebyar, med väsentligt ökade befogenheter, var att det då skapades bättre förutsättningar för en rättvis delning av kostnaderna för renskötseln inom ett betesområde som användes gemensamt av flera företagare. Som en huvudregel för utgiftsfördelningen borde därför gälla att samebyns utgifter skulle betalas av samtliga renskötande medlemmar och fördelas mellan dem i förhållande till reninnehavet.³³

³² 38 § rennäringslagen.

³³ Prop. 1971:51 s. 42 f.

SSR invände i lagstiftningsärendet att samebymedlemmarnas personliga ansvar på något sätt måste begränsas. De sakkunnigas förslag om ett obegränsat personligt ansvar bedömdes öka de ekonomiska riskerna i rennäringen för större renägare, hemmansägare och förmögenhetsägare bland samerna. Dessutom framhöll SSR att samebyn genom regleringen på ett avgörande sätt skulle komma att skilja sig från övriga ekonomiska föreningar.³⁴

Departementschefen ställde sig inte bakom SSR:s förslag om att samebymedlemmarnas personliga betalningsansvar skulle begränsas. Departementschefen hänvisade till att det fanns en allmän uppfattning om att samebyn som driftsenhet hade förutsättningar att bestå som en självständig rationell enhet. Dessutom hade ett betydande ekonomiskt stöd utgått till rennäringen i tiden före lagstiftningsärendet. Stödet innebar bland annat att fasta driftsanläggningar hade bekostats av allmänna medel. Departementschefen menade vidare att det var hans uppfattning att det statliga stödet till rennäringen borde ökas. Enligt departementschefen fanns det inte något hinder mot att samebyarna på eget initiativ skulle bilda fonder för att stärka sin finansiella ställning. Därmed menade departementschefen att frågan om ansvaret snarare var en principfråga än en praktisk fråga. Detta särskilt om samebyns ekonomiska verksamhet begränsades till sådan verksamhet som direkt sammanhänger med renskötseln i enlighet med förslaget. Om det inte fördes in ett personligt betalningsansvar för samebyns medlemmar menade departementschefen att det skulle vara nödvändigt att införa bestämmelser om obligatorisk fondbildning inom byn. Det skulle i sin tur innebära att samebyns förvaltning blev tyngre än nödvändigt.³⁵

Av 41 § rennäringslagen följer att en renskötande medlem som lämnar renskötseln inte är ansvarig för kostnader som avser tiden därefter. Motsvarande gäller en ny renskötande medlem för tiden före det att medlemmen börjar driva renskötsel.³⁶

Av 42 § rennäringslagen följer också att de renskötande medlemmarna ska betala det som behövs för renskötseln i förväg och att det är styrelsen som utdebiterar sådana medel på grundval av en debiteringslängd. Debiteringen görs efter vad som är skäligt med

³⁴ Prop. 1971:51 s. 46.

³⁵ Prop. 1971:51 s. 120 f.

³⁶ 41 § rennäringslagen.

hänsyn till en medlems reninnehav och omfattningen av det arbete som medlemmen och medlemmens husfolk kan antas komma att utföra för byn under räkenskapsåret.

I debiteringslängden ska det anges vilket belopp som utdebiteras, vad som avser varje renskötande medlem och när betalning ska ske. Det är inte säkert att detta belopp, den så kallade förskottslikviden, som beslutas i förväg blir den slutliga kostnaden för medlemmens renskötsel. Vilket belopp varje renskötare ska betala beslutas i efterhand genom att en slutlikvid bestäms för räkenskapsåret.³⁷

Enligt 43 § rennäringslagen ska styrelsen utan dröjsmål utdebitera förskott enligt 42 § rennäringslagen om det inte finns tillgängliga medel för att betala en klar och förfallen skuld som samebyn ansvarar för. Om styrelsen underlåter att göra det är ledamöterna solidariskt ansvariga för skulden. Om försummelsen är uppenbar ska länsstyrelsen på borgenärens yrkande förordna en syssloman att debitera och ta ut ett tillräckligt belopp. Sysslomannen har rätt till arvode. Arvodet bestäms av länsstyrelsen men betalas av samebyn.

Hur samebyns kostnader för renskötseln slutligt ska fördelas mellan de renskötande medlemmarna bestäms för varje räkenskapsår. Vid kostnadsfördelningen bestäms de belopp som varje renskötande medlem ska betala till byn eller ta emot av byn. Den slutliga kostnadsfördelningen sker på grundval av den avräkning som styrelsen ska upprätta enligt 53 § tredje stycket rennäringslagen (se nedan i avsnitt 2.2.4). Kostnaderna fördelas efter renantalet och den tid som den renskötande medlemmen har varit aktiv renskötare under räkenskapsåret. Vid fördelningen tillgodoräknas medlemmen dels det förskott som hon eller han har betalat, dels värdet av det arbete som medlemmen och medlemmens husfolk har utfört för byn. Värdet av arbete ska samebyn bestämma i förväg per arbetad dag eller timme.³⁸

Om medlemmen inte kan betala den förskotts- eller slutlikvid som samebyn har beslutat, fördelas det beloppet mellan övriga renskötande medlemmar efter reninnehav. Om den medlem som ursprungligen var skyldig att betala beloppet senare betalar in det till

³⁷ 42 § rennäringslagen.

³⁸ 44 § rennäringslagen.

samebyn, ska det inbetalade beloppet tillgodoräknas dem som har täckt bristen.³⁹

En sameby får inte ta upp lån som ska betalas tillbaka senare än under nästkommande räkenskapsår, om inte en amorteringsplan för hur lånet ska betalas tillbaka har antagits av bystämman. Lånetiden får högst vara tio år eller den längre tid för vilken statlig kreditgaranti för lånet kan ha beviljats. Ett beslut på bystämma om att ta upp ett lån med längre amorteringsplan än nästkommande räkenskapsår är endast giltigt om det biträds av minst två tredjedelar av det på stämman av renskötande medlemmar företrädda röstetalet och av flertalet sådana medlemmar i byn.⁴⁰

Av 47 § rennäringslagen följer att sådan ersättning som tillfaller samebyn enligt 28 § rennäringslagen (ersättning för upphävande av renskötselrätten) eller 34 § rennäringslagen (ersättning för upplåtelse av nyttjanderätt till mark eller vatten) eller som på grund av annat intrång i renskötselrätten tillfaller samebyn antingen ska användas för att täcka byns utgifter under räkenskapsåret eller fonderas.

2.2.4 Styrelse

En sameby ska ha en styrelse. Styrelsen ska i överensstämmelse med medlemmarnas beslut, i den mån dessa inte strider mot lag eller samebyns stadgar, leda renskötseln i byns betesområde, ombesörja de gemensamma arbeten som behövs för byn, tillse att medlemmarnas gemensamma intressen tillvaratas utan att någon medlem missgynnas, ta ut de medel som renskötande medlemmar är skyldiga att betala och i övrigt hantera byns angelägenheter. Det är styrelsen som företräder samebyn mot tredje man och för byns talan inför domstol och andra myndigheter.⁴¹

Styrelsen ska bestå av en ordförande och ytterligare en eller flera ledamöter som utses på bystämma. En styrelseledamot får inte vara underårig eller ha förvaltare enligt 11 kapitlet 7 § föräldrabalken. En styrelseledamot får skiljas från sitt uppdrag före utgången av den tid

³⁹ 45 § rennäringslagen. Regleringen följer bestämmelserna i utsköningsbalken om fordran som har bestämts genom en dom som har fått laga kraft.

⁴⁰ 46 § rennäringslagen.

⁴¹ 48 § rennäringslagen.

för vilken ledamoten blivit utsedd. Val av styrelse eller ändring i dess sammansättning ska anmälas till Sametinget.⁴²

Om en sameby saknar styrelse får Sametinget på begäran av någon vars rätt är beroende av att behörig styrelse finns, förordna en syssloman som ska ta hand om byns angelägenheter och företräda byn såsom styrelse. En syssloman har rätt att av byn få arvode som bestäms av Sametinget.⁴³

Samebyns styrelse ska hålla sammanträden så ofta som det behövs. Som styrelsens beslut gäller den mening som mer än hälften av de närvarande ledamöterna röstar för. Vid lika röstetal gäller den mening som stöds av ordföranden. En styrelseledamot får inte ta befattning med angelägenheter där ledamoten har ett väsentligt intresse mot samebyns.⁴⁴

Styrelsen får lämna i uppdrag åt en särskild arbetsledare att under styrelsens överinseende leda renskötseln. Styrelsen får också ge uppdrag åt en särskild person att företräda samebyn, om inte annat har beslutats. Ett sådant uppdrag och återkallelse av det ska anmälas till Sametinget.⁴⁵

Styrelsen ska för varje räkenskapsår redovisa sin förvaltning i en förvaltningsberättelse där det beskrivs vilken verksamhet som har bedrivits under året och samebyns ekonomiska ställning. Som huvudregel har endast medlemmar rätt att ta del av samebyns räkenskaper. Det kan ske antingen genom att en medlem hos styrelsen begär att få granska samebyns böcker, räkenskaper eller andra handlingar eller genom att medlemmen tar del av förvaltningsberättelsen och revisionsberättelsen inför bystämman. Dessa handlingar ska under minst tio dagar före bystämman hållas tillgängliga för medlemmarna.⁴⁶

I förvaltningsberättelsen ska anges till exempel ägarna till de renar som under året hållits på byns betesområde och antalet renar för varje ägare, årets utgifter för arbetskraft i renskötseln, vad som har utbetalats under året med anledning av skador genom renar och vad som vid årets slut återstod att utkräva av någon annan sameby, gjorda investeringar och hur dessa har finansierats, vilka belopp som

⁴² 49 § rennäringslagen.

⁴³ 50 § rennäringslagen. Det här avser alltså en annan situation då en syssloman kan utses som inte ska förväxlas med den som redovisats tidigare och som följer av 42 och 43 §§ rennäringslagen, se ovan.

⁴⁴ 51 § rennäringslagen.

⁴⁵ 52 § rennäringslagen.

⁴⁶ 53, 55 § andra stycket och 61 § tredje stycket rennäringslagen.

har influtit till och utbetalats från byns fonder under året, samebyns övriga inkomster och utgifter och vilket belopp varje renskötande medlem har påförts i bidrag till byns utgifter under året. Förvaltningsberättelsen ska också innehålla en avräkning som för varje renskötande medlem utvisar det saldo för redovisningsåret som kommer samebyn eller medlemmen till godo.⁴⁷

Styrelsen ska lämna förvaltningsberättelsen till revisorn minst en månad före den första ordinarie bystämman efter räkenskapsårets utgång.⁴⁸

2.2.5 Revision

Styrelsens förvaltning och räkenskaper ska granskas av en eller flera revisorer. Revisorn utses på bystämman. En medlem som påkallar granskning av samebyns böcker, räkenskaper eller andra handlingar hos styrelsen, har rätt att få del av dessa på ett lämpligt sätt.⁴⁹

Revisorn ska redogöra för resultatet av granskningen och i ett uttalande ange om någon anmärkning framställs eller inte i fråga om räkenskapernas förande eller förvaltningen i övrigt. Revisionsberättelsen ska även innehålla ett särskilt uttalande om styrelsen bör beviljas ansvarsfrihet eller inte.⁵⁰ Revisionsberättelsen ska lämnas till styrelsen senast två veckor före första ordinarie bystämma efter räkenskapsårets utgång.⁵¹

2.2.6 Bystämma

En medlems rätt att delta i planeringen och ledningen av samebyns angelägenheter utövas på bystämman. En medlem som inte i rätt tid har fullgjort sin betalningsskyldighet gentemot samebyn får delta i förhandlingarna på stämman men har inte rösträtt innan betalningsskyldigheten har fullgjorts. En medlem eller någon annan får inte, själv eller genom ombud, delta i behandlingen av frågor där hon eller han har ett väsentligt intresse som strider mot samebyns.⁵²

⁴⁷ 53 § rennäringslagen.

⁴⁸ 54 § rennäringslagen.

⁴⁹ 55 § rennäringslagen.

⁵⁰ 56 § rennäringslagen.

⁵¹ 57 § rennäringslagen.

⁵² 58 § rennäringslagen.

I 59 § rennäringslagen finns det särskilda regler om rösträtt och beslut på bystämman. Enligt bestämmelsen har varje myndig medlem en röst i frågor som rör:

- utseende av ordförande på bystämman,
- utseende av revisor,
- beviljande av ansvarsfrihet för styrelsen, eller
- ändring av en sådan föreskrift i stadgarna som avser samebyns benämning, den ort inom byns betesområde där styrelsen ska ha sitt säte, hur många styrelseledamöter och revisorer samebyn ska ha, tiden för deras uppdrag och, om suppleanter ska finnas, motsvarande uppgifter beträffande dem, föreskrifter om samebyns räkenskapsår, hur ofta ordinarie bystämma ska hållas och tiden för sådan stämma samt föreskrifter om hur kallelse till bystämma ska ske och andra liknande föreskrifter och meddelanden till medlemmarna.⁵³

I övriga frågor har endast renskötande medlemmar rösträtt enligt 59 § rennäringslagen. För renskötande medlemmar gäller en röst för varje påbörjat hundratal renar som medlemmen innehar enligt den gällande renlängden, dock inte för fler renar än vad samebyn har bestämt för medlemmen. En medlems rösträtt kan utövas genom en annan medlem så som ombud. Vidare gäller att ingen medlem, vare sig för egen eller någon annans del, får rösta för sammanlagt mer än en femtedel av det på stämman företrädde röstetalet.

Vid bystämman gäller den mening som har fått det högsta röstetalet som stämmans beslut. Om röstetalet är lika avgörs frågor om val genom lottning. I andra frågor gäller den mening som stöds av de flesta röstande eller, om även antalet röstande är lika, av stämmans ordförande.

Beslut om att ändra stadgarna är bara giltigt om det får stöd av minst två tredjedelar av det röstetal som företräds av renskötande medlemmar på stämman och dessutom, när det gäller sådana frågor som har nämnts i den sista punkten i punktlistan ovan, av mer än hälften av byns myndiga medlemmar.

Den som styrelsen utser öppnar bystämman och därefter utses ordföranden för stämman.

⁵³ Jämför 59 § rennäringslagen med 38 § punkten 1–6 rennäringslagen.

Ordföranden ska upprätta och lägga fram en förteckning över de medlemmar och ombud som är närvarande med uppgift om den rösträtt som tillkommer var och en av dem så att stämman kan godkänna förteckningen. När förteckningen enhälligt eller efter omröstning bland de renskötande medlemmarna har blivit godkänd med eller utan ändring, gäller den som röstlängd vid stämman.

Styrelsen ska se till att beslut som fattas vid bystämman redovisas i ett protokoll som ska hållas tillgängligt för medlemmarna senast två veckor efter stämman.⁵⁴

Förvaltningsberättelse och revisionsberättelse för det senaste räkenskapsåret ska läggas fram på den första ordinarie bystämma efter räkenskapsårets utgång. På stämman ska det avgöras om styrelsens förslag till fördelning av kostnaderna för byns renskötsel kan godkännas och om styrelsen ska beviljas ansvarsfrihet. Förvaltningsberättelsen och revisionsberättelsen ska hållas tillgänglig för medlemmarna under minst tio dagar före bystämma.⁵⁵

Styrelsen ska kalla byns medlemmar till ordinarie bystämma och styrelsen får därutöver kalla medlemmarna till extra bystämma. Revisorn får också begära att styrelsen ska kalla till extra bystämma, om revisorns granskning ger anledning till det.

Även medlemmarna kan begära att styrelsen ska kalla till extra bystämma. Så ska ske om minst en femtedel av samtliga myndiga medlemmar (eller en mindre andel om det har bestämts så i föreningens stadgar) skriftligen begär det.

Om det inte finns någon styrelse eller om styrelsen underlåter att kalla medlemmarna till ordinarie eller extra stämma, ska Sametinget på anmälan av en röstberättigad medlem eller revisor utlysa stämma utan dröjsmål.⁵⁶

I en kallelse till bystämma ska anges tid och plats för stämman och de ärenden som ska förekomma på stämman.⁵⁷

I 64 § rennäringslagen finns en bestämmelse som innebär att bystämma kan besluta att väcka talan om ersättning för skada som orsakats av någon som har företrätt samebyn. I sådana fall tillämpas det som gäller enligt EFL (se avsnitt 7.11 nedan).

⁵⁴ 60 § rennäringslagen.

⁵⁵ 61 § rennäringslagen.

⁵⁶ 62 § rennäringslagen.

⁵⁷ 63 § rennäringslagen.

3 Tidigare förslag

Sedan rennäringslagen infördes har flera av de bestämmelser som aktualiseras i den här promemorian utretts. Rennäringspolitiska kommittén hade, såvitt är av intresse här, i uppdrag att föreslå hur renskötseln skulle vara organiserad. Utgångspunkten för Rennäringspolitiska kommitténs arbete var att samerna skulle ges möjlighet att i större utsträckning bestämma organisationsform för rennäringen och organisationens verksamhetsområde. Kommittén skulle även se över om förbudet mot att bedriva annan verksamhet än renskötsel borde tas bort ur rennäringslagen. En utvidgning av verksamhetsområdet ansågs kunna ge förbättrade förutsättningar för att samerna skulle kunna överleva som ett folk med egen näring och kultur samt eget språk. Mot den bakgrunden gjorde Rennäringspolitiska kommittén även en översyn av reglerna om medlemskap i samebyarna.⁵⁸

Vissa av de frågor som behandlades av Rennäringspolitiska kommittén blev även föremål för behandling i två departementspromemorior: *Vissa samepolitiska frågor* och *Fusion av samebyar*. Utredningarna och remissvaren kommer att redovisas nedan i den mån de avser samebyarnas organisation, medlemskap och därmed sammanhängande frågor.

3.1 Rennäringspolitiska kommittén (SOU 2001:101)

Förslaget från Rennäringspolitiska kommittén innebar att regelverket om samebyar så långt det var möjligt skulle vara

⁵⁸ Kommittédirektiv *En ny rennäringspolitik samt en översyn av stödet till rennäringen och samisk kultur, rennäringsadministrationen och rennäringslagen m.m.*, dir. 1997:102.

detsamma som för ekonomiska föreningar. En sådan reglering skulle bland annat innebära att samebyn ensam skulle svara för sina skulder. Medlemmarna skulle därmed inte längre ha personligt betalningsansvar för samebyns skulder.

För frågor om bildande och upplösning av en sameby samt för frågor om medlemskap i samebyn krävdes dock enligt Rennäringspolitiska kommittén särskilda regler för samebyar. Rennäringspolitiska kommittén lämnade även förslag om bland annat att begränsningen av samebyns verksamhet skulle tas bort och om förändringar beträffande ansvaret för samebyns skulder.

3.1.1 Tvingande regler om samebyarnas organisation

Enligt Rennäringspolitiska kommitténs förslag skulle det även i fortsättningen finnas tvingande regler om samebyar. En utgångspunkt för Rennäringspolitiska kommittén var att renskötselrätten är en kollektiv bruksrätt som samebyn förvaltar åt kollektivet, trots att det fanns viss forskning som ifrågasatte att rätten var kollektiv på det sätt som lagen angav. Skälet till att kommittén valde att använda den utgångspunkten var att man inte ansåg sig ha vare sig uppdrag, resurser eller tid att utreda om det var felaktigt att tillerkänna samebyn den kollektiva renskötselrätten. Den nya lag som kommittén föreslog skulle därmed innehålla en bestämmelse om att det för förvaltningen av renskötselrätten i ett visst område skulle finnas en sameby.⁵⁹

En annan fråga som Rennäringspolitiska kommittén övervägde var om det skulle finnas tvingande regler om att använda en viss organisationsform för rennäringen eller om organisationsformen skulle vara valfri. Vidare tog man ställning till om det skulle krävas en särskild organisationsform, till exempel en sameby, eller om andra vanliga organisationsformer, såsom bolag eller ekonomiska föreningar, skulle användas i stället. Det konstaterades att det fanns problem med dålig lönsamhet i renskötseln, men att den faktorn inte ensamt skulle vara avgörande för frågan om det skulle ställas ett krav på en viss organisationsform. En viktig utgångspunkt skulle i stället

⁵⁹ SOU 2001:101 *En ny rennäringsspolitik - öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare*, s. 172 ff.

vara att samernas självbestämmande skulle öka så mycket som möjligt.⁶⁰

Rennäringspolitiska kommittén menade att samerna ansåg att samebyn borde uppfattas som något mer än bara en renskötarförening. Resonemanget utvecklades med att samerna historiskt sett hade organiserat sig i lokala samhällen och att många samer uppfattade samebyarna som en fortsättning av den strukturen. På så vis ansågs samebyn spela en kulturell och social roll i det samiska samhället. Att samebyn kunde sägas representera såväl en ekonomisk som en ideell verksamhet talade enligt kommittén för att särskilda regler var nödvändiga för att reglera samebyns organisationsform.⁶¹

Eftersom det enligt Rennäringspolitiska kommittén fortsatt skulle krävas en sameby som förvaltare av renskötselrätten innebar det att regleringen behövde ha ett offentlighetsligt inslag eftersom en same som vill nyttja renskötselrätten måste vara medlem i organisationen. Det fanns även krav på att samebyn skulle bildas för att renskötselrätten skulle kunna utnyttjas. Rennäringspolitiska kommittén konstaterade att bolag och föreningar normalt bildas genom frivilliga avtal mellan delägarna. Eftersom så inte skulle vara fallet för samebyar talade det starkt för att den nya rennäringslagen skulle innehålla tvingande regler om en särskild organisationsform. Ett annat skäl för ett sådant ställningstagande var att det, på grund av samebyns kulturella och sociala betydelse, fanns ett behov av att förena ekonomisk och ideell verksamhet i en och samma organisation. Detta var ett förhållande som i princip inte ansågs möjligt med de då existerande bolags- och föreningsformerna. Sammantaget menade Rennäringspolitiska kommittén att rennäringslagen skulle innehålla ett krav på att det för förvaltningen av renskötselrätten i ett visst område skulle finnas en organisation som skulle bedrivas i form av en sameby.⁶²

3.1.2 Särskilda regler för att bilda och upplösa en sameby

Enligt rennäringslagen bildades de nuvarande samebyarna genom att lagen trädde i kraft. Lagen innehöll därmed inte några regler om hur

⁶⁰ SOU 2001:101 s. 176 ff.

⁶¹ SOU 2001:101 s. 177.

⁶² SOU 2001:101 s. 178.

en sameby bildas och inte heller bestämmelser om hur samebyn upplöses. Skälet till det var att renskötselrätten är en på urminnes hävd grundad rätt att använda ett visst område och att renskötseln endast får bedrivas i en sameby samtidigt som det är ett allmänt intresse att renskötsel bedrivs. En sameby skulle därmed inte kunna upphöra vilket innebar att regler om det bedömdes vara onödiga. Vidare fördes det resonemang som gick ut på att en sameby inte kunde hamna på obestånd eftersom samebyns verksamhet enbart fick bestå i att bedriva renskötsel och för den kunde byn få bidrag om det behövdes. Det fanns alltså inte något behov av regler för att upplösa samebyn när lagen infördes.⁶³

Vid tiden för Rennäringspolitiska kommitténs arbete kunde det konstateras att förhållandena delvis hade förändrats. Många samebyar hade mycket stora skulder på grund av rättegångskostnader och detta förhållande tillsammans med att flera byar dessutom hade ett ganska litet antal renskötande medlemmar (med ett sekundärt personligt betalningsansvar för samebyns skulder) innebar att Rennäringspolitiska kommittén inte bedömde det som uteslutet att en sameby skulle kunna komma på obestånd. Dessutom konstaterades det att en sameby hade rekonstruerats sedan rennäringslagen trädde i kraft. De nya reglerna för samebyarnas organisation behövde därmed anpassas så att en sameby skulle kunna försättas i konkurs. Om det genom nya bestämmelser skulle bli möjligt att upplösa en sameby fanns det enligt Rennäringspolitiska kommittén även behov av en möjlighet att bilda en ny sameby.⁶⁴

Inledningsvis konstaterade Rennäringspolitiska kommittén att till skillnad mot en ekonomisk förening, där medlemmarna frivilligt genom avtal bildar en förening, bildas en sameby genom tvång. Det innebär enligt Rennäringspolitiska kommitténs uppfattning att medlemmarna inte heller fullt ut borde råda över möjligheten att upplösa samebyn. Rennäringspolitiska kommittén lämnade ett förslag som innebar att samebyn skulle anses upplöst efter en konkurs som hade avslutats med ett underskott. Efter en konkurs skulle Sametinget ansvara för att en ny sameby bildades. I en situation borde det enligt Rennäringspolitiska kommittén dock vara möjligt för medlemmarna att upplösa en sameby. Det borde kunna

⁶³ Prop. 1971:51, s. 120 och 173.

⁶⁴ SOU 2001:101 s. 181.

ske om två eller flera samebyar gick samman till en eller när en större sameby delades upp i flera samebyar.⁶⁵

När en ny sameby ska bildas efter konkurs föreslog Rennäringspolitiska kommittén att Sametinget skulle ansvara för att kalla till ett sammanträde för att bilda en ny sameby i området. Till sammanträdet skulle medlemmarna i den gamla samebyn kallas. Enligt förslaget skulle Sametinget ta fram ett förslag till stadgar som mötesdeltagarna fick ta ställning till. Som ett alternativ till att bilda en ny sameby på området skulle Sametinget även kunna föreslå för deltagarna vid sammanträdet att området och medlemmarna i den gamla byn i stället skulle kunna gå ihop med en angränsande sameby. En sådan fusion förutsatte att den angränsande samebyn hade fattat beslut om sammanslagningen.⁶⁶

En särskild fråga som Sametinget skulle bevaka var hanteringen av den gamla samebyns tillgångar i form av anläggningar såsom stängsel och slakterier. Tillgångarna i en verksamhet som försätts i konkurs ska enligt konkurslagen omsättas till pengar, men enligt kommittén kunde en ny samebys verksamhet försvåras om konkursförvaltaren hade sålt och forslat bort den typ av anläggningar som den nya samebyn behöver. På vilket sätt Sametinget skulle bevaka anläggningstillgångarna i den gamla samebyn framgår inte av betänkandet, men det är tydligt att Rennäringspolitiska kommittén inte såg framför sig något längre uppehåll i renskötseln på området. Bevakningen skulle snarast gå ut på att säkerställa att en ny sameby kunde bildas så snart som möjligt om en gammal upplöses genom konkurs. Själva renskötselrätten betraktades inte som en tillgång som ingår i konkursboet.⁶⁷

Rennäringspolitiska kommittén ansåg inte att det skulle införas någon möjlighet för samebyns medlemmar att frivilligt försätta en sameby i likvidation. Inte heller tvångsvis likvidation skulle göras möjlig beträffande samebyar. Skälet för det var att det måste finnas en sameby för förvaltning av renskötseln inom varje område. De möjligheter som skulle införas för att upplösa en sameby var alltså konkurs och fusion. Beträffande möjligheten till fusion angavs i betänkandet att bestämmelserna i lagen om ekonomiska föreningar skulle vara tillämpliga för samebyn. Det innebar att två eller flera

⁶⁵ SOU 2001:101 s. 182. Se mer om fusion nedan i avsnittet om Ds 2009:64 *Fusion av samebyar*.

⁶⁶ SOU 2001:101 s. 184.

⁶⁷ SOU 2001:101 s. 185 f.

samebyar genom stämmobeslut med kvalificerad majoritet skulle kunna besluta att gå ihop till en sameby. Fusion innebär att de ursprungliga samebyarna anses upplösta utan likvidation när den nya samebyn bildats.⁶⁸

3.1.3 Övergångsbestämmelser till de nya bestämmelserna om samebyar

Rennäringspolitiska kommittén föreslog att de som var medlemmar i den befintliga samebyn när de nya regler som kommittén föreslog trädde i kraft skulle få i uppdrag att bilda en ny sameby och att det skulle ske inom tre år från att de nya reglerna trätt i kraft. Sametinget och rennäringens organisationer skulle enligt kommittén ha en viktig stöttande funktion vid ombildningen av samebyarna. Frågor som var särskilt angelägna att överväga noga var hanteringen av den gamla samebyns tillgångar och skulder samt borgenärernas ställning vid övergången. Enligt rennäringens lag finns det ett obegränsat sekundärt personligt betalningsansvar för samebyns renskötande medlemmar, vilket det alltså enligt kommitténs förslag inte längre skulle finnas i de nya samebyarna. Det personliga ansvaret innebär att de renskötande medlemmarna är skyldiga att tillskjuta medel om samebyn inte kan betala sina skulder. Regleringen innebär dock inte att borgenärerna kan vända sig direkt till alla eller vissa renskötande medlemmar och begära att de ska betala samebyns skulder. Ur borgenärernas synvinkel är det därmed, konstaterade Rennäringspolitiska kommittén, redan så att borgenärerna enbart kan begära betalning från samebyn, utom vid försummelse från styrelsens sida. Detta innebar enligt Rennäringspolitiska kommittén att det saknades behov av övergångsbestämmelser i fråga om samebyns betalningsansvar.⁶⁹

3.1.4 Samebyns verksamhet

Rennäringspolitiska kommittén föreslog beträffande samebyarnas verksamhet att begränsningen i 9 § tredje stycket rennäringens lag, som anger att en sameby inte får bedriva annan ekonomisk

⁶⁸ SOU 2001:101 s. 186.

⁶⁹ SOU 2001:101 s. 182 ff.

verksamhet än rensköttsel, skulle tas bort så att samebyn vid sidan av rensköttsel även kunde ägna sig åt annan verksamhet. Bestämmelsen ansågs innebära praktiska problem för samebyarna eftersom den både direkt (genom samebyn) och indirekt (genom annat bolag eller ekonomisk förening) hindrade samebyn från att bedriva annan verksamhet än rensköttsel. Eftersom samebyns ändamål dessutom var begränsat till rensköttseln i byns betesområde menade kommittén att bestämmelsen innebar det praktiska problemet att en sameby var förhindrad att starta verksamhet tillsammans med andra samebyar, till exempel för gemensamma inköp.⁷⁰

Rennäringspolitiska kommittén menade att sysselsättnings-skäl, näringsmässiga skäl och jämställdhets-skäl kunde anges som skäl för förslaget att ta bort begränsningen av samebyarnas möjlighet att bedriva annan ekonomisk verksamhet. I fråga om sysselsättnings- och näringsmässiga skäl menade Rennäringspolitiska kommittén att det fick anses angeläget att rennärning även i framtiden bedrevs i åtminstone samma omfattning som vid tiden för utredningen. Samtidigt var de ekonomiska villkoren för de enskilda renskötselföretagen ofta mycket kärva. Det ansågs svårt att bedriva en lönsam verksamhet på heltid och antalet personer med möjlighet att engagera sig i rensköttseln riskerade att minska. Det ansågs alltså finnas ett behov av kompletterande sysselsättnings- och inkomstmöjligheter i samebyarna.⁷¹

Även om det redan enligt den befintliga lagstiftningen var möjligt för samebyns medlemmar att komplettera sin försörjning genom att ensamma eller tillsammans med andra starta företag eller ekonomiska föreningar utanför samebyn ansåg Rennäringspolitiska kommittén att det kunde finnas ett värde i att även samebyn kunde engagera sig i annan verksamhet. Ett sådant engagemang skulle både direkt och indirekt kunna innebära ett stöd för rennärningen i byn. Om verksamhetsbegränsningen togs bort kunde till exempel en sameby ensam eller tillsammans med andra, både samebyar och andra aktörer, starta bolag eller ekonomiska föreningar för gemensamma inköp, marknadsföring eller förädling av varor med ursprung i rensköttseln.⁷²

⁷⁰ SOU 2001:101 s. 187 f.

⁷¹ SOU 2001:101 s. 188 ff.

⁷² SOU 2001:101 s. 188 f.

När det gällde jämställdhet som skäl för att ta bort verksamhetsbegränsningen uttalade Rennäringspolitiska kommittén att renskötseln av flera skäl dominerades av män. Ett skäl var att arbetet uppfattades som fysiskt ansträngande och ett annat att begränsningen i samebyns verksamhet innebar att en i familjen, ofta kvinnan, fick söka annan anställning för att familjens ekonomi skulle gå ihop. Om kvinnor inte arbetade i renskötseln ansåg kommittén att risken också var stor att de inte i lika stor utsträckning som män var representerade i samebyarnas styrelser. Detta ansågs otillfredsställande mot bakgrund av den betydelse som samebyn har för den samiska kulturen och det samiska samhället. Om verksamhetsbegränsningen för samebyarna togs bort menade kommittén att det skulle kunna leda till att fler kvinnor kunde delta i samebyns verksamhet. En följd av det skulle sannolikt också bli att representationen av kvinnor i samebyarnas styrelser på sikt skulle öka.⁷³

3.1.5 Ansvaret för samebyns skulder

Rennäringspolitiska kommittén föreslog även att samebymedlemmarnas obegränsade personliga betalningsansvar skulle tas bort. Det huvudsakliga skälet för det förslaget var att enskilda företag och företagarnas familjer riskerade att hamna i ekonomiska svårigheter eftersom samebyarna i vissa fall hade en svår ekonomisk situation. Den enskildes risk bedömdes dessutom öka till följd av kommitténs förslag om att verksamhetsbegränsningen för samebyarna skulle tas bort. Kommittén menade att det var nödvändigt att samtidigt ta bort det personliga betalningsansvaret.⁷⁴

Förslaget innebar att samebyn ensam skulle svara för sina skulder. Av hänsyn till samebyns borgenärer var det nödvändigt med regler om att samebyn måste bygga upp en viss förmögenhet. I den delen föreslog kommittén att reglerna för samebyn skulle motsvara dem som gäller för ekonomiska föreningar. Det innebar att det skulle finnas regler för hur samebyn får förfara med en eventuell vinst samt regler om obligatorisk fondbildning.⁷⁵

⁷³ SOU 2001:101 s. 189 f.

⁷⁴ SOU 2001:101 s. 191.

⁷⁵ SOU 2001:101 s. 191.

En annan följd av förslaget att ta bort förbudet mot att bedriva annan verksamhet än renskötsel var att principen för kostnadsfördelning i rennäringslagen inte kunde vara kvar. Kostnadsfördelningsprincipen var konstruerad för en verksamhet av mycket begränsad ekonomisk omfattning och ansågs otidsenlig av Rennäringspolitiska kommittén. Vidare menade Rennäringspolitiska kommittén att samebyns verksamhet i ett viktigt hänseende alltid kommer att skilja sig från den i en ekonomisk förening, nämligen genom att medlemskap är nödvändigt för att kunna bedriva renskötsel. En del arbeten måste utföras gemensamt inom renskötseln, vilket talade emot att regeln om kostnadsfördelning efter renantal togs bort. Det fanns en risk för att medlemmar med ett stort reninnehav skulle kunna övervältra kostnader på medlemmar med få renar. Kommittén menade dock att lagen om ekonomiska föreningar innehöll tillräckliga skyddsmekanismer mot sådana förfaranden och att det därmed inte var nödvändigt att rennäringslagen innehöll någon tvingande regel om kostnadsfördelning. Medlemmarnas ekonomiska skyldigheter och rättigheter skulle i stället framgå av samebyns stadgar.⁷⁶

Sammantaget menade Rennäringspolitiska kommittén att samebyn, precis som en ekonomisk förening, skulle finansiera sin verksamhet genom insatser och avgifter från medlemmarna samt genom lån eller andra inkomster efter vad samebyn ansåg lämpligt. Förslaget innebar att samma regler för revision och årsredovisning skulle gälla för samebyarna som för ekonomiska föreningar.⁷⁷

3.1.6 Förslaget om öppnare samebyar

När det gällde frågan om medlemskap i samebyn konstaterade Rennäringspolitiska kommittén att en av de viktigaste utgångspunkterna när det gällde samebyns organisation var att så många beslut som möjligt skulle överlämnas till samebyarna. Den utgångspunkten innebar bland annat att kommittén ansåg att det i lag skulle ställas upp så få krav för medlemskap som möjligt. Det ansågs dock nödvändigt att lagen skulle innehålla ett krav på att medlemmar, med undantag för make och sambo, skulle vara samer.

⁷⁶ SOU 2001:101 s. 191 f.

⁷⁷ SOU 2001:101 s. 192.

Skälet för det var att renskötselrätten är en samisk rättighet. Rennäringspolitiska kommittén övervägde även om det skulle införas en definition i lagen om vem som skulle anses vara same, men kom fram till att det inte var möjligt att i lagstiftning styra vem samebyarna skulle anse vara same.⁷⁸

Enligt förslaget skulle samebyn som medlemmar anta alla samer som kunde härleda sitt ursprung från samebyn. Om det uppstod oenighet i frågan om en sökande var same eller hade sitt ursprung i samebyn skulle Sametinget pröva frågan.⁷⁹

När det gällde frågan om röstning vid bystämman föreslog Rennäringspolitiska kommittén att varje myndig medlem som huvudregel skulle ha en röst. Kommittén föreslog att begreppet ”renskötande medlem” skulle tas bort och därmed skulle varje renägare rösta personligen i stället för genom renskötaren. För att säkerställa att renskötande medlemmar fick behålla ett visst röstövertag i frågor som påverkade renskötselrätten föreslog Rennäringspolitiska kommittén en särskild rösträttsregel som innebar att varje medlem skulle ha en röst för varje ren han eller hon innehade om den fråga man röstade om rörde renskötsel, jakt eller fiske. Den särskilda rösträttsregeln skulle användas vid omröstning om minst en medlem begärde det. Förslaget innebar också en förändring i röstreglerna genom att varje medlem skulle ha en röst per ren och inte per påbörjat hundratal renar. Skälet för det förslaget var att antalet renägare med färre än 100 renar bedömdes öka kraftigt om kommitténs förslag genomfördes, vilket skulle leda till att dessa renägare skulle få ett oproportionerligt stort inflytande om rösträttsreglerna lämnades oförändrade.⁸⁰

3.1.7 Remissinstanserna⁸¹

När Rennäringspolitiska kommitténs betänkande remissbehandlades framförde tillfrågade myndigheter, kommuner

⁷⁸ SOU 2001:101 s. 203.

⁷⁹ SOU 2001:101 s. 205.

⁸⁰ SOU 2001:101 s. 201 f.

⁸¹ All information i avsnittet är tagen från remissammanställning Rennäringspolitiska kommitténs betänkande *En ny rennäringspolitik (SOU 2001:101)*, N 2015/00213 ab. 146 om inte en särskild källa anges vid remissvaret. Sekretariatet har begärt ut de remissvar som har bedömts vara allt för kortfattade för att förmedla innebörden av svaret utifrån remissammanställningen.

och organisationer bland annat följande synpunkter på de delar som är aktuella här.

Sametinget

Sametinget var positivt till Rennäringspolitiska kommitténs förslag om nya regler för samebyarna. Sametinget framhöll dock vikten av att samerna själva i framtiden skulle få utreda och lämna förslag i frågor som är centrala för det samiska samhället och det samiska folket. Sametinget framhöll att det var viktigt att samerna så långt möjligt skulle ha förutsättningar att utveckla och upprätthålla ett samiskt näringsliv. Samerna måste vidare ges rätten att besluta i sina egna angelägenheter. Samerna måste också i så stor utsträckning som möjligt ha möjlighet att utveckla nyttjandet av renskötselrätten som grund för sitt näringsliv. För att uppnå det målet skulle samiskt näringsliv bedrivas på samma villkor som annat näringsliv, till exempel genom att förbudet för samebyn att bedriva annan verksamhet än renskötsel skulle tas bort. Sametinget var positivt till Rennäringspolitiska kommitténs förslag om regler för medlemskap i samebyn och nya regler om rösträtt vid bystämman. Det var dock viktigt att effekterna och erfarenheterna av den nya lagstiftningen skulle utvärderas i efterhand.⁸²

Länsstyrelsen i Jämtlands län

Länsstyrelsen i Jämtlands län avvisade förslaget om att samebyarna skulle tvingas att anta nya medlemmar. Länsstyrelsen påtalade att samebyn är rennäringens lokala näringsorgan och att det inte kunde anses främja vare sig näringen eller dess utövare om de tvingades ta emot oönskade medlemmar som ofta var bosatta långt utanför betesområdet med helt andra yrken och syften. Länsstyrelsen var även kritisk mot förslaget att tillrättalägga röstningsreglerna i samebyn. Förslaget ansågs inte tillräckligt för att trygga rennäringens kontroll över de samlade resurserna inom samebyn. Förslaget ansågs dessutom marginalisera rennäringen och tonade ner målet om en ekonomiskt bärkraftig renskötsel.

⁸² Komm2024/00011/N 2021:02-119.

Länsstyrelsen var positiv till förslaget att ta bort verksamhetsbegränsningen för samebyarna ur rennäringslagen.⁸³

Länsstyrelsen i Västerbottens län

Länsstyrelsen i Västerbottens län var positivt inställd till förslaget om att regelverket skulle förenklas, till exempel genom att lagen om ekonomiska föreningar blev tillämplig på samebyarnas organisation. Länsstyrelsen avvisade dock bestämt tanken om att samebyarna skulle tvingas ta in oönskade medlemmar i samebyn. Länsstyrelsen menade att en sådan lagstiftning inte skulle ge välfungerande samebyar och ansåg i stället att samebyarna skulle reglera frågan om medlemskap på egen hand genom sina stadgar. Vidare menade länsstyrelsen att samebyarna skulle ha möjlighet att utesluta uppenbart illojala medlemmar samt att oenighet om medlemskap skulle prövas av domstol.

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Inte heller länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrkte förslaget att samebyarna skulle tvingas att anta nya medlemmar. De föreslagna röstningsreglerna ansågs inte tillräckliga för att säkerställa renskötselens kontroll över resurserna i sina företag.

Jordbruksverket

Jordbruksverket framhöll riskerna för att förslaget om att samebyarna skulle tvingas anta nya medlemmar skulle ha negativa effekter på en ekonomiskt bärkraftig rennäring, vilket i sig ansågs vara den enskilt viktigaste förutsättningen för att långsiktigt bibehålla den samiska kulturen. Jordbruksverket var därför tveksamt till förslaget att samebyarna skulle tvingas acceptera nya medlemmar. Vidare ansågs förslaget om nya röstningsregler inte tillräckligt för att säkerställa de renskötande medlemmarnas kontroll över resurserna i sina företag. Däremot tillstyrkte Jordbruksverket förslaget om att det även fortsättningsvis skulle finnas tvingande

⁸³ Komm2024/00011/N 2021:02-120.

regler om medlemskap i samebyn som en förutsättning för renskötsel.

Diskrimineringsombudsmannen

Diskrimineringsombudsmannen var positiv till förslaget att samebyarna skulle öppnas upp för alla samer och att näringsbegränsningen för samebyarna skulle tas bort. Diskrimineringsombudsmannen ansåg dock att undantaget för den krets anhöriga som skulle kunna få medlemskap utan att vara samer skulle utökas till att även omfatta registrerade partner och till alla sambor oavsett kön.

SSR

SSR stödde förslaget om att det för förvaltningen av renskötselrätten i ett visst område skulle finnas en sameby. Det framhölls att förslaget inte innebar någon större skillnad mot de förhållanden som redan gällde enligt rennäringslagen.

I yttrandet framhöll SSR att samebyn är den mest samiska av alla samiska institutioner och att den leder sitt ursprung till siidan och senare lappbyn och uttrycker det kollektiva momentet i renskötselrätten. Samebyn som företrädare för renskötselrätten står på samisk värdegrund. Detta förhållande är också godtaget i den svenska rättsordningen och svenska domstolar har fastslagit att samebyn är rätt företrädare för renskötselrätten i samebyns område.

Sammantaget menade SSR att förvaltningen av renskötselrätten förutsatte regler om samebyar. För att säkerställa detta instämde SSR i förslaget att sådana regler skulle vara tvingande. SSR anslöt sig till Rennäringspolitiska kommitténs förslag till nya regler för samebyn med utgångspunkt i regelverket för ekonomiska föreningar. SSR var även positivt till de röstningsregler som kommittén föreslog för att säkerställa att det fanns en sameby för utövandet av renskötselrätten.

SSR påpekade att förbundet länge hade kritiserat näringsförbudet och var därmed positivt till förslaget att ta bort förbudet mot att bedriva andra näringar än renskötsel. SSR hade inga invändningar mot förslaget om hur samebyarna skulle bildas och upplösas.

I fråga om medlemskap i samebyarna framhöll SSR att Rennäringspolitiska kommitténs förslag, att samebyn som medlemmar skulle anta alla samer som kunde härleda sitt ursprung från samebyn, sammanföll med de förslag som Samernas Landsmöte tidigare hade beslutat. Kriterierna för medlemskap behövde däremot diskuteras mer inom SSR. Om förslaget genomfördes skulle det förstärka det samiska lokalsamhället. SSR ansåg inte att det skulle vara möjligt att utesluta en medlem från samebyn. Att förfara på det viset skulle strida mot samisk tradition och kultur. Däremot var SSR positivt till en möjlighet att reagera med ekonomiska sanktioner mot en medlem som uppför sig illojalt mot samebyn.⁸⁴

Jägarnas riksförbund

Jägarnas riksförbund ansåg inte att förslaget att personer av samisk börd på godtyckliga grunder skulle kunna bli passiva medlemmar i samebyarna skulle lösa några problem. Snarare skulle konflikterna på jakt- och fiskeområdet öka om förslagen genomfördes.

3.2 Vissa samepolitiska frågor (Ds 2009:40)

I departementspromemorian *Vissa samepolitiska frågor* lämnades delvis omarbetade förslag som utgick från Rennäringspolitiska kommitténs förslag. Här redogörs för de förslag som avsåg samebyarnas organisation, medlemskap och därmed sammanhängande frågor.

3.2.1 Samebyarnas juridiska form och förvaltning

I promemorian framhölls, precis som Rennäringspolitiska kommittén hade gjort, att reglerna för samebyar så långt som möjligt borde överensstamma med lagen om ekonomiska föreningar. Det innebar att bestämmelserna i lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar om koncernbildning, klander av beslut av föreningsstämma, vissa åtgärder före registrering, stadgeändringar, återbetalning av medlemsinsatser, föreningens ledning, förfarandet

⁸⁴ Komm2024/00011/N 2021:02-121.

vid föreningsstämma, revision med mera, överskottsutdelning, skadestånd och registrering skulle gälla även för samebyar. Vidare skulle verksamheten i samebyn kunna bedrivas i ett helägt dotterföretag.⁸⁵

Det huvudsakliga skälet för förslaget var att de särregler i förhållande till ekonomiska föreningar som gäller för samebyar grundas på föreställningen att samebyns verksamhet är begränsad och bara behöver kontrolleras av medlemmarna själva. Vid tiden för promemorian konstaterades emellertid, på samma sätt som Rennäringspolitiska kommittén hade gjort åtta år tidigare, att de flesta samebyar hade en mera omfattande ekonomisk verksamhet än man förutsatte vid rennäringslagens tillkomst. Det fanns därmed skäl att i högre grad anpassa reglerna till modernt näringsliv och slopa flera av särreglerna.⁸⁶

I promemorian bedömdes att det borde vara möjligt att genomföra fusioner mellan samebyar, mellan en sameby och en ekonomisk förening samt mellan en sameby och ett av samebyn helägt dotterbolag. Ett förslag till en sådan reglering skulle dock läggas fram i ett annat sammanhang.⁸⁷

3.2.2 Samebyarnas verksamhet och medlemskap i en sameby

På samma sätt som Rennäringspolitiska kommittén lämnades i promemorian förslag om att en sameby ska kunna ägna sig åt annan ekonomisk verksamhet än renskötsel. I promemorian föreslogs emellertid att det skulle införas en begränsning som innebar att annan verksamhet inte fick stå i strid med renskötselns intressen.⁸⁸

I fråga om förslaget om att samebyarna skulle öppnas upp så att alla samer med ursprung från samebyn (jämte makar och efterlevande makar) skulle ha rätt att antas som medlemmar överensstämde förslaget i promemorian i huvudsak med det förslag som Rennäringspolitiska kommittén hade lämnat. En viktig skillnad var dock att det i promemorian föreslogs att medlemmar som inte ägnade sig åt renskötsel inte heller skulle kunna härleda andra

⁸⁵ Ds 2009:40 *Vissa samepolitiska frågor*, s. 61 f.

⁸⁶ Ds 2009:40 s. 62 f.

⁸⁷ Ds 2009:40 s. 64. Ett sådant förslag presenterades sedan i promemorian *Fusion av samebyar* Ds 2009:64, se nedan.

⁸⁸ Ds 2009:40 s. 68.

rättigheter som ingår i renskötselrätten, såsom att jaga, fiska och ta virke för uppförande eller ombyggnad av familjebostad, från sitt medlemskap i samebyn. Skälet till det var bland annat att det var ovisst vilka konsekvenser det skulle innebära för vilt- och fiskbeståndet om ett stort antal nya medlemmar fick rätt att jaga och fiska på samma villkor som de nuvarande medlemmarna i samebyarna. Beträffande rätten att ta virke ansågs den traditionellt ha ett så nära samband med renskötseln att den även i fortsättningen skulle förbehållas renskötande medlemmar.⁸⁹

Med det förslag om begränsning av rättigheter för nya medlemmar som presenterades i promemorian ansåg man att behovet av ett särskilt minoritetsskydd var mindre än med det förslag som Rennäringspolitiska kommittén hade lämnat. Det berodde på att de renägande medlemmarna förväntades vara i majoritet även efter att promemorians förslag hade genomförts och det fanns därmed inte någon påtaglig risk för att renskötseln skulle påverkas negativt av beslut som fattades i samebyn efter att fler samer tillätits bli medlemmar. I promemorian framhölls det dessutom som onödigt att ha en huvudregel om rösträtt som kunde frångås av en enda medlems begäran om det. I promemorian föreslogs i stället att det skulle införas särskilda röstregler till skydd för renskötseln för de frågor där det ansågs nödvändigt, till exempel i fråga om jakt och fiske som ansågs vara en traditionellt viktig del av renskötseln.⁹⁰

Det övervägdes om det borde införas en möjlighet för samebyn att ta in bestämmelser i stadgarna om att utesluta en medlem ur samebyn. Det konstaterades dock i promemorian att inga sådana propåer hade framförts från samehåll under remissbehandlingen varför en sådan reglering inte bedömdes som nödvändig. Det konstaterades även att det fanns skäl som talade mot en sådan påföljd. När det gällde renskötande medlemmar bedömdes den svår att förena med kravet på att renskötsel enbart får bedrivas inom samebyn. En uteslutning skulle i praktiken innebära detsamma som att medlemmen skulle få näringsförbud. Det lades inte fram något förslag om att det skulle bli möjligt att utesluta en medlem ur samebyn.⁹¹

⁸⁹ Ds 2009:40 s. 68 ff.

⁹⁰ Ds 2009:40 s. 73 f.

⁹¹ Ds 2009:40 s. 74.

En fråga som många remissinstanser som svarat på Rennäringspolitiska kommitténs betänkande tagit upp var den om kravet på att en medlem skulle vara same och kunna visa sitt ursprung i den sameby som han eller hon ville bli medlem i. I promemorian förtydligades därför förslaget på så vis att den som anses vara same enligt 1 § sametingslagen (1992:1435) också skulle anses vara same i fråga om medlemskap i en sameby. När det gällde förslaget om att samebyns stadgar skulle klargöra innebörden av kravet på att en same skulle ha sitt ursprung i samebyn framhölls det i promemorian att det kravet inte fick bli hur strängt som helst eftersom det skulle kunna innebära att en sameby i realiteten skulle förbli sluten. Kravet borde rimligen innebära att den som ansöker om medlemskap antingen på fädernet eller på mödernet härstammar från en medlem i den sameby som samens ansöker om medlemskap i. Det borde alltså inte godtas att en sameby ställer upp mera vittgående krav på ursprung (till exempel att båda föräldrarna ska ha tillhört byn). Inte heller borde samebyn i sina stadgar få ställa upp förutsättningar för medlemskap som inte har med ursprunget att göra, såsom beträffande medlemmens arbetsförmåga eller ekonomi. Om sådana villkor skulle godtas skulle det kunna innebära att samebyarna inte skulle bli så öppna som avsetts med förslaget.

Slutligen angavs i promemorian att Sametingets beslut i fråga om medlemskap i en sameby skulle kunna överklagas till förvaltningsdomstol.

3.2.3 Avskaffandet av det personliga betalningsansvaret

Precis som Rennäringspolitiska kommittén lämnades det i promemorian förslag om att samebymedlemmarnas personliga ansvar för samebyns skulder skulle avskaffas. Några remissinstanser hade angett att det borde utredas närmare hur ett sådant förslag skulle påverka samebyarnas borgenärer. I promemorian konstaterades dock att kommitténs synsätt (som redovisats ovan) föreföll berättigat. Det fanns inte anledning att ha bestämmelser om personligt ansvar som skiljer sig från vad som gäller för ekonomiska föreningar. Medlemmarnas betalningsansvar framstod som en intern ordning, vilken visserligen kan medföra att samebyn ter sig mera kreditvärdig men som bara har indirekt betydelse för borgenärernas

säkerhet. På sikt borde bristen på personligt ansvar enligt vad som angavs i promemorian inte få någon betydelse för samebyns verksamhet, särskilt som säkerhet av annat slag är möjlig.

3.2.4 Om möjligheten att försätta en sameby i konkurs

På samma sätt som Rennäringspolitiska kommittén gjordes i promemorian bedömningen att det borde vara möjligt att försätta en sameby i konkurs. När kommitténs förslag remissbehandlades framförde dock några remissinstanser att konsekvenserna av den föreslagna möjligheten att försätta en sameby i konkurs inte var tillräckligt belysta. Man saknade bland annat en analys av problematiken kring att en fortsatt renskötsel kunde tänkas bli så ekonomiskt ofördelaktig att samerna saknade intresse av att fortsätta verksamheten i området, samtidigt som det är nödvändigt att det finns en sameby för att förvalta renskötselrätten i området. I promemorian föreslogs därför särskilda regler som var avsedda att skydda renskötseln i händelse av samebyns konkurs.⁹²

Enligt Rennäringspolitiska kommitténs förslag skulle det genom nya regler om fusion vara möjligt för en annan sameby att ta över det område som den sameby som försatts i konkurs hade lämnat. I promemorian föreslog man i stället att det i första hand borde vara en ny sameby som skulle ta över området och bedriva renskötsel. Frågan var hur en sådan övergång av renskötselrätten bäst kunde ordnas.⁹³

Enligt promemorian borde den konkursmässiga byn fortsätta att bedriva renskötsel så länge som möjligt, dock med beaktande av borgenärernas intresse av att samebyns anläggningar realiserades. Det konstaterades dock att intresset för många av samebyns anläggningar, såsom renstängsel, i många fall borde vara relativt litet. Om samebyn till exempel ägde ett renslakteri skulle det dock kunna finnas vissa realiserbara inventarier i en sådan anläggning för en större intressentgrupp.⁹⁴

I promemorian övervägdes om regelverket kring företagsrekonstruktion och ackord skulle kunna tillämpas på samebyar i konkurs. Reglerna framstod dock som tungrodda och

⁹² Ds 2009 :40 s. 79 f.

⁹³ Ds 2009 :40 s. 80.

⁹⁴ Ds 2009 :40 s. 80 f.

mindre väl anpassade för de förhållanden som råder i samebyar. En annan möjlighet som övervägdes var att det i lagen skulle föreskrivas att renskötseln i händelse av konkurs alltid skulle fortsätta för konkursboets räkning tills det hade klarlagts om en annan sameby, ny eller fusionerad med en annan, kunde ta över de befintliga anläggningarna. Slutsatsen som drogs i promemorian var att lagen i vart fall skulle ge utrymme åt en sådan lösning.⁹⁵

I promemorian föreslogs att Rennäringspolitiska kommitténs två förslag om hur en ombildning av en sameby skulle ske skulle genomföras.

3.2.5 Behovet av övergångsbestämmelser

I motsats till vad som föreslogs i Rennäringspolitiska kommitténs betänkande föreslogs det i promemorian att samebyarna inte skulle nybildas när den nya lagstiftningen skulle träda i kraft. Samebyarna antogs i stället självmant ändra sina stadgar så att de skulle överensstamma med den nya ordningen. Eftersom samebyarna varit positiva till Rennäringspolitiska kommitténs förslag skulle de ha ett eget intresse av att anpassa sin verksamhet efter den nya ordningen. I stället för en så ingripande och tidsödande lagstiftning som det skulle innebära om kommitténs förslag genomfördes föreslogs i promemorian att samebyarna skulle få en viss tid på sig att anpassa sina stadgar efter de nya förhållandena. Sametinget föreslogs att, så som tillsynsmyndighet, kunna ingripa om en sameby försummade att inom en viss tid från ikraftträdandet ändra sina stadgar.⁹⁶

3.2.6 Remissinstanserna⁹⁷

De tillfrågade remissinstanserna framförde bland annat följande synpunkter på förslagen i promemorian.

⁹⁵ Ds 2009:40 s. 81.

⁹⁶ Ds 2009:40 s. 87 f.

⁹⁷ Redovisningen nedan är hämtad ur *Remissammanställning – Vissa samepolitiska frågor*, Ds 2009:40, Jordbruksdepartementet 2009-12-01, Komm2024/00011/N 2021:02 nr. 93 om inte en särskild fotnot anger en annan källa.

Hovrätten för Nedre Norrland

Hovrätten för Nedre Norrland ansåg att det skulle innebära ett betydande avsteg från den hittills gällande lagstiftningen om samebyarnas verksamhetsområde utvidgades till att omfatta även annan verksamhet än renskötsel. Det skulle innebära att samer eller bolag som ägs av samer på de markområden där renskötsel bedrivs med stöd av den offentlighetslagstiftningen också skulle kunna bedriva ekonomisk verksamhet av det slag som andra medborgare eller bolag bedriver och i konkurrens med dessa. Hovrätten ansåg att det var svårt att överblicka konsekvenserna av ett sådant förslag. Dessutom menade hovrätten att det inte framgick av promemorian att den redan befintliga lagstiftningen orsakade problem för samebyarna beroende på att det inte är möjligt att bedriva annan verksamhet än renskötsel i samebyn eller att det bland samer skulle finnas en efterfrågan om en sådan möjlighet. Vidare påpekade hovrätten att det inte fanns något hinder mot att samer organiserade annan näringsverksamhet än renskötsel i andra associationsrättsliga former. Hovrätten hade inga synpunkter på frågan om medlemskap i samebyar.

Miljööverdomstolen (Svea hovrätt)

Miljööverdomstolen angav i sitt remissvar bland annat att det borde finnas en bestämmelse som definierar vad kravet på ursprung i samebyn innebär. Detta eftersom frågan om medlemskap dels har stor betydelse för den enskilde, dels ska kunna prövas av allmän förvaltningsdomstol.

Sametinget

Sametinget, som hade beslutat sitt remissvar i plenum, avvisade förslagen i och de bakomliggande motiven till promemorian i dess helhet. Det huvudsakliga skälet för Sametingets inställning var att man menade att löftet från regeringens arbetsgrupp för samefrågor om kontinuerliga konsultationer under arbetets gång inte hade efterlevts. De centrala förslagen och motiven i promemorian om samernas rätt att råda över sin egendom ansågs stå i strid med

Sveriges grundlag och internationell rätt. Vidare hade den återkommande kritik och därav föranledda rekommendationer som FN och andra internationella organ framfört enligt Sametinget förbisett helt. De folkrättsliga principerna i Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter, FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och FN:s deklaration om urfolkens rättigheter hade inte heller beaktats.

Länsstyrelsen i Jämtlands län

Länsstyrelsen i Jämtlands län ansåg att samebyarna måste ha möjlighet att både kunna vägra sökande medlemskap och utesluta befintliga medlemmar ur organisationen. Båda dessa möjligheter bedömdes nödvändiga att införa för att ge samebyn möjlighet att på ett tillfredsställande sätt kunna fungera som den ekonomiska plattform utifrån vilken de enskilda medlemmarna utövar sin renskötselrätt. Eftersom dessa åtgärder innebär stora konsekvenser för den enskilde menade länsstyrelsen att möjligheten att vägra medlemskap och att utesluta en medlem skulle ha höga krav på majoritet vid beslut på byastämman.

Länsstyrelsen tillstyrkte vidare förslaget att jakt- och fiskerätten inte skulle omfatta den nytillkommande kategorin av samebymedlemmar. Skälet för det var att länsstyrelsen bedömde att ett långsiktigt hållbart utnyttjande av jakt- och fiskeresurserna var av avgörande betydelse för att stärka förutsättningarna för rennäringens långsiktiga fortbestånd.

I frågan om att ta bort förbudet för samebyn att bedriva annan ekonomisk verksamhet än rennäring avstyrkte länsstyrelsen förslaget. Länsstyrelsen menade att det fanns starka ekonomiska skäl för att behålla förbudet, särskilt i ljuset av förslagen att öppna samebyarna för nya medlemmar och att införa ett begränsat ekonomiskt ansvar för byns ekonomiska åtaganden.

Länsstyrelsen i Västerbottens län

Länsstyrelsen i Västerbottens län påpekade att lagförslaget inte innehöll någon bestämmelse om ett minsta antal medlemmar för en

sameby vare sig uttryckligen eller genom hänvisning till lagen om ekonomiska föreningar. Enligt lagen om ekonomiska föreningar är det bland annat en grund för tvångslikvidation om antalet medlemmar blir mindre än det angivna minimiantalet. Enligt länsstyrelsens remissvar hade inte avvikelserna i förhållande till föreningslagen motiverats.

Länsstyrelsen i Västerbottens län var positiv till förslaget om öppna samebyar. Ur ett västernorrländskt perspektiv ansåg länsstyrelsen att urminnes hävd att bruka marken inte enbart kunde utredas med hänsyn till renbetesrätten. Enligt ILO-konventionen nr 169 skulle hänsyn också tas till markens betydelse för kultur och andliga värden. Eftersom samefrågor i Sverige i mångt och mycket utgår från organisationen samebyar blir det viktigt att se rätten att vara medlem i sameby ur flera perspektiv. Länsstyrelsen var även positiv till förslaget att samebyarna skulle få bedriva annan verksamhet.

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Länsstyrelsen i Norrbottens län ville gå ett steg längre än kommittén när det gällde att tillämpa lagen om ekonomiska föreningar och föreslog att lagen om ekonomisk förening skulle tillämpas fullt ut. Det skulle i så fall innebära att till exempel den reglering som finns i föreningslagen om att en medlem som försvårade samarbetet kunde uteslutas. Länsstyrelsen pekade på att illojala medlemmar kan vålla såväl samebyn som tredje man betydande problem och föreslog därför att bestämmelsen även skulle gälla samebyar under förutsättning att frågan hade reglerats i samebyns stadgar.

I frågan om öppna samebyar avstyrkte Länsstyrelsen förslaget att samebyarna skulle tvingas ta in oönskade medlemmar i samebyn. Om förslaget ändå genomfördes tillstyrkte länsstyrelsen förslaget att jakt- och fiskerätten inte skulle utsträckas till att omfatta den nytillkommande kategorin av samebymedlemmar och menade att allmän domstol borde pröva ett överklagande om medlemskap och inte Sametinget. Det förslag som utredningen lämnat om röstningsregler för de renskötande medlemmarna ansågs inte tillräckliga för att trygga renskötselens kontroll över resurserna i sina egna företag.

Bolagsverket

Bolagsverket var positivt till förslaget att reglerna för samebyar skulle vara desamma som för ekonomiska föreningar så långt det var möjligt. Bolagsverket föreslog – mot bakgrund av att verket är registreringsmyndighet för de flesta företagsformer, däribland ekonomiska föreningar – att verket kunde övervägas vara registreringsmyndighet även för samebyarna, men att tillsynsuppgifterna ändå skulle tillkomma Sametinget och i vissa fall länsstyrelserna så som föreslagits.

Diskrimineringsombudsmannen (DO)

DO avstyrkte förslaget och menade att staten allt sedan den första rennäringslagen (1886 års renbeteslag) har förvägrat ett stort antal samer deras rättigheter. Promemorians förslag om att öppna upp samebyn för icke renskötande samer, men utan att ge icke renskötande samer tillgång till samebyns rättigheter bidrog enligt DO till att upprätthålla den problematiska distinktionen mellan vem som enligt staten är att betrakta som same och vem som inte är det och vilka rättigheter som följer av vilken kategori man anses tillhöra. Ett arbete som syftar till att förbättra situationen för den samiska befolkningen måste ta sikte på att säkerställa att även icke renskötande samer kan åtnjuta de rättigheter som tillkommer det samiska urfolket utan att rennäringen påverkas negativt. Vidare menade DO att förslaget i promemorian innebar att samebyn inte längre själv hade möjlighet att förfoga över och fördela de rättigheter som följer av renskötselrätten inom samebyn. Det var en allvarlig inskränkning i samebyns rätt att förfoga över sina rättigheter och DO ansåg att det kunde leda till att ytterligare fördjupa och förstärka de motsättningar som finns mellan renägande och icke-renägande samer.⁹⁸

Föreningslagsutredningen

Föreningslagsutredningen var tveksam till utformningen av förslaget att en sameby skulle kunna ägna sig åt annan verksamhet

⁹⁸ Komm2024/00011/N 2021:02-125 s. 3 f.

än renskötsel. Utredningen menade att förslaget gav utrymme för att samebyar bildades vars verksamhet helt dominerades av något helt annat än renskötsel. Det framstod som naturligt att i vart fall sedvanlig kommersiell verksamhet av någon omfattning bedrivs i de associationsformer som är avsedda för detta och som står öppna för konkurrerande näringsidkare, till exempel aktiebolag, ekonomisk förening eller handelsbolag. Enligt Föreningslagsutredningen borde det i vart fall införas ett krav på att verksamheten i en sameby "huvudsakligen" ska utgöras av renskötsel. Om ett sådant krav infördes i lagen skulle det innebära att samebyns huvudsakliga verksamhet ska vara att bedriva rennäring, att samebyn visserligen får bedriva även andra kompletterande verksamheter men att dessa ska vara av mindre betydelse. Ett liknande huvudsaklighetskriterium gäller för ekonomiska föreningar.

Föreningslagsutredningen ansåg vidare att förutsättningarna för medlemskap borde vara desamma oavsett vilken sameby det är fråga om och att det inte borde vara möjligt att reglera detta med bindande verkan i samebyns stadgar. Det påpekades även att det skulle vara enklare om lagen tillhandahöll en huvudregel om vilket av samebyns organ som ska besluta om medlemskap. Vidare borde det övervägas om inte även ett beslut att bevilja någon ett medlemskap i en sameby skulle kunna överklagas och inte enbart ett beslut att vägra någon ett medlemskap.

Statens fastighetsverk (SFV)

SFV ansåg att förslaget att reglerna för samebyarna så långt möjligt skulle vara desamma som för ekonomiska föreningar samt förslaget att verksamheter ska få drivas i helägda dotterföretag borde förbättra förutsättningarna för en utveckling av samebyarnas verksamhet. Vidare menade SFV att förslagen att en sameby skulle kunna ägna sig åt annan verksamhet än renskötsel samt att rätten till medlemskap i sameby skulle vidgas var bra. Förslagen borde ge förutsättningar för en utveckling av långsiktigt livskraftigare samebyar. Att rätten till skogsfång (fritt virke) liksom rätten till jakt och fiske skulle förbehållas medlemmar som bedrev renskötsel med egna renar stämde enligt SFV överens med att dessa rättigheter traditionellt hör samman med renskötelsen.

Statens lantbruksuniversitet (SLU)

SLU stödde förslaget att öppna samebyarna för alla samer med ursprung från samebyn, men hävdade att detta måste följas av tydliga rättigheter som samebyn förvaltar för att inte ytterligare förvärra klyftan mellan renägande och andra samer som staten har orsakat genom tidigare lagstiftning. Möjligheten för nya medlemmar att bedriva annan näringsverksamhet som inte fick inkräkta på möjligheterna till renskötsel menade SLU var positiv. För flertalet nya samebymedlemmar torde dock möjligheter till jakt och fiske för husbehov ha stor betydelse för deras samhörighet med samebyn. Genom att inte ge samebyn rättighet att själv förvalta jakt- och fiskerättigheter inom samebyns område lyfte man enligt SLU in klyftan mellan olika grupper av samer i samebyn och förhindrade samtidigt samebyn att lösa motsättningar mellan dem som har rättigheter och övriga samebymedlemmar. På det sättet menade SLU att det fanns en risk för att klyftan mellan rensköttande och icke rensköttande samer skulle bli kvar och att det skulle överlåtas åt samebyn att lösa frågan utan att den har en reell möjlighet till det. Sammantaget menade SLU att förslaget att öppna samebyarna för nya medlemmar måste åtföljas av tydliga rättigheter som dock inte får inkräkta på renskötseln i sig. SLU var även positivt till förslaget att avskaffa det sekundära personliga betalningsansvaret för samebyns medlemmar.

Sveriges advokatsamfund

Advokatsamfundet avstyrkte att förslagen i promemorian skulle läggas till grund för lagstiftning. Advokatsamfundet ansåg att lagstiftningen som reglerar samiska frågor var i behov av en utförlig genomsyn och omarbetning.

När det gällde förslaget om att öppna samebyarna för fler medlemmar avstyrkte Advokatsamfundet förslaget eftersom samfundet menade att medlemmarna i samebyarna själva borde få bestämma vilken verksamhet som skulle bedrivas i samebyarna. Samfundet anförde att den faktiska renskötselverksamheten inte bedrivs i samebyn utan i enskilda renskötsel företag, som medlemmarna ansvarar för. Det är inte ovanligt att enskilda medlemmar, eller för den delen även samer som inte är medlemmar

i någon sameby, bedriver annan verksamhet som är förknippad med den samiska kulturen, till exempel inom turistnäringen eller inom verksamheter som förädlar kött. Frågan som man enligt samfundet mot den bakgrunden borde ställa sig var om möjligheten att börja bedriva sådana verksamheter inom den juridiska personen samebyn, i stället för i andra verksamhetsformer, får den följd som framgick av promemorian. Ett problem som skulle kunna uppstå om fler verksamheter än renskötsel bedrivs inom samebyn är att medlemmarna i samebyarna har olika uppfattning om fördelarna med att driva till exempel en turistverksamhet inom renskötselområdet. Det innebar enligt Advokatsamfundet att det var sannolikt att verksamheterna skulle bedrivas på samma sätt som enligt den gällande ordningen utanför samebyarnas ramar.

Förslaget att samebyarna skulle kunna ta in medlemmar som inte sysslar med renskötsel och inte heller skulle ha rätt till jakt och fiske menade Advokatsamfundet snarare skulle förstärka motsättningarna mellan renskötande samer och övriga samer, i stället för motsatsen.

Advokatsamfundet tillstyrkte förslaget att avskaffa det sekundära betalningsansvaret för samebyns medlemmar eftersom man menade att det inte fanns några bärande skäl till att betalningsansvaret för medlemmar i en sameby skulle skilja sig från det som medlemmar i en ekonomisk förening har. Samfundet ansåg vidare att borgenärerna torde få ett tillräckligt skydd genom de övergångsbestämmelser som föreslogs i promemorian. Advokatsamfundet hade i sig inte någon invändning mot förslaget att en sameby skulle kunna försättas i konkurs. Samfundet ansåg att det var angeläget att klargöra vad som gäller när en sameby hamnar på obestånd.

Lantbrukarnas riksförbund (LRF) och LRF Skogsägarna (SÄF)

LRF och SÄF tillstyrkte förslaget att öppna upp samebyarna för nya medlemmar, samtidigt som de renskötande medlemmarna förbehölls rätten till jakt, fiske skogsfång med mera. I frågan om att tillåta samebyn att bedriva annan verksamhet än renskötsel ansåg organisationerna att en sådan utveckling var rimlig. Man menade dock att det inte fick leda till ojämna konkurrensförhållanden mellan

till exempel turistföretag ägda av en sameby och turistföretag ägda av andra.

LRF och SÄF avstyrkte förslaget att det personliga sekundära betalningsansvaret för samebyns medlemmar skulle avskaffas. Organisationerna menade att renskötsel är en extensiv djurhållning som bedrivs över stora områden vilket innebär att skador och störningar på andra verksamheter kan uppkomma om verksamheten inte sköts på rätt sätt. Att det finns en rätt till skadestånd för markägare som drabbas av skador som orsakas av renar är en del av förutsättningarna för renskötselrätten. Att avskaffa det personliga betalningsansvaret och öppna för att samebyarna kan begära sig i konkurs och sedan börja om igen utan skulder, vore olämpligt ur aktsamhetssynpunkt gentemot andra näringar. Det personliga betalningsansvaret borde därför kvarstå enligt LRF och SÄF.

Renägarförbundet

Renägarförbundet menade att man varken i Rennäringspolitiska kommitténs betänkande eller i promemorian med tillräckligt allvar hade beaktat att de nuvarande samebyarna förvaltar både omsättnings- och anläggningstillgångar. Dessa tillgångar, menade förbundet, hade upparbetats med hjälp av graderade medlemsinsatser efter renantal sedan samebyarna infördes som organisation år 1971. Avsikten var att tillgångarna sedan skulle nyttjas för att bedriva framtida medlemmars gemensamma renskötsel.

Renägarförbundet ansåg att en sameby skulle ha möjlighet att internt reglera så att bland annat renskötande medlemmars fortsatta verksamhet inte omöjliggjordes eller väsentligt försvårades. Förbundet menade att en kategorisering mellan renskötande medlemmars och andra medlemmars rätt skulle kunna leda till en kraftig ökning av antalet registrerade mindre renskötsel företag.

Sportfiskarna

Sportfiskarna tillstyrkte förslaget att öppna upp samebyarna så att de rättigheter som följer med renskötselrätten, till exempel rätt att fiska och jaga, även i fortsättningen skulle förbehållas renskötande

samer. På så vis skulle resursutnyttjandet vara kvar på en kontrollerbar och uthållig nivå samtidigt som det skulle underlätta för samebyn och dess medlemmar att utveckla kompletterande verksamheter inom till exempel fisketurism. Sportfiskarna menade att fjällens resurser främst lämpar sig för ett försiktigt och mycket kvalitetsinriktat nyttjande som kan anpassas till miljöns känslighet.

Svenska Jägareförbundet

Beträffande förslaget om samebyarnas organisation och medlemskap i samebyarna ansåg Svenska Jägareförbundet att de föreslagna ändringarna i rennäringslagen på kort sikt inte borde medföra några mer påtagliga förändringar i jakten och jaktutövandet vare sig för nuvarande samebymedlemmar eller för övriga. Förbundet noterade dock att samebyn föreslogs få ett avsevärt större inflytande över jakten och fisket. Det konstaterades att det i den gällande lagstiftningen angavs att samebyn hade till uppgift att ”ombesörja renskötsel”, medan det i förslaget i promemoria föreslogs att samebyn skulle ”förvalta renskötselrätten”, det vill säga även den rätt till jakt och fiske som följer med renskötselrätten. Jägarförbundet ansåg att det saknades en analys av vilka konsekvenser detta på sikt skulle kunna medföra för icke samebymedlemmars tillgång till jakt och fiske på såväl statlig som enskild mark i berörda områden. Jägarförbundet invände också mot förslaget att beslut om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske endast skulle få överklagas av en sameby.

SSR

Av SSR:s remissvar följde att förbundet ansåg att förslagen i promemorian skulle förkastas i sin helhet. Förslagen kunde inte accepteras eftersom konsultationer inte hade skett med samiska representanter. Förslagen ansågs dessutom undermåliga och bristfälligt beredda. Den arbetsgrupp som hade arbetat fram förslagen hade inte någon samisk representation och kontakterna med representanter för samerna hade varit mycket begränsade. SSR ansåg inte att det var acceptabelt att en ny samepolitik togs fram utan samisk representation i gruppen eller direkta konsultationer med samer. SSR ansåg även att det var omöjligt för samer att ta ställning

till frågor om till exempel öppna samebyar, om inte svenska staten först gav uttryck för hur den ser på de samiska rättigheterna, och framför allt rätten till land, vatten och naturresurser.

SSR menade vidare att förslaget att jakt och fiske även efter öppnandet av samebyarna skulle förbehållas de renskötande samerna utgjorde ett avsteg från den likhetsprincip som i övrigt gäller för samebyarnas del liksom för andra associationer, eftersom förslaget inskränkte samebyarnas rätt att råda över sin egendom. Det var enligt SSR fråga om ett intrång i samebyarnas rätt till egendom som inte var förenligt egendomsskyddet i grundlagen. Förslaget var också diskriminerande mot samerna eftersom liknande krav inte fanns i andra associationer. Förslaget riskerade dessutom att leda till ökade konflikter inom det samiska folket. SSR menade att förslagen om att samebyarna skulle öppnas och att det så kallade näringsförbudet skulle upphävas var oacceptabla eftersom de inte respekterade renskötselrätten och samebyarnas ställning som sakägare. Mot bakgrund av samebyarnas centrala betydelse i det samiska samhället påpekade SSR att alla förslag som går ut på att förändra strukturen i samebyarna måste övervägas och beredas oerhört noga. I dessa frågor måste samebyarna vara de som avgör hur framtidens sameby ska se ut och varje samebys särskilda förutsättningar måste beaktas. Ett litet fel – också helt oförutsedda sådana – kan orsaka allvarliga och permanenta skador i det samiska samhället i Sverige i allmänhet och för de renskötande samerna i synnerhet.

3.3 Fusion av samebyar (Ds 2009:64)

I Rennäringspolitiska kommitténs betänkande lämnades förslag som innebar att samebyar skulle kunna slås samman genom fusion. I promemorian om vissa samepolitiska frågor anslöt man sig till kommitténs förslag, dock utan att det samtidigt lämnades något förslag om hur detta närmare skulle kunna ske. I stället arbetade man vidare på Rennäringspolitiska kommitténs förslag i promemorian *Fusion av samebyar*.⁹⁹

⁹⁹ Ds 2009:64 *Fusion av samebyar*, s. 13.

3.3.1 Departementspromemorians förslag om fusion

Fusion i ekonomiska föreningar reglerades vid tiden för promemorian i 12 kap. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar (LEK). Enligt LEK innebar en fusion att en förening tog över en eller flera andra överlåtande föreningar eller att flera överlåtande föreningar tillsammans bildade en ny förening (absorption respektive kombination). Styrelserna i de berörda föreningarna skulle upprätta en gemensam fusionsplan där bland annat en avräkning av tillgångar och skulder med den övertagande föreningen samt medlemsinsatser i den överlåtande föreningen behandlades. Fusionsplanen skulle sedan underställas föreningsstämman och var giltig om 9/10 av de röstberättigade vid stämman röstade för planen. Alternativt kunde planen godkännas genom att två efterföljande stämmor beslutade att godta planen, varav det vid den senare av stämmorna krävdes en majoritet av två tredjedelar av de röstberättigade. Annars föll planen. När planen godkänts fanns det ett flertal bestämmelser om hur planen sedan skulle verkställas och att den skulle falla om ansökan om att verkställa planen inte hade skett i tid. Borgenärerna i den överlåtande föreningen skulle till exempel informeras om fusionen och, om de inte godtog den, skyddas mot förlust.¹⁰⁰

I promemorian *Fusion av samebyar* gjordes, precis som Rennäringspolitiska kommittén gjort tidigare, bedömningen att regler om fusion skulle införas i rennäringslagen. Det konstaterades att det inte fanns några regler om fusion i rennäringslagen trots att det hade förutsatts att samebyar skulle kunna gå samman genom fusion när lagmotiven till 1971 års lag skrevs.¹⁰¹ Rennäringspolitiska kommitténs förslag gick ut på att bestämmelserna i föreningslagen skulle tillämpas också när det gällde fusioner som berörde samebyar. Det som gjorde att man nu menade att frågan behövde utredas vidare var att vissa särskilda regler gällde för samebyar som saknade motsvarighet i LEK.

De frågor som behövde övervägas närmare var att samebyar enligt rennäringslagen bildades enligt ett speciellt förfarande som skilde sig från hur ekonomiska föreningar bildades. Dessutom kunde endast samer bli medlemmar i samebyar och samebyn var i princip bara

¹⁰⁰ Ds 2009:64, s. 13 ff.

¹⁰¹ Ds 2009:64, s. 18 och prop. 1971:51 s. 173.

skyldig att acceptera samer med ursprung i samebyn som medlemmar. Vidare gällde avvikande regler om rösträtt när samebyn bildades jämfört med vid bystämma. Slutligen var Sametinget registrerings- och tillsynsmyndighet. Frågan var om det krävdes särskilda regler för fusion av samebyar på grund av de nu nämnda särförhållanden som rådde för samebyarna eller om bestämmelserna i LEK kunde gälla även vid fusion av samebyar.¹⁰²

I promemorian föreslogs att en fusion mellan samebyar, precis som enligt LEK, borde bygga på en fusionsplan som berörda byar gemensamt skulle göra upp. Därefter skulle det krävas att planen godkändes genom ett beslut av styrelsen i den övertagande samebyn och av bystämman i den överlåtande samebyn. För att bystämman skulle anses ha godtagit fusionen skulle det krävas en majoritet av de röstberättigade medlemmarna räknad efter renantal. Här konstaterades att LEK inte krävde något formellt beslut från den övertagande föreningen, men i promemorian framhölls att en fusion av samebyar innebar en så pass betydelsefull händelse att det borde krävas någon form av beslut även från den övertagande samebyns sida. I promemorian gjordes dock den bedömningen att det inte borde krävas att ett sådant beslut fattades vid bystämma utan det borde vara tillräckligt med ett beslut från styrelsen i den övertagande samebyn.¹⁰³

Vidare konstaterades att regleringen i LEK till skydd för den överlåtande föreningens borgenärer var lämpliga även vid fusion av samebyar. Enligt förslaget skulle borgenärerna i den överlåtande samebyn underrättas om beslutet om fusion och ansökan om att verkställa en fusionsplan skulle göras hos Bolagsverket. För det fall speciella samerättsliga problem skulle uppkomma hos Bolagsverket skulle myndigheten enligt förslaget ha möjlighet att begära yttrande från Sametinget. Sedan väl Bolagsverket gett tillstånd till fusionen skulle den registreras hos Sametinget. Efter fusionen skulle den övertagande samebyns byområde omfatta även den överlåtande samebyns byområde.¹⁰⁴

Sammantaget innebar förslaget att regler om fusion som i väsentliga delar skulle följa bestämmelserna i 12 kap. 1–21 §§ LEK

¹⁰² Ds 2009:64, s. 18 f.

¹⁰³ Ds 2009:64, s. 21 ff.

¹⁰⁴ Ds 2009:64, s. 24.

skulle införas i rennäringslagen. Bestämmelserna om fusion skulle enligt förslaget inte gälla för koncessionssamebyarna.¹⁰⁵

SEKRETARIATSUNDERLAG

¹⁰⁵ Ds 2009:64, s. 17 ff.

3.3.2 Remissinstanserna¹⁰⁶

Promemoriorna *Vissa samepolitiska frågor* och *Fusion av samebyar* remissbehandlades samtidigt och det var få remissinstanser som särskilt uttalade sig om förslaget om fusion.

Miljööverdomstolen påpekade att det anges i promemorian att en fusion kommer innebära att den övertagande samebyn kommer att få andra medlemmar än de som har rätt till medlemskap i byn. Genom beslutet att godta fusionen måste styrelsen i den övertagande samebyn därmed anses ha accepterat att medlemmar i den andra byn beviljas medlemskap i den övertagande samebyn. För att inte onödiga tvister skulle uppkomma om den frågan borde det finnas en regel om att medlemmar i den överlåtande samebyn alltid blir medlemmar i den övertagande samebyn.

Sveriges advokatsamfund menade att de föreslagna bestämmelserna om fusion verkade vara i linje med den associationsrättsliga anpassningen av samebyarna som syftade till att få dem att mer lika ekonomiska föreningar.

3.4 Förslagets fortsatta hantering

Genom propositionen *Ett ökat samiskt inflytande* infördes några av de förslag som bland andra Rennäringspolitiska kommittén hade lämnat. Det gällde dock inte förslagen om samebyns juridiska form, medlemskap i en sameby och samebyns uppgifter. De förslag som lämnats i nu nämnda delar avsåg regeringen återkomma till i ett annat sammanhang.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Remissammanställning – Vissa samepolitiska frågor, Komm2024/00011/N 2021:02 nr. 93.

¹⁰⁷ Prop. 2005/06:86 *Ett ökat samiskt inflytande*, s. 26.

4 Regeringsuppdraget till Sametinget

Regeringen lämnade i maj 2021 ett uppdrag till Sametinget att i nära dialog med samebyarna bland annat analysera frågorna om hur samebyarnas interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap borde se ut. Sametingets styrelse redovisade uppdraget den 27 november 2023.¹⁰⁸ I februari 2024 röstade Sametingets plenum igenom samma förslag.¹⁰⁹ Regeringen har överlämnat Sametingets styrelses förslag till Renmarkskommittén för vidare hantering.¹¹⁰

4.1 Sametingets förslag om hur samebyarnas interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap bör utformas

I det här avsnittet redovisas inledningsvis det uppdrag som regeringen lämnade till Sametinget om bland annat samebyarnas inre organisation. Därefter redovisas Sametingets förslag samt avslutningsvis en komplettering som Sametingets styrelse har beslutat om.

4.1.1 Uppdraget

I Sametingets uppdrag ingick att analysera samebyarnas organisation och föreslå hur den borde utformas i fråga om exempelvis ändamål,

¹⁰⁸ Komm2023/00061/N 2021:02-218.

¹⁰⁹ Komm2024/00011/N 2021:02-53.

¹¹⁰ Landsbygds- och infrastrukturdepartementet, beslut § 2 den 14 december 2023 LI2023/03695, Renmarkskommitténs diarie nr. Komm2023/00061/N 2021:02-218.

relationen mellan styrelse, bystämma och enskilda medlemmar, medlemmars rösträtt samt samebyars och medlemmars rättigheter och skyldigheter. Sametinget skulle även analysera hur rennäringslagens regler om medlemskap i samebyar förhöll sig till den rättighetsreglering som finns i regeringsformen och Europakonventionen samt hur befintliga samebymedlemmar skulle påverkas av en förändring av medlemskapsreglerna. Relevanta folkrättsliga principer skulle också beaktas i analysen.¹¹¹

Utifrån sina slutsatser skulle Sametinget föreslå vad som borde gälla för medlemskap i samebyar. Dessutom skulle Sametinget analysera om och i så fall på vilka sätt en sameby borde kunna delas, fusioneras eller upphöra att existera, hur den då skulle avvecklas och hur renskötselrätten i så fall påverkades inom byns område. Konsekvenserna av förslagen skulle också beskrivas.

I regeringsuppdraget framhölls att Sametinget är förvaltningsmyndighet inom rennäringsens område och är i sin folkvalda del att betrakta som företrädare för det samiska folket. Det var också skälet till att Sametinget fick uppdraget att analysera frågorna om samebyarnas organisation. Uppdraget skulle genomföras i nära dialog med samebyarna, SSR och Koncessionssamebyarnas intresseförening. På det sättet skulle det säkerställas att kunskap på området inte gick förlorad, att relevanta förändringsbehov identifierades och att de förslag som lämnas var väl förankrade i det samiska civila samhället. Sametinget skulle enligt uppdraget verka för att de förslag som lämnades var sådana att det stora flertalet av samebyarna kunde ställa sig bakom dem.

Det huvudsakliga syftet med uppdraget var att Renmarkskommittén skulle få ett gott underlag inför sitt uppdrag att föreslå en ny renskötsellag som bland annat skulle reglera de frågor som uppdraget gällde.

4.1.2 Sametingets förslag

En utgångspunkt för Sametingets förslag är att alla samer har renskötselrätt. Alla samer har en upparbetad rätt att bruka markerna till renskötsel, jakt och fiske. Enligt Sametinget är den lämpligaste formen för den enskildes tillgång till sina rättigheter att det sker

¹¹¹ Regeringsbeslut den 20 maj 2021, dnr. N2021/01633.

genom medlemskap i en sameby. Sametinget menar att samebyn är den lämpligaste formen för en hållbar förvaltning av markerna och naturresurserna.¹¹²

Sametinget föreslår, beträffande de frågor som är aktuella i den här promemorian:

- Att sameer ska ha rätt att tillhöra sin gemenskap i en sameby, i enlighet med folkrätten och juridiska ramverk kring urfolk och mänskliga rättigheter.
- Att samebyarna ska få bedriva annan ekonomisk verksamhet om det inte innebär en olägenhet för renskötseln. Verksamhet utöver rensköttsel ska i så fall bedrivas i ett av samebyn helägt företag eller i en ekonomisk förening.
- Att den same som kan härleda sitt ursprung inom någon av dagens geografiska samebyar och uppfyller kriterierna för att upptas i Sametingets röstlängd ska ha rätt att bli medlem i den sameby som denne kan härleda sitt ursprung från.
- Att samebyn ska besluta om medlemskap, men om den sökande blir nekad medlemskap ska samebyns beslut kunna överklagas till Sametinget.¹¹³

Sametinget lämnar inte några förslag om att en sameby ska kunna delas, fusioneras eller upphöra att existera genom till exempel konkurs.¹¹⁴

Av Sametingets förslag följer att samebyns ändamål och verksamhet ska vara att ombesörja renskötseln, jakten och fisket inom samebyns betesområde samt tillvarata medlemmarnas rätt till sin kultur och sina traditioner i gemenskap med andra sameer. En sameby ska enligt förslaget även kunna ha andra ändamål som anges i samebyns stadgar.¹¹⁵

Samebyarna föreslås vidare få upplåta jakt, fiske och mark inom sina åretruntmarker. Om samebyn väljer att bedriva annan ekonomisk verksamhet utöver renskötseln, ska den enligt förslaget

¹¹² Förslag från Sametinget den 27 november 2023, redovisning av regeringsuppdrag, dnr 1.3.8-2021-985, s. 7.

¹¹³ Sametingets förslag, s. 2 och 7.

¹¹⁴ Sametingets förslag, s. 2.

¹¹⁵ Sametingets förslag, s. 7 f.

bedrivs i ett av samebyn helägt företag eller en ekonomisk förening och den får inte innebära en olägenhet för renskötseln.

I fråga om medlemskap föreslår Sametinget, som nämnts ovan, att en same som kan härleda sitt ursprung inom de nuvarande geografiska samebyarna och uppfyller kriterierna för att upptas i Sametingets röstlängd ska ha rätt att bli medlem i den sameby som han eller hon kan härleda sitt ursprung från. Även den som är make eller barn till en medlem eller som är efterlevande make eller barn till en avliden sådan medlem ska enligt förslaget anses vara medlem i samebyn. Med make jämställs även den som varaktigt bor tillsammans med en medlem under äktenskapsliknande förhållanden.¹¹⁶

Sametinget föreslår vidare att en sameby ska kunna anta en annan same som medlem om denne avser att verka för samebyns gemensamma bästa. Samebyn ska besluta om medlemskap, men den som uppfyller kriterierna om ursprung i samebyn eller det nyss nämnda släktskapet ska enligt förslaget antas som medlem i samebyn. Om en sökande nekas medlemskap ska samebyns beslut kunna överklagas till Sametinget. Vidare följer av förslaget att det bara ska vara möjligt att vara medlem i en sameby och att samebyn ska vara skyldig att föra ett medlemsregister.¹¹⁷

En medlem i en sameby får enligt Sametingets förslag bara bedriva renskötsele om medlemmen innehar ett registrerat renmärke. Samebyn ska kunna dela in medlemmarna i renägande medlemmar och övriga medlemmar. Indelningen ska inte vara permanent utan det ska finnas möjlighet för medlemmar att byta kategori. Samebyn ska besluta om en medlem ska få byta mellan de olika medlemskapen.¹¹⁸

Beträffande rätt till jakt och fiske följer det av Sametingets förslag att alla samer som är upptagna som medlemmar i en sameby ska ha rätt att utöva den jakt- och fiskerätt som samebyn har. Sametinget föreslås bli ansvarig myndighet för jakt och fiske inom samtliga samebyar.¹¹⁹

¹¹⁶ Sametingets förslag, s. 7 f.

¹¹⁷ Sametingets förslag, s. 7 f.

¹¹⁸ Sametingets förslag, s. 8.

¹¹⁹ Sametingets förslag, s. 8.

Enligt förslaget ska Sametinget få rätt att utforma närmare föreskrifter om medlemskap i samebyar, om samebyarnas stadgar och om utövandet av jakt- och fiskerätten.¹²⁰

Sametinget påtalar även att Sverige har fått kritik från bland annat FN:s rasdiskrimineringskommitté och från FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter för olika oförrätter i förhållande till det samiska folket.¹²¹

4.1.3 Sametingets styrelses förtydligande av förslaget

Sametingets styrelse har i en promemoria förtydligt förslaget om hur samebyarnas interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap ska utformas. Innehållet i promemorian redovisas här.

Utgångspunkten ska vara att rennäringen ska bedrivas med bevarande av naturbetesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga så att dessa ger en uthållig och god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden bibehålls. För att skydda den biologiska mångfalden och naturliga livsmiljöer ska omedelbara och betydande åtgärder vidtas för att minska förstörelsen av dessa.¹²²

Den lokala förvaltningen integrerar hänsyn till ekosystemet och den biologiska mångfalden. Samtidigt ska de finansiella resurserna tillförsäkras och garanteras för att kunna bevara, revitalisera och hållbart fortsätta att nyttja ekosystem samt den biologiska mångfalden under utövande av samisk kultur och näringsutövande. Renskötselrätten får inte upplåtas så att den biologiska mångfalden förstörs.¹²³

Sametingets förslag är att samebyns verksamhet och ansvarsområde ska breddas på så sätt att samebyn även ska tillvarata medlemmarnas rätt till sin kultur och sina traditioner i gemenskap med andra samer. Förslagets formulering bygger på samers grundläggande mänskliga rättigheter och urfolksrättigheter och följer bland annat av artikel 27 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. Det är grunden i Sametingets förslag.

¹²⁰ Sametingets förslag, s. 8.

¹²¹ Sametingets förslag, s. 5 f.

¹²² Sametingets styrelses förtydligande av Sametingets förslag, 2024, Sametingets dnr. 1.3.8-2021-985 § 77, s. 1.

¹²³ Sametingets styrelses förtydligande, s. 2.

Sametinget vill med förslaget se till att samers rättigheter i praktiken hanteras och respekteras av en ny renskötsellagstiftning.¹²⁴

Renskötselrätten tillkommer det samiska folket och grundas på urminnes hävd. I en sameby ska medlemskap kunna utövas som två olika former, som medlem eller renägande medlem. Det ska inte vara tillåtet att vara medlem i mer än en sameby. Sametinget föreslår att när referenser görs till hela samebyn ska begreppet samebyn användas medan när hänvisning görs till den renskötselutövande delen av samebyn ska begreppet siida i stället användas.¹²⁵

Interna renskötsel frågor om samebyns organisation av renskötseln och renskötselns utövning ska beslutas av de renskötande medlemmarna. Det ska ske i en egen organisation i samebyn som benämns siida. Övriga frågor beslutas av hela samebyn.¹²⁶

Samebyns styrelse ska väljas av samebyns årsstämma och bestå av sju ledamöter, varav minst tre ska vara medlemmar i siidan. Minst tre ledamöter ska bestå av medlemmar utanför renskötseln. I alla frågor som inte direkt berör siidans renskötselplanering har alla medlemmar över 18 år rösträtt, med en röst per medlem. Röstning via fullmakt ska inte vara tillåten. Alla medlemmar över 18 år ska kallas till årsstämman. Beslut som fattas vid årsstämman och beslut om en enskild medlem som fattats av styrelsen ska kunna överklagas till Sametinget.¹²⁷

Enligt förslaget ska samebyns årsstämma fatta beslut om att anta en sökande som medlem i samebyn. Samebyn ska kunna avslå en ansökan om medlemskap endast om sökanden inte uppfyller kriterierna för medlemskap. När det gäller samiska förfäder i punkt 1 i Sametingets förslag ska kravet på generationer förstås på samma sätt som generationskravet i sametingslagen. Det innebär att sökanden ska kunna visa att hans eller hennes samiska mor- eller farföräldrar har varit verksamma i det aktuella området.¹²⁸

Samebyns årsstämma kan även anta en same som inte härrör från området om han eller hon uppfyller övriga kriterier om rätt till medlemskap i en sameby. I sådana fall ska den sökande kunna hänvisa till att hans eller hennes mor- eller farföräldrar har varit

¹²⁴ Sametingets styrelses förtydligande, s. 2.

¹²⁵ Sametingets styrelses förtydligande, s. 2.

¹²⁶ Sametingets styrelses förtydligande, s. 2.

¹²⁷ Sametingets styrelses förtydligande, s. 2.

¹²⁸ Sametingets styrelses förtydligande, s. 3.

verksamma i ett annat specifikt område och att han eller hon uppfyller kriterierna för att upptas i Sametingets röstlängd.¹²⁹

Renskötseln i samebyn ska bedrivas inom siidan. I siidan ska alla renägande medlemmar ingå som äger renar som är märkta med ett registrerat renmärke och betar inom samebyns åretruntmarker. Ett renmärke får registreras för den som är medlem i samebyn och avser att delta i renskötseln med egna renar. Siidan och samebyn ska yttra sig i ett ärende om registrering av renmärke. Beslut om registrering av renmärke och medlemskap i siidan fattas av Sametinget. Varje medlem får endast inneha ett registrerat renmärke.¹³⁰

De renägande och renskötande medlemmarna ska solidariskt dela på de kostnader som drabbar renskötseln kollektivt, om renägarrens renar omfattas av den gemensamma renskötseln i siidan. Om den satta budgeten överskrids så att det uppstår ett underskott i siidan ska renägarna belastas enligt en fördelning som baseras på den gällande renlängden.¹³¹

Samtliga renägare i siidan ska ha rösträtt i frågor som rör renskötselns utövande. Röstetalet ska bestämmas enligt den renlängd som siidan ska fastställa. Det ska inte vara tillåtet att rösta genom fullmakt. Föräldrar som har minderåriga barns renar i sin vård får rösta för deras räkning. För siidan ska det finnas en styrelse som utses av siidan. Det ska hållas årsmöte en gång per år och samtliga renägare över 18 år ska kallas till årsmötet. Om det uppstår frågor i siidan som även påverkar samebyn i övrigt ska beslut fattas av samebyns styrelse eller av bystämman. Om det uppstår oenigheter om röstningsförfarandet kan det överklagas till Sametinget.¹³²

Skötesrenägare ska i lagens mening endast vara renägare som inte omfattas av renskötselrätten, det vill säga renägare som inte är samer. Skötesrenägare ska bara vara tillåtna i Norrbottens län/koncessionssamebyarna.¹³³

Alla renar som betar inom samebyns gemensamma åretruntmarker och är märkta med registrerade renmärken inom samebyn ska tas med i renlängden när renräkning sker. Ingen renägarrens renar ska kunna undgå att tas upp i renlängden eller nekas

¹²⁹ Sametingets styrelses förtydligande, s. 3.

¹³⁰ Sametingets styrelses förtydligande, s. 3 f.

¹³¹ Sametingets styrelses förtydligande, s. 4.

¹³² Sametingets styrelses förtydligande, s. 4.

¹³³ Sametingets styrelses förtydligande, s. 4.

att tas upp i renlängden. Siidans fastställande av renlängd ska kunna överklagas till Sametinget.¹³⁴

Rovdjursersättningen ska fördelas på så vis att alla renägande medlemmar i siidan får en så stor andel av ersättningen som motsvaras av det antal renar som medlemmen har enligt den fastställda renlängden. Skötesrenägare har också rätt till ersättning. Deras krav ska företrädas av den renskötande medlem som har hand om skötesrenarna. Om siidans renägande medlemmar i konsensus beslutar att rovdjursersättningen ska användas kollektivt ska det vara tillåtet. Beslutet ska kunna överklagas till Sametinget.¹³⁵

Kostnaderna för samebyns administration och utgifter ska fördelas lika mellan samtliga medlemmar.¹³⁶

Jakt och fiske ingår enligt urminnes hävd i den samiska renskötselrätten. I dag görs ingen närmare uppdelning än att rätten gäller i samebyn. Enligt Sametingets förslag ska rätten i princip gälla i hela byn (när renskötsel är tillåten) men förvaltningen av medlemmarnas rättigheter till jakt och fiske omfattas av lämpliga regleringar. Därför skiljer förslaget på jakt av småvilt och älg samt annat högvilt och stora rovdjur. En reglering av jakt och fiske förtydligas av en uppdelning i:

- Jakt och fiske för eget uppehälle (till exempel en rätt att ”ta kokfisken”),
- jakt och fiske för husbehov (för medlemmens och hans eller hennes familjs mathushållning under året, vari inkluderas att fiska med nät), och
- jakt och fiske för avsalu.¹³⁷

Enligt samisk traditionell naturresursförvaltning jagar och fiskar familjer inom särskilda, av tradition använda, områden och vatten. Det finns oftast en tydlig informell fördelning inom samebyområdena. En sådan traditionell förvaltningsmodell bygger på att jakt och fiske sker på ett långsiktigt hållbart sätt där rättighetshavaren är mån om att bevara och utveckla bestånden av vilt och fisk för sitt eget och kommande generationers bästa.¹³⁸

¹³⁴ Sametingets styrelsens förtydligande, s. 5.

¹³⁵ Sametingets styrelsens förtydligande, s. 5.

¹³⁶ Sametingets styrelsens förtydligande, s. 5.

¹³⁷ Sametingets styrelsens förtydligande, s. 5 f.

¹³⁸ Sametingets styrelsens förtydligande, s. 6.

Om antalet medlemmar i samebyn ökar enligt Sametingets förslag är det särskilt viktigt att en sådan ordning kan upprätthållas och den bör därför formaliseras utan att en kommande lagtext ska vara allt för detaljerad. Samebyn föreslås kunna fatta beslut om vilka områden och vatten som respektive medlem har rätt att nyttja för husbehov och eventuellt för avsalu. Samebyn ska inte ha rätt att neka en medlem som lever och verkar inom samebyns åretruntmarker en rätt till jakt och fiske för husbehov inom de områden och vatten som medlemmen eller dennes familj eller förfäder nyttjade före det att den nuvarande rennäringslagen trädde i kraft år 1971. Övriga medlemmar kan inte nekas rätt till jakt och fiske för eget uppehälle inom sådana områden. Alla medlemmar har rätt att jaga och fiska i hela samebyn för eget uppehälle i samband med renskötselarbete eller annat arbete för byn.¹³⁹

Beträffande småviltsjakt och fiske ska följande gälla:

1. En medlem i en sameby har rätt till småviltsjakt och fiske för eget uppehälle i det område inom samebyn som dennes förfäder eller släkt har jagat och fiskat på före år 1971.
2. En medlem i en sameby som lever och verkar inom samebyns åretruntmarker, har rätt till jakt på småvilt och fiske för husbehov/närfiske inom det område inom samebyn som dennes förfäder eller släkt har jagat och fiskat på före år 1971.
3. En medlem i en sameby som lever och verkar inom samebyns åretruntmarker, och som innehar registrerad F-skattsedel för traditionell samisk näringsutövning, kan även jaga och fiska för avsalu inom det område som dennes förfäder eller släkt har jagat och fiskat på före år 1971.¹⁴⁰

Om det finns särskilda skäl ska samebyns årsstämma kunna besluta om inskränkningar i vad som anges under punkt 3. Ett sådant beslut kan överklagas till Sametinget. Samebyn ska inte kunna hindra en medlem som lever och verkar inom samebyns åretruntmarker att jaga och fiska för avsalu i så ringa mängd som enligt gällande regler kan ske skattefritt. Avsalu för ekonomisk behållning regleras av annan lagstiftning.¹⁴¹

¹³⁹ Sametingets styrelses förtydligande, s. 6.

¹⁴⁰ Sametingets styrelses förtydligande, s. 6.

¹⁴¹ Sametingets styrelses förtydligande, s. 6.

I fråga om rätten till älgjakt ska en medlem i en sameby som lever och verkar inom samebyns åretruntmarker ha rätt att jaga älg på mark som står under statens omedelbara disposition och mark som förvaltas av statliga bolag, inom det landområde som dennes förfäder eller släkt har nyttjat före år 1971, eller inom de jaktområden som medlemmen nyttjar i dag via upplåtelse eller som licensområde. De samer och övriga orsbor som inte tillhör samebyn, men som lever och verkar i området, ska förbehållas rätten att jaga älg i de jaktområden som de i dag nyttjar via upplåtelser eller på privat mark.¹⁴²

Samebyns styrelse har rätt att efter delegation från bystämman förorda upplåtelser av jakt och fiske till övriga jägare och fiskare som inte omfattas av ovan nämnda kategorier gällande medlemskap i samebyar. Beslut om upplåtelser fattas av Sametinget.¹⁴³

En medlem som bor i en samebys område har rätt till vedbrand (att ta bränsle) på mark som står under statens omedelbara disposition och mark som förvaltas av statliga bolag. Medlemmar har även rätt att hämta slöjdvirke på mark som står under statens omedelbara disposition och mark som förvaltas av statliga bolag. En medlem som bedriver en traditionell samisk kultur- och näringsutövning har rätt till virkesuttag för uppsättning av byggnader som används för utövandet eller för renskötseln. En medlem som restaurerar sin släkts viste har motsvarande rätt till virkesuttag. Ved och virke får tas efter samråd med skogens förvaltare och enbart på anvisat område.¹⁴⁴

En renägande medlem som har behov av en byggnad har rätt att uppföra en renvaktarstuga som ska användas vid renskötsel, jakt eller fiske för medlemmen eller dennes familj. En medlem i samebyn som lever och verkar inom samebyns område och bedriver samisk traditionell näringsutövning och har en betydande del av sin inkomst från jakt och fiske, samt har behov av en byggnad, har med samebyns godkännande rätt att uppföra en sådan byggnad att användas för övernattnings vid näringsfång eller kulturutövning. Detsamma gäller en sådan medlem med samisk livsföring som har en betydande del av sin eller sin familjs samiska hushållning från jakt och fiske. En medlem ska även ha rätt att återuppbygga eller restaurera ett

¹⁴² Sametingets styrelsens förtydligande, s. 7.

¹⁴³ Sametingets styrelsens förtydligande, s. 7.

¹⁴⁴ Sametingets styrelsens förtydligande, s. 7.

befintligt viste, renvallar eller byggnader som har använts av medlemmens släkt inom samebyns område, om anläggningen ska brukas av medlemmen eller dennes familj.¹⁴⁵

Samebyns årsstämma ska godkänna plats och förorda eventuellt bygglov, undantaganden från strandskydd eller annat som kan anföras som eventuella hinder mot att en byggnad uppförs på den angivna platsen i samebyns område, på mark som står under statens omedelbara disposition och mark som förvaltas av statliga bolag inom åretruntmarkerna. Samebyns årsstämma ska kunna delegera ansvaret till styrelsen. Byggnader som har uppförts inom samebyn enligt nu nämnda förslag ska inte få användas för uthyrning om inte samebyn beslutat om annat. Även dessa beslut ska kunna överklagas till Sametinget.¹⁴⁶

4.2 SSR:s inställning till Sametingets förslag

SSR har i en skrift till Renmarkskommittén klargjort att förbundet och dess medlemmar inte ställer sig bakom Sametingets förslag. Skälet till kritiken är att Sametingets styrelse inte har hanterat uppdraget på ett bra sätt och bland annat har underlåtit att förankra förslaget med samebyarna.¹⁴⁷

SSR har framhållit att Sametinget enligt det regeringsuppdrag som lämnades till myndigheten i maj 2021 skulle analysera frågorna om hur samebyarnas interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap borde se ut i nära dialog med samebyarna. Av uppdraget framgår även att Sametinget ska verka för att de förslag som lämnas är sådana att det stora flertalet av samebyarna kan ställa sig bakom dem. Sametingets förslag har remitterats och behandlats av SSR vid två tillfällen.¹⁴⁸

SSR:s landsmöte år 2023 beslutade att inte ställa sig bakom Sametingets styrelsens förslag om samebyarnas interna organisering (den version som var daterad den 10 maj 2023). Landsmötet

¹⁴⁵ Sametingets styrelsens förtydligande, Sametingets dnr. 1.3.8-2021-985 § 77, s. 7 f.

¹⁴⁶ Sametingets styrelsens förtydligande, Sametingets dnr. 1.3.8-2021-985 § 77, s. 8.

¹⁴⁷ Komm2023/00061/N 2021:02-211.

¹⁴⁸ SSR:s ställningstagande angående Sametingets regeringsuppdrag avseende hur samebyarnas interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap bör utformas samt beslut på SSR:s samebyordförandekonferensen 2023 avseende övergripande utgångspunkter och viljeinriktningar, 2023, Komm2023/00061/N 2021:02-172.

beslutade också att uppdraget att ta fram en viljeinriktning från SSR skulle delegeras till SSR:s ordförandekonferens.¹⁴⁹

SSR:s samebyordförandekonferens, som genomfördes den 3 och 4 oktober 2023, fattade sedan beslut om att inte ställa sig bakom Sametingets förslag. Vid konferensen beslutades att SSR anser att det fortsatta arbetet med en ny renskötsellag skulle utgå från följande principer:¹⁵⁰

- Renen samt renens välmående och betesro måste vara styrande för all verksamhet i samebyn.
- Rätt till lokalt självbestämmande för samebyn är grundläggande.
- Omställning och förändring i samebyns organisation kan inte genomföras tvångsvis, utan måste vara resultatet av frivilligt fattade beslut i varje enskild sameby.
- Befintliga rättigheter ska respekteras. Utgångspunkten ska vara att samebyn är relevant rättssubjekt att förhålla sig till och att det är samebyn och dess medlemmar som innehar renskötselrätt och egendomsrätt till mark och naturresurser.
- Dagens medlemmar och deras förfäder är de som över mycket lång tid upparbetat, upprätthållit och vidarefört renskötselrätten.
- Renskötseln är och ska vara huvudnäring i samebyn. Lagstiftningen ska garantera att renskötsel fortsätter att vara huvudnäring i varje sameby.
- Det ska finnas förutsättningar att bedriva en hållbar traditionell samisk naturbetesbaserad renskötsel, och förutsättningar att försörja sig på renskötsel.
- Det krävs frivilliga lösningar från samebyn (eller expropriation) för att ytterligare personer också ska ges rätt att nyttja naturresurser genom exempelvis jakt och fiske.
- Det måste finnas en flexibilitet i en kommande renskötsellagstiftning, som ger samebyn stor frihet i hur den utformar sin verksamhet och struktur genom samebyns stadgar. Avgörande är att de beslut som fattas inte begränsar de

¹⁴⁹ SSR:s ställningstagande, Komm2023/00061/N 2021:02-172.

¹⁵⁰ SSR:s ställningstagande, Komm2023/00061/N 2021:02-172.

renskötande medlemmarnas möjligheter att bedriva sin näring i minst nuvarande omfattning.

- Medlemmarnas skyldigheter och rättigheter måste tydligt regleras.
- Systemet bör i största möjligaste mån undvika godtycke, hålla över tid, och vara rättssäkert.
- Förhållandet till folkrätt och internationell urfolkrätt ska tydliggöras i kommande renskötsellag.¹⁵¹

I fråga om en ny renskötsellag och frågan om samebyarnas interna organisation har SSR angett att Renmarkskommitténs fortsatta arbete borde ha följande inriktning:

- Två lagstiftningar bör införas på det samepolitiska området. En renskötsellag, som reglerar renskötselrätten och egendomsrättsliga frågeställningar. En lag för exempelvis språk, kultur och hälsa.
- I renskötsellagstiftningen ska inledande bestämmelser (en portalparagraf) till skydd för renen, betesmarkerna, och renskötseln införas.
- Samebyn ska ha till ändamål att för renen och medlemmarnas gemensamma bästa ombesörja naturbetesbaserad samisk traditionell renskötsel inom samebyns betesområde.
- Samebyn ska få upplåta jakt, fiske och mark inom samebyns åretruntmarker.
- Medlemskategorierna och begreppen i 11–13 §§ rennäringslagen ska analyseras.
- En bestämmelse ska införas som ger samebyarna möjlighet att anta en same som medlem, om samebyn bedömer det som lämpligt.
- Utöver lag ska samebyn ges möjlighet att besluta om eventuella medlemsskapskategorier i sina stadgar.

¹⁵¹ SSR:s ställningstagande, Komm2023/00061/N 2021:02-172.

- Lagstiftningen ska kompletteras med bestämmelser som reglerar att medlemskap i en sameby följer skyldigheter.
- En analys ska göras av hur samebyn skulle kunna vidta sanktioner mot en medlem.
- Det ska analyseras på vilket sätt nuvarande röstningsregler i samebyn ska utformas.
- En analys ska göras av olika former av medlemskap, med inriktning på att samebyn ska få införa olika medlemskategorier om samebyn bedömer det som lämpligt.
- Frågan om det personliga betalningsansvaret ska tas bort ska analyseras och hur kostnaderna ska fördelas i samebyn.
- Frågan om systemet med skötesrenar ska kvarstå eller successivt avvecklas ska analyseras.
- Muonio sameby ska erkännas som skogssameby och därigenom likställas med övriga samebyar.
- Koncessionsrenskötseln ska successivt avvecklas mot bakgrund av att det inte är samisk traditionell renskötsel.¹⁵²

SSR har även i en skrift till regeringen i december 2023 upprepat att förbundet och dess medlemmar inte ställer sig bakom Sametingets förslag.¹⁵³

4.3 Koncessionssamebyarnas intresseförenings inställning till Sametingets förslag

[Intresseföreningens synpunkter kommer föras in här.]

¹⁵² SSR:s ställningstagande, Komm2023/00061/N 2021:02-172.

¹⁵³ SSR:s ställningstagande, Komm2023/00061/N 2021:02-211.

5 Den traditionella samiska rensköteln organiserades i siidor

Den renskötsel som bedrivs i samebyarna i dag styrs dels av samiska traditioner och normer, dels av de lagar och regler som riksdag och regering har bestämt.¹⁵⁴ I syfte att kunna göra analyser om hur en reglering som bygger på samiska traditioner bör utformas behöver en redogörelse lämnas för hur renskötseln har bedrivits traditionellt innan rennäringslagen och dess föregångare tillkom.

Traditionell samisk renskötsel har sin grund i förhållandet mellan renen, landskapet och renskötaren/renägaren. Utifrån dessa tre grundpelare har renskötseln i olika delar av renskötselområdet utvecklats vidare på grundval av särskilda normer och traditioner i siidasystemet. Begreppet siida är ett gammalt nordsamiskt ord som har använts i flera sammanhang. Till exempel användes siida historiskt för att beskriva ett sammanhängande landområde där jakt och fiske var den huvudsakliga sysslan för dem som bodde i området.¹⁵⁵ Begreppet kan också, som här, användas som beteckning för en traditionell organisationsform för renskötsel. Begreppet siidasystem används då som beteckning för det oskrivna regelverk som bygger på samiska traditioner och normer.¹⁵⁶ Detta kommer utvecklas närmare nedan. Sedan urminnes tider har det samiska folket haft sina egna rättstraditioner och regler om till exempel hur

¹⁵⁴ Jfr. Nordin, Åsa, *Renskötseln är mitt liv – Analys av den samiska renskötselns ekonomiska anpassning*, 2007, s. 135 ff.

¹⁵⁵ Erik Solem, *Lappiske rettsstudier*, 1970, s. 16 f.

¹⁵⁶ Labba, Kristina, 2023, *Establishing Sámi company law: The case of Sweden*, i Sjäfjell, Beate och Mähönens, Jukka (red.), *Nordic Company Law – Broadening the Horizon*, Universitetsförlaget, s. 271.

landområden ska användas och fördelas och hur naturresurser ska brukas.

Den samiska rättstraditionen bygger på oskrivna samiska normer som har utvecklats över tid inom den samiska renskötseln. Normerna och traditionerna kan skilja sig åt i olika delar av de områden som samerna traditionellt använder. Att i detalj och med säkerhet beskriva systemet möter svårigheter eftersom det inte finns så mycket forskning om systemet i Sverige.¹⁵⁷ Mycket av den forskning som finns är genomförd i Norge där siidan har uppmärksamrats vid revideringen av reindriftsloven (se kapitel 6).

Den beskrivning av systemet som ska göras här bör läsas med detta i åtanke och ses som ett försök att ge en översikt över hur samisk renskötsel har organiserats traditionellt och fortfarande i dag på vissa håll organiseras.¹⁵⁸

Något ska också säga om användningen av ordet lapp i den här promemorian. Precis som i tidigare promemorior används ordet lapp och ord som är sammansatta med ordet lapp när det ordet ingår som en beskrivning av innehållet i äldre förarbeten eller doktrin där orden förekommer.¹⁵⁹ Ordet lapp uppfattas av många som nedsättande, vilket har att göra med att det sedan lång tid tillbaka har använts som ett rasistiskt tillmäle. Kommittén har dock, i kretsen ledamöter och sakkunniga, kommit fram till att ordet lapp blir det mest korrekta vid redovisningen av innehållet i historiskt material där ordet förekommer. Skälet är att en omskrivning till ordet same, utöver att vara en revidering av det historiska källmaterialet, dels kan vara missvisande när ordet lapp kan ha syftat på näringsfång snarare än etnicitet, dels kan innebära att äldre tiders uppfattningar om människor och hierarkier döljs eller framstår som friserad av kommittén.

5.1 En historisk tillbakablick

I centrum för det samiska samhället står familjen och släkten. Fram till någon gång vid 1900-talets början utgick renskötseln från

¹⁵⁷ Den forskning som finns om svenska förhållanden är bl.a. utförd av Kristina Labba och Åsa Nordin.

¹⁵⁸ Labba, 2023 s. 267 f och 271.

¹⁵⁹ Av de skäl som framgår i delbetänkandet *Jakt och fiske i renbetesland*, SOU 2023:46 s. 356–361.

familjen som en sammanhållen arbetsenhet där samtliga medlemmar flyttade med renhjorden. Släktingar och närstående bildade en siida (det vill säga en grupp) som följdes åt och delade på arbetet. I en siida kunde det (och kan än i dag) ingå flera hushåll, det vill säga de olika släktingarnas hushåll. Vidare kunde i en lappby (samebyns föregångare), och kan i en sameby, flera siidor förekomma. Sammantaget kan man säga att siidan utgör en gammal samisk organisationsform för renskötseln med normer för mellanhavanden såväl inom en siida som mellan olika siidor. Det är dock inte en statisk organisationsform – siidan kan förändras beroende på vad dess medlemmar tycker och väljer att göra.¹⁶⁰

Historiskt byggdes en siida ofta upp runt en släktgrupp bestående av syskon, kusiner eller tremänningar, men även grupper av mer avlägsna släktingar förekom i de fall det inte var möjligt att bilda en grupp av nära släktingar. I siidan kunde även drängar (husfolk) ingå som efterhand kunde övergå till att bli likvärdiga med övriga personer i siidan. Att man ofta bildade siidor inom familjen eller den närmaste släkten berodde på att det då fanns en mindre risk för interna konflikter. Det berodde i sin tur på att individer som ingick i siidan kände sig förpliktigade att upprätthålla kontinuiteten hos släktens landområdesbruk. Vissa områden var enligt tradition knutna till en viss siida eller ett visst hushåll. När nya hushåll bildades genom äktenskap kunde det nya hushållet som utgångspunkt välja vilken siida man skulle tillhöra. Det fanns inte något formellt hinder mot att hushållet senare valde att övergå till den andre partners ursprungliga siida. På så vis var siidan en flexibel organisation. Det kunde dock finnas praktiska hinder mot att genomföra ett byte av siida.

Sådana praktiska hinder kunde bestå i att renarna inte så fort anpassade sig till nya betesmarker eller att det var ont om bete i den siida som hushållet ville ansluta sig till. Ett byte av siida krävde dessutom att den nya siidans medlemmar accepterade att hushållet anslöt sig till den.¹⁶¹

Traditionell samisk renskötsel var en helt eller delvis nomadisk livsstil där renen, de olika landområdena och renskötaren hade ett speciellt samband. Renen behövde landområden som klarade av att

¹⁶⁰ Niia, Lars Petter, Norstedt Gudrun (red.), *Gabna Sameby i förändringens tid 1890–1940*, 2023, s. 44 och Nordin, s. 137

¹⁶¹ Niia och Norstedt (red.) s. 76 ff., och Oskal och Sara s. 305 och Nordin s. 137.

tillfredsställa dess medfödda instinkter och som kunde tillgodose dess vanor. Renen var beroende av tillgång till naturbete under hela året och vandrade över stora landområden eftersom förutsättningarna för renbetet skilde sig åt mellan olika marker under olika delar av året. Vissa marker fungerade bättre än andra för sommarbete och renens möjlighet att beta på ett område kunde också variera från år till år.¹⁶²

Det var inte bara behovet av naturbete som styrde vandringarna, utan också andra typer av medfödda instinkter och vanor. Exempelvis sökte sig renkon varje år till samma område för att kalva och i fjällen letade sig renarna upp på högfjäll under varma sommardagar för att undgå värme och insekter. Kännedom om renens beteende, om förutsättningarna för bete i olika delar av det landområde som brukades av siidan under olika delar av året eller i olika väderförhållanden är exempel på sådan traditionell kunskap som överfördes från en renskötare till en annan. Till renskötarens uppgift hörde att följa renen på dess vandringar, för att se till att varje rens behov uppfylls samt att siidans alla renar hölls samman i en enhet. Ekologiska faktorer och tillgång till bra bete åt renarna påverkade hur siidorna sattes samman.¹⁶³

Familjegrupperna hade traditionellt sina egna fastställda flyttleder och betesområden inom lappbyn som de återkom till vid olika årstider. I vart fall fram till 1800-talet flyttade många av siidorna i nuvarande norra Sverige sina renar till områden i Norge och Finland, men dessa förflyttningar kom sedan att försvåras. Detta berodde framför allt på att gränserna mellan länderna stängdes, men också på att jordbruksbebyggelsen bredde ut sig. Med tiden skapades vissa mer fasta boställen utefter lederna där delar av familjen stannade kvar under vissa perioder. Siidornas betesområden var ofta avgränsade genom naturliga gränser, såsom höjder, skogens utbredning och myrar. I äldre domböcker finns det anteckningar om gränstvister där siidor varit inblandade, vilket talar för att siidorna ansåg att det var viktigt att de gränser som siidorna av ålder haft för sina betesmarker skulle respekteras såväl av andra siidor som av nybyggare.¹⁶⁴

¹⁶² Labba, 2017, s. 90.

¹⁶³ Niia och Norstedt (red.) 76 ff., Labba, Kristina, 2017, *Renskötelsens interna organisering*, akademisk avhandling, juridiska fakulteten, Norges arktiske universitet, s. 90 och 111, Oskal och Sara, 2001, s. 300.

¹⁶⁴ Niia och Norstedt (red.), s. 44 och 76 ff och Solem, s. 83 f.

Rätten att jaga ingick också i den rätt som följde av lapparnas rådgighet över landet. Småviltsjakten ansågs på den här tiden tillhöra var och en av dem och de kom ofta överens sinsemellan om vem som skulle nyttja en viss fångstplats. Jakt på mer värdefulla djur, såsom vildren, björn och varg ansågs tillkomma siidan. Det berodde framför allt på att de jaktmetoder som användes för att döda dessa djur krävde flera deltagare. Bytet från jakt på dessa djur delades upp mellan siidans medlemmar.¹⁶⁵

I fråga om fiske fanns det på 1600-talet lappar som hade ensamrätt att fiska i vissa mindre vattendrag eller på vissa fiskeplatser, men när det kom till rätten att fiska i större sjöar eller älvar eller i sådana vattendrag som var mer rika på fisk verkar det ha varit siidan som haft rätt att fiska eller som i vart fall har varit den som har reglerat fisket i dessa vattendrag.¹⁶⁶

Det traditionella siidasystemet har funnits kvar inom den svenska renkötseln trots att renkötseln enligt rennäringslagen organiseras i samebyar. År 1945 kartlade till exempel etnologen och geografen Ernst Manker siidors sammansättningar och flyttmönster i det svenska renbetesområdet. Av kartläggningen framgår bland annat att det då i fjällrenkötseln fanns totalt 103 siidor i 35 lappbyar. Där framgår även hur många siidor varje lappby bestod av, vilka familjer siidorna bestod av, vilka betesland de flyttade mellan, var siidornas bosättningar fanns och under vilka tider flyttningarna gjordes.¹⁶⁷

5.2 Renskötseln inom siidan

Ett renskötselår delas in i åtta årstider där varje årstid har sin särprägel. Vilka renskötselaktiviteter som utförs under respektive årstid beror på årstidens förutsättningar. Var och när aktiviteterna genomförs bygger på kunskap om vad som passar bäst med hänsyn till renens medfödda instinkter och vanor. Vintern är den mest kritiska årstiden under renskötselåret eftersom det krävs att det finns bra vinterbete för att renarna ska överleva. Renen behöver även betesro under årstiden för att spara välbefärlig energi.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Solem s. 87 ff. Se även avsnitt 3.1 i kommitténs delbetänkande SOU 2023:46 s. 151 ff.

¹⁶⁶ Solem s. 86 f.

¹⁶⁷ Manker, Ernst, 1947, *De svenska fjälllapparna*, Svenska turistföreningens förlag.

¹⁶⁸ Labba, 2017, s. 91 ff.

Inom siidasystemet anses förmågan att överleva och ha framgång i renskötseln i hög grad bygga på vilka kunskaper renskötarna i siidan har om landskapet, renens natur, förhållandet mellan renen och landskapet, den aktuella årstidens betydelse för förhållandet mellan renen och landskapet och om renskötselns förlopp över många år i landskapet. Kunskaperna ligger till grund för beslut och åtgärder i siidan, på kort och på lång sikt. En individ som deltar i renskötseln under ett renskötselår får kunskaper om hur varierande förhållandena kan vara under året. Ju fler år individen deltar i renskötseln, desto mer kunskaper får han eller hon om hur renskötseln bäst kan bedrivas i det aktuella landområdet.¹⁶⁹

Arbetet i siidan bygger på att flera hushåll samarbetar. Arbetsintensiteten och behovet av arbetskraft beror på vilken aktivitet det är fråga om. Vid till exempel kalvmärkningar och renskiljningar, deltar både renskötarna och i det flesta fall även de renägare som inte är renskötare (till exempel barn eller äldre som äger renar men som inte deltar i det vardagliga renskötselarbetet). Andra aktiviteter kan klaras av utan att alla siidamedlemmar deltar samtidigt. Vid bevakning av renhjorden på vinterbeteslandet, kan aktiviteterna till exempel organiseras enligt en överenskommen turordning mellan renskötarna. Arbetssättet innebär att enskilda renskötare inom siidan kan frigöra tid för att utföra annat arbete under vissa perioder. Under mindre intensiva perioder för renskötseln kan till exempel uppgiften att vakta renhjorden också kombineras med annat traditionellt arbete, såsom fiske för avsalu.¹⁷⁰

Siidorna har traditionellt använt sig av och återvänt till samma områden, kanske inte varje år, men regelbundet under de olika årstiderna. Ett område kan användas av flera siidor och delas in i olika delområden. En siidas områden bör helst utgöra ett sammanhängande område som är vidsträckt och som sträcker sig från havet eller fjällen i väster till inlandet eller havet i öster. Inom siidans områden finns betesmarker för olika tider på året och flyttleder som återkommande används av siidan för att förflytta renhjorden mellan olika årstidsbetesland och platser. Gränsen mellan olika siidors områden kan vara bestämd till exempel att gå intill ett större vattendrag, men kan också vara relativt flytande så att två eller fler siidor samfällt kan använda samma område eller

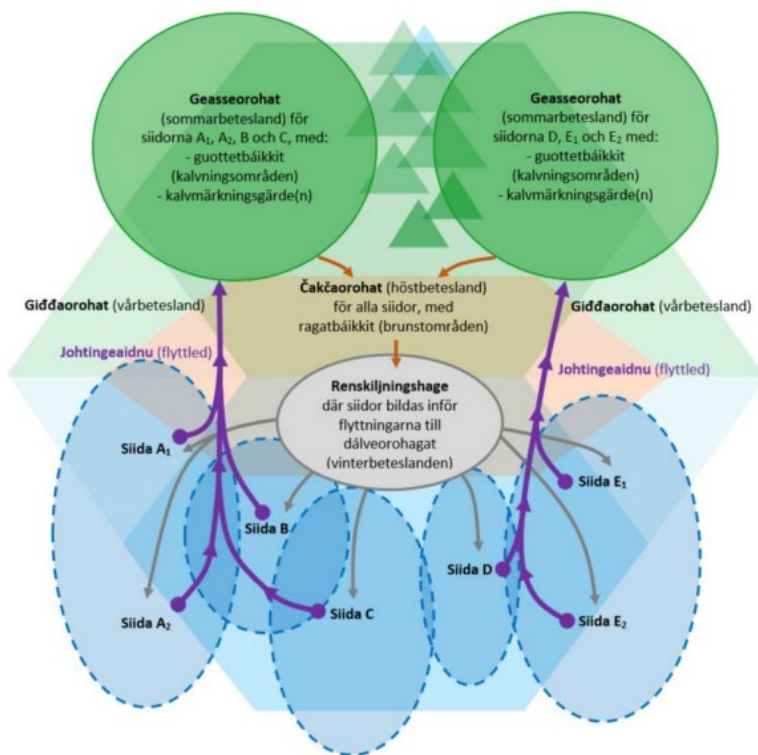
¹⁶⁹ Labba, 2017, s. 93.

¹⁷⁰ Oskal och Sara s. 321 och Labba, 2017, s. 93.

områden för sina respektive renar. Renhjordarna vaktas i så fall noga, särskilt under vintern, för att, i den mån det går, hållas skilda från varandra även om de betar i närheten av varandra.¹⁷¹

Figur 2.1 Siidors markanvändning

Illustration av hur olika siidors markanvändning i ett större område kan se ut i praktiken under ett renskötselår

Källa: Labba, 2017, s. 101.

Sammanställningen av siidor är flexibel. Siidor kan splittras och ombildas till följd av till exempel giftermål eller oenighet mellan renskötare inom en siida. Det står alltså var och en av renskötarna fritt att lämna siidan. Om renskötaren till exempel har planer på att bilda en helt egen siida men ändå stanna i samma område måste det

¹⁷¹ Labba, 2017, s. 97 ff.

övervägas om betesmarkerna kan klara av ytterligare en siidas renhjord utan att risken för att renhjordarna sammanblandas är överhängande. En viktig princip inom systemet är nämligen att det bör finnas en balans mellan antalet renar och betet i området. En renskötare som lämnat siidan kan svårtligen hindras från att fortsätta att bedriva renskötsel i siidans område, särskilt om den enskilde renskötaren anses ha rätt att bruka marken på grund av ett långvarigt bruk av området av renskötaren själv eller dennes familj eller nära släktingar.¹⁷²

Siidor kan också splittras till följd av meningsskiljaktigheter om hur renskötseln ska bedrivas eller för att ett hushåll inte anses bidra till arbetet i den utsträckning som förväntas. En splittring kan också bero på förändrade väderleksförhållanden och därmed ändrad åtkomst till bete i en siida. Att en siida delas upp i flera behöver alltså inte bero på någon meningsskiljaktighet utan kan också vara en naturlig utveckling av renskötseln i området och vara beroende av ekologiska faktorer. Ett problem med att byta siida kan dock vara att renarna följer sitt invanda beteende och alltså fortsätter att ströva inom och till de betesområden som den har varit i tidigare, särskilt om områdena ligger nära varandra.¹⁷³

Siidasystemet kan också vara flexibelt genom att en slags force majeure-princip kan träda i kraft under extraordinära situationer. Om klimatet till exempel orsakar problematiska betesförhållanden under en vinter kan gränserna för de olika siidornas betesland närmast mista sin betydelse och siidorna kan då låta sina renar beta på andra siidors betesland. Det har att göra med att siidor antingen har svårt att hålla renarna inom sina betesland eller bedömer att det bästa för renarna är att låta dem vandra fritt om betet i det ursprungliga området är otillgängligt.¹⁷⁴

5.3 Siidornas organisation, beslutsfattande och konflikthantering

Renskötseln är både en inkomstgivande näring för den enskilde renskötaren, ofta som enskild näringsidkare, och en bärare av samisk kultur och tradition. Den organisation som omgärdar renskötseln i

¹⁷² Oskal och Sara s. 328 f.

¹⁷³ Oskal och Sara s. 303 f. och 328 f. samt Labba, 2017, s. 103 f.

¹⁷⁴ Labba, 2017, s. 105.

siidor finns, som nämnts tidigare, inte nedtecknad i något skriftligt regelverk utan de regler som finns inom siidasystemet har överförts muntligen mellan generationer och genom att arbetet har skett generationsöverskridande.

Siidorna är en flexibel sammansättning av ett eller flera hushåll, men när siidornas organisation beskrivs måste hänsyn även tas till att det är de enskilda individerna som hushållet består av som äger renarna. Ett hushåll är alltså en sammanslutning av flera individuella renägare och en siida består av flera hushåll. Både i hushållet och i siidan har familj- och släktskapsrelationer en väsentlig betydelse för hur välfungerande renskötseln är. Den enskilde individen äger en eller flera renar och disponerar över egna ekonomiska medel kopplade till renägandet. Hushållet äger inga renar men är beroende av utkomsten av renskötseln för hushållets försörjning. Inte heller siidan äger renar och det finns inte någon gemensam försörjningsbörda inom siidan, men siidan utgör en resursbas för hushållen, till exempel i fråga om de landområden och den gemensamma arbetsinsats som är knuten till siidan.¹⁷⁵

Som utgångspunkt fattas beslut i siidan genom konsensus. Om man inte omedelbart når konsensusbeslut är det brukligt att genom samtal försöka uppnå en samförståndslösning som alla accepterar. I vissa siidor finns en siidaledare och då kan det ibland vara ledaren som fattar vissa beslut i siidan. Rollen som ledare är dock inte tydligt utformad eller reglerad, så beslut kan också fattas av de enskilda renskötarna eller renskötare i grupp beroende på vilken fråga man ska besluta om. I siidasystemet fattas alltså beslut av olika subjekt beroende på vilken fråga beslutet rör. Man kan säga att beslut fattas på fyra olika nivåer: på den individuella nivån, på hushållsnivån, på siidaledarnivån och på siidanivån. I frågor som till exempel handlar om hur renarna ska skötas på ett mer allmänt plan och hur siidans landområden ska utnyttjas fattas beslutet på siidanivå. Om det däremot rör frågor om rådigheten över enskilda renar fattas besluten på individuell nivå eller i vissa fall på hushållsnivå.¹⁷⁶

Beslut som kan fattas av siidaledaren är exempelvis när och vart siidan ska flytta med renarna. Hur det dagliga arbetet i siidan ska organiseras och hur arbetsuppgifter ska fördelas mellan siidans olika hushåll är andra exempel på beslut som kan fattas av ledaren. Ledaren

¹⁷⁵ Oskal och Sara s. 322.

¹⁷⁶ Labba, 2017, s. 112 f och Labba, 2023, s. 279.

är också den som kommunicerar med ledare för andra siidor, till exempel i fråga om hur områden som används av flera siidor ska utnyttjas. Det är viktigt att ledaren har stöd i sitt beslutsfattande från övriga renskötare i siidan. Det innebär att beslut som påverkar siidan normalt fattas i konsensus.¹⁷⁷

Vem som ska vara ledare i siidan väljs inte genom något formellt förfarande. I stället är det den person som har mest erfarenhet eller, om två eller flera renskötare har lika mycket erfarenhet, den med flest renar som är ledare. Att antalet ägda renar avgör vem som leder siidan beror främst på att en person med många renar anses duktig på att sköta renar. En annan faktor som har visat sig ha betydelse för vem som blir ledare i en siida är personens position i släkt nätverket. I vissa siidor har man inte en ledare utan alla renskötare arbetar i stället som likvärdiga partner i siidan.¹⁷⁸

När mer övergripande strategier om hur man ska arbeta i siidan eller andra beslut som påverkar hela gruppen ska fattas använder man sig alltså av konsensusprincipen. På så vis undviker man omröstningar och fasta positioner. I siidan kan det finnas både renägare som är renskötare och renägare som inte deltar i den dagliga renskötseln (till exempel barn eller äldre personer). I frågor som gäller de övergripande strategierna för renskötseln är det normalt de renägande renskötarna som fattar besluten. Inom siidasystemet förs det dock regelbundet så kallade siidasamtal. Samtalen är öppna för alla medlemmar i siidan och de bidrar därmed till att föra vidare kunskaper om siidans renskötsel och lägger också en grund för de beslut som tas av siidans medlemmar i olika sammanhang. Under samtalen strävar man efter att nå konsensus eftersom siidan kan komma att splittras om en strategi för hur renskötseln ska bedrivas inte kan tas fram.¹⁷⁹

Den enskilde renskötarens mål är att hans eller hennes renskötsel ska vara framgångsrik. För att det målet ska uppnås fodras samarbete, dels med andra renskötare i den egna siidan, dels med andra siidor. Det är angeläget att de siidor som arbetar bredvid varandra håller ordning på de egna renarna, men i en situation då till exempel en siidas vinterbetesmarker inte räcker till finns det också behov av samarbete mellan siidorna. I en sådan situation är det

¹⁷⁷ Oskal och Sara s. 322 och Labba, 2017, s. 113.

¹⁷⁸ Labba, 2017, s. 114.

¹⁷⁹ Labba, 2017, s. 116 f. och 266.

avgörande att den siida som har behov av annan betesmark än den ordinarie kommunicerar det behovet och siidans önskemål till den siida vars mark man vill använda sig av. Det anses också viktigt att den tillfrågade siidan får tid på sig att överväga frågan och även en möjlighet att godkänna eller neka den första siidans önskemål om tillträde till marken.¹⁸⁰

Siidan är inte ett rättssubjekt i svensk rätt. I stället är det samebyn som enligt gällande lagstiftning är det rättssubjekt som innehar rättigheter och kan åta sig skyldigheter i förhållande till utomstående. Genom lagstiftningen har staten satt de yttre ramarna för hur renskötseln ska organiseras och man har då inte alltid haft kunskap om samiska normer och värderingar för organisering. Detta faktum kan till viss del förklara de problem och konflikter som finns i vissa samebyar i dag. Samebyn kan inte själv bestämma gränserna för det egna betesområdet eller hur många renar byn ska hålla på befintliga marker. Eftersom siidan inte är ett rättssubjekt kan den inte heller ta tillvara några särskilda rättigheter i förhållande till myndigheter och tredje man eller vara avtalspart vid exploatering av marker som siidan disponerar.¹⁸¹

5.4 Minoritetsskydd och konfliktlösning

Det finns inte något uttalat skydd för minoriteter inom siidasystemet. Det finns inte heller något särskilt organ som på ett överordnat sätt hanterar konflikter i en siida eller mellan olika siidor.¹⁸²

Om det uppstår konflikter i eller mellan siidor måste dessa hanteras på något vis. Det finns inget överordnat organ som kan agera tvistlösare och ingen siida anses ha högre ställning eller makt än en annan. Det har därför historiskt utvecklats olika sanktionsformer inom siidasystemet som anses mer eller mindre etiskt godtagbara. Eftersom det var viktigt för renskötaren att ha ett gott rykte kunde en sanktion mot den som inte ansågs sköta sig enligt ett givet handlingsmönster vara att ett dåligt rykte spreds om

¹⁸⁰ Labba, 2017, s. 119.

¹⁸¹ Nordin s. 138.

¹⁸² Solem, s. 192.

personen (eller en siida). En annan sanktion kunde vara att viktig information undanhölls renskötaren (eller siidan).¹⁸³

SEKRETARIATSUNDERLAG

¹⁸³ Labba, 2017, s. 122.

6 Utblick mot Norge

Lov 15 juni 2007 nr. 40 om reindrift (reindriftsloven) är den norska speciallag som reglerar renskötelsen och dess interna organisation i Norge. I portalparagrafen anges att lagen ska verka för (legge til rette) en ekologisk, ekonomisk och kulturellt hållbar renskötsel med grund i samisk kultur, tradition och sedvana till nytta för den renskötande befolkningen och samfundet i övrigt.¹⁸⁴

Det är enligt förarbetena viktigt att lagstiftningens ramvillkor är förankrade i renskötelsens grundläggande uttrycksformer eftersom det är fråga om en genuint samisk näring och ett samiskt levnadssätt. I förarbetena preciseras begreppet hållbarhet som sådant som är nödvändigt för att renskötelsen ska ha vitalitet och livskraft över tid. Det gäller i första hand frågor som rör ekologi, ekonomi och kultur men även jämställdhet mellan könen, framtidstro och att säkra rekryteringsunderlaget. Skyddet av renskötselområdena anges vara av väsentlig betydelse. I förarbetena framhålls även vikten av en god djurvälstånd och att övriga samhällsintressen gagnas av åtgärder för en hållbar renskötsel.

Avsikten med reindriftsloven är enligt förarbetena att lägga grunden för en organisation och förvaltning av renskötelsen som är lämplig för att nå de överordnade målen. Lagen ska verka för en välfungerande förvaltning som kan hantera de olika och sammansatta problemställningarna i renskötelsen på ett bra sätt.¹⁸⁵

¹⁸⁴ 1 § loven om reindrift (reindriftsloven).

¹⁸⁵ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 52.

6.1 Reindriftsretten

Den norska motsvarigheten till renskötselrätten kallas för *reindriftsrett*. Reindriftsretten regleras i reindriftsloven där det framgår att den samiska befolkningen på grund av *alders tids bruk* (motsvarigheten till urminnes hävd) har rätt att utöva renskötsel i de delar av Finnmark, Troms, Nordland, Trøndelag och Hedmark fylken där renskötande samer sedan gammalt har bedrivit renskötsel.¹⁸⁶ För att utöva renskötsel utanför det samiska renbetesområdet krävs särskilt tillstånd. Denna form av renskötsel kallas *tamreindrift* och kommer inte att beröras närmare här.¹⁸⁷

6.2 Villkor för att kunna utöva reindriftsrett

För att kunna utöva reindriftsrett behöver vissa villkor i 9 och 32 §§ reindriftsloven vara uppfyllda. Personen ska för det första ha rätt att äga ren i det samiska renbetesområdet, vilket som huvudregel bara personer som har ett renmärke får. För att ha rätt till ett renmärke behöver personen vara av en samisk ätt som vid lagens ikraftträdande hade rennäring som huvudnäring i ett renbetesdistrikt, eller ha föräldrar eller far- eller morföräldrar som har haft rennäring som huvudnäring.¹⁸⁸

Det krävs för det andra att personen ingår i en siidaandel, ska ingå i sådan efter beslut som tas med stöd av 10 § andra stycket reindriftsloven eller leder en siidaandel eller sidoordnad rekryteringsandel enligt 11–15 §§ reindriftsloven.¹⁸⁹ Det är alltså som huvudregel olagligt att äga renar i det samiska betesområdet som inte tillhör en siidaandel, även om undantag kan göras om det finns särskilda skäl för det. Kravet har sin bakgrund i behovet av tydliga ansvarsförhållanden och översikt över vilka som utövar näringen, renantalet med mera.¹⁹⁰

Därutöver finns undantagsbestämmelser och särskilda bestämmelser för adoptivbarn, ingifta personer och personer som

¹⁸⁶ 4 § reindriftsloven.

¹⁸⁷ 8 § första stycket reindriftsloven.

¹⁸⁸ 9 § första stycket och 32 § första stycket första och andra punkten reindriftsloven.

¹⁸⁹ 9 § andra stycket och 32 § första stycket tredje punkten reindriftsloven.

¹⁹⁰ Ot.prp. nr. 25 (2006–2007), *Om lov om reindrift*, s. 35 och 54.

har ledaransvaret för en siidaandel.¹⁹¹ Angående siidaandelar och sidoordnad rekryteringsandel, se vidare i avsnitt 6.5.3.

6.3 Reindriftsrettens innehåll

Reindriftsrettens innehåll regleras i reindriftsloven. Den innebär en rad bruksrättigheter enligt nedan:

- Rätt till renbete, inklusive nödvändiga årstidsland.
- Rätt att uppföra nödvändiga stugor, bodar och anläggningar för renskötsel.
- Rätt att flytta renar längs flyttleder.
- Rätt att ta bränsle och virke för eget bruk i samband med renskötsel.
- Rätt att bedriva jakt (inklusive fångstverksamhet) och fiske i samband med renskötsel.
- Rätt till nödvändig terrängkörning.¹⁹²

Reindriftslovens reglering av bruksrättigheterna anses inte vara uttömmande eftersom reindriftsretten grundas i alders tids bruk. Det framgår inte av reindriftsloven men följer av bland annat Brekkensaken där *Høyesterett* kom fram till att renskötarna i målet hade bruksrättigheter som existerade vid sidan av lagstiftningen.¹⁹³ Målet handlade om ifall samerna i renbetesdistriktet Riast-Hyllingen hade rätt till jakt och fiske i Brekken samfällighetsförening öster om en linje som fastställts genom ett avtal från år 1873. Vid avtalets ingående hade det kommit klart till uttryck att samerna utifrån tidigare markanvändning även i framtiden skulle ha vissa rättigheter i området. Avtalet nämnde endast rätt till renbete men det fanns inget tvivel om att samerna tidigare även hade jagat och fiskat där i samband med renskötseln. Mot den bakgrunden kom *Høyesterett* fram till att samerna enligt avtalet även måste ha rätt till jakt och

¹⁹¹ 32 § andra-fjärde stycket reindriftsloven.

¹⁹² 19–26 §§ reindriftsloven. Vissa av rättigheterna gäller endast på statlig mark.

¹⁹³ Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 14 och Labba, Kristina, *Rättssubjektet för renskötselrätten enligt svensk rätt och reindriftsretten enligt norsk rätt*, SvJT, 2020, s. 574.

fiske i området. Rättigheterna bedömdes gälla endast i samband med renskötseln och vara begränsade till husbehov.¹⁹⁴

6.4 Rättssubjektet för reindriftsretten

Rätten att utöva renskötsel i det samiska renbetesområdet är alltså förbehållen samerna som en kollektiv rätt, vilken är utformad som en näringsrätt.¹⁹⁵ I lagstiftningen anges inte uttryckligen vilket subjekt som har rätt att bruka marken för renbete. Frågan har dock utretts av *Reindriftslovutvalget*, vars betänkande *Forslag til endringer i reindriftsloven* från år 2001 ligger till grund för reindriftsloven.

För att få bruka ett visst område för renskötsel måste personen i fråga, utöver att uppfylla kraven för att utöva reindriftsrett (det vill säga tillhöra den samiska befolkningen), tillhöra den grupp som har rätt att bedriva renskötsel i det aktuella området. Vilken grupp det är som har rätt att bedriva renskötsel i ett område beror på hur renskötsel bedrivs där i praktiken. Det kan handla om en eller flera siidor i ett distrikt, eller hela renbetesdistriktet om det handlar om ett mindre antal renskötare eller renarna inte delas upp i mindre grupper.¹⁹⁶

En siidas rätt att bruka ett visst område för renskötsel utgör, enligt *Reindriftslovutvalget*, inte nödvändigtvis en ensamrätt till området utan det handlar snarare om en slags förstarätt till området under en viss del av året. Detta innebär att ett större geografiskt område kan bilda ett nätverk av bruksrättigheter som tillhör olika siidor.¹⁹⁷

I syfte att utarbeta regler som bygger på kulturen, traditionerna och såväl ekonomiska som sociala strukturer inom renskötseln ansåg *Reindriftslovutvalget* att det var mycket viktigt att ge siidan en mer framträdande plats i den nya reindriftsloven. Den här uppfattningen delades i allt väsentligt av lagstiftaren.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Rt. 1968 s. 394, 401–404.

¹⁹⁵ 4 § reindriftsloven. Se även Labba, 2020 I, s. 577 och NOU 2001:35, *Forslag til endringer i reindriftsloven*, s. 99 f.

¹⁹⁶ NOU 2001:35 s. 100 f.

¹⁹⁷ NOU 2001:35 s. 102.

¹⁹⁸ NOU 2001:35 s. 5 f. och Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 36 ff.

6.5 Renskötelsns organisation i Norge

Renskötelsen i Norge är organiserad i renbetesdistrikt, som i sin tur utgörs av en eller flera siidor vilka i sin tur är uppdelade i andelar. I det här avsnittet följer en översiktlig redogörelse för huvuddragen i lagstiftningen.

6.5.1 Renbetesdistrikt

Det samiska renbetesområdet delas in i samiska regionala renbetesområden.¹⁹⁹ De samiska regionala renbetesområdena delas i sin tur in i renbetesdistrikt av myndigheten *Reindrifststyret*.²⁰⁰

Vid indelningen i renbetesdistrikt ska Reindrifststyret med utgångspunkt i sedvanemässigt bruk lägga vikt vid att ett renbetesdistrikt får gränser som driftsmässigt är naturliga och lämpliga.²⁰¹ Distriktsindelningen bör så långt det är möjligt stämma överens med de rättighetsförhållanden som gäller mellan siidorna i det aktuella området.²⁰²

Distriktsindelningen hindrar inte att renskötare samarbetar över distriktsgrensarna, så länge ett sådant samarbete inte går ut över andra renskötarens rättigheter. Distriktsindelningen är inte heller ett hinder för att renbete används i ett annat distrikt när detta följer av en särskild rättsgrund, till exempel ålders tids bruk.²⁰³

Renbetesdistrikten är den närmaste motsvarigheten till samebyar enligt rennäringslagen och består av två organ; en styrelse och en stämma (distriktsstyret och distriktsårsmötet). Dessa beskrivs mer nedan.

Distriktsstyrelsen

Varje renbetesdistrikt ska ha en distriktsstyrelse som väljs av och bland de röstberättigade i distriktet.²⁰⁴ Distriktsstyrelsens uppdrag

¹⁹⁹ 5 § reindrifstloven.

²⁰⁰ 6 och 42 §§ reindrifstloven. Reindrifststyret är ett offentligt förvaltningsorgan med en tekniskt rådgivande funktion i förvaltningen av rennäringslagen och i arbetet med forskning och vägledning gällande ren.

²⁰¹ 42 § första stycket reindrifstloven.

²⁰² Ot.prp. nr 25 (2006–2007) s. 61.

²⁰³ 42 § tredje stycket reindrifstloven.

²⁰⁴ 43 § första stycket reindrifstloven.

är av rent civilrättslig karaktär. Tidigare ingick även uppgifter av offentligrättslig karaktär såsom märkning, skiljning och flytt av renar.²⁰⁵

Distriktsstyrelsen representerar renskötselintressena och tillvaratar renbetesresurserna i distriktet i enlighet med lagar och bruksregler. Distriktsstyrelsen kan bland annat ingå förlikning, väcka talan och avge svaromål i frågor som rör gemensamma angelägenheter för distriktets renägare. Distriktsstyrelsen är också inblandad i frågor om skydd av områden, även om inte alla renägare påverkas. Vad som nu sagts hindrar inte att en siida eller renägare tillvaratar sina egna särskilda intressen.²⁰⁶ Som framgår längre ner är det nämligen inte säkert att alla siidor finns representerade i distriktsstyrelsen.

Distriktsstyrelsen ska också utarbeta regler för förvaltningen och bruket av distriktets resurser som ska säkra ett ekologiskt och bärkraftigt nyttjande av distriktets betesresurser. Dessa kallas för bruksregler och kan exempelvis handla om bruk av mark för renbete och renantal.²⁰⁷ Vidare ska distriktsstyrelsen föreslå storleken på den ersättning som varje siidaandel årligen ska betala till distriktskassan och som ska täcka utgifter för administrationen i distriktet.²⁰⁸

Till distriktsstyrelsens uppgifter hör även att utarbeta en distriktsplan som ska innehålla de upplysningar om verksamheten i distriktet som är nödvändiga för den offentliga planeringen. I bestämmelsen anges att planen ska ange flyttningsmönster och eventuell indelning, och ge en översikt av bland annat årstidsbeten, kalvningsland, nödvändiga transportmedel, gården och anläggningar. En ledare för en siidaandel är skyldig att ge nödvändiga upplysningar för att distriktsplanen ska kunna utarbetas. Det finns även bestämmelser kring hur planen ska kommuniceras till kommuner, regioner, länsstyrelser och granndistrikt.²⁰⁹

Ordföranden för en distriktsstyrelse väljs av stämman och i övrigt består styrelsen av en representant för varje sommarsiida i distriktet. Om antalet sommarsiidor är fler än sju, väljs sex ledamöter genom lottning bland styrelsekandidaterna från de enskilda sommarsiidorna, med undantag för den sommarsiida som

²⁰⁵ NOU 2001:35 s. 149 ff. och Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 41 f. Se även Labba, 2017, s. 217.

²⁰⁶ 44 § reindriftsloven.

²⁰⁷ 57 och 58 §§ reindriftsloven.

²⁰⁸ 46 § reindriftsloven.

²⁰⁹ 62 §§ reindriftsloven.

ordföranden kommer ifrån. Stämman kan besluta att styrelseledamöterna i stället ska rotera mellan sommarsiidorna. Sådana regler måste dock godkännas av statsförvaltaren (motsvarigheten till länsstyrelsen). Ordförande och övriga styrelseledamöter väljs för två år i taget med personliga suppleanter. Om det finns särskilda skäl får Reindriftsstyret besluta att styrelsen ska ha upp till elva ledamöter. Om det finns starka skäl får Reindriftsstyret besluta att en sommarsida som är betydligt större än genomsnittet i distriktet ska ha en starkare representation i styrelsen än vad som följer av reglerna i andra stycket. En sådan sommarsida får dock inte ha majoritet i styrelsen. Om utövarna i sommarsiidan under resten av året bildar mindre vintersiidor kan ledarna för siidaandelarna i en vintersida, eller flera vintersiidor tillsammans, begära att platsen i distriktsstyrelsen ska rotera mellan vintersiidorna.²¹⁰

Distriktsstyrelsen har beslutskompetens när minst hälften av ledamöterna är närvarande. En styrelse som har mindre än tre ledamöter har beslutskompetens bara när alla är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.²¹¹

Distriktsstämman

Renägarna i distriktet ska hålla stämma före utgången av juni månad varje år.²¹² Syftet med stämman är att avge yttrande om styrelsens årsredovisning och anta den, uttala sig om styrelsens förslag till bruksregler och distriktsplan, välja ledare för styrelsen, fastställa regler för val av styrelseledamöter och ersättning för dessa, fastställa ersättning per ren till distriktskassan, välja revisor och eventuellt revisionsutskott, uttala sig om saker som anmälts till behandling hos distriktsstyrelsen och uttala sig i andra saker som läggs fram av styrelsen med anmodan om att stämman ska uttala sig.²¹³

På stämman har varje renägare tale- och förslagsrätt. Vid omröstning är varje siidaandel röstberättigad på så sätt att varje siidaandel har fem röster. En sidoordnad rekryteringsandel har två röster. Ledaren av siidaandelen bestämmer hur rösterna ska fördelas

²¹⁰ 43 § andra-fjärde stycket reindriftsloven.

²¹¹ 43 § sjätte stycket reindriftsloven.

²¹² 49 § första tycket reindriftsloven.

²¹³ 50 § reindriftsloven.

bland övriga renägare i siidaandelen. Ledaren ska alltid ha minst en röst, eller två röster om makar eller sambor förvaltar siidaandelen tillsammans.²¹⁴

Distriktsstämmans yttranden är inte bindande utan endast vägledande för distriktsstyrelsen.²¹⁵ Kompetensmässigt befinner sig distriktsstyrelsen och distriktsstämman på samma hierarkiska nivå. Anledningen till en sådan ordning är behovet av ett minoritetsskydd för att undvika att styrelsens roll undermineras och att främja det distriktsinterna samarbetet.²¹⁶

6.5.2 Siidor

Siidasystemet har beskrivits i kapitel 5 ovan. Reindriftsloven innehåller en legaldefinition av begreppet siida som innebär att begreppet ska förstås som en grupp renägare som gemensamt bedriver renskötsel på vissa områden.²¹⁷ Siidan är administrativt sett en del av renbetesdistriktet. Ett renbetesdistrikt kan utgöras av en enda siida, eller omfatta flera siidor.²¹⁸

Bakgrunden till kodifieringen

Bakgrunden till att siidan kodifierades i reindriftsloven var att Reindriftslovsutvalget menade att det var nödvändigt för att lagstiftningen skulle stämma överens med traditionerna inom den samiska renskötseln.²¹⁹ Detta synsätt baseras på domen i den så kallade Seilandsaken.²²⁰ Målet handlade om ett ersättningskrav från driftgruppen Kemi-gruppen mot Alta Kraftlag AL för förlust av renbete på grund av ett vattenkraftverk som uppfördes på ön Seiland år 1993. Høyesterett påpekade att underrättens uttalande om att betesmarkerna som Kemi-gruppen förlorat endast utgör en mindre del av renbetesdistriktets totala betesområde inte är relevant eftersom betesmarker som andra driftgrupper disponerar bara kan

²¹⁴ 49 § reindriftsloven.

²¹⁵ 50 § andra stycket reindriftsloven.

²¹⁶ Ot.prp. nr. 25 2006–2007, s. 66.

²¹⁷ 51 § reindriftsloven.

²¹⁸ Labba, 2017, s. 220. Jämför NOU 2001:35 s. 100 f. och LH-2013-162742 s. 3.

²¹⁹ NOU 2001:35 s. 5 f.

²²⁰ Rt. 2000 s. 1578, se NOU 2001:35 s. 101 f.

vägas in i bedömningen om det kan antas att Kemi-gruppen kommer ha möjlighet att utnyttja dessa.²²¹

Avgörandet har lett till att den allmänna uppfattningen om vilket subjekt som har rätt att bruka marken för renbete i Norge har förändrats. Domen visar att även en siida kan upparbeta rättigheter grundade på sedvanerätt till särskilda delar av renbetesdistriktets betesområde och att ingrepp i dessa ska kompenseras ekonomiskt. Innan domen kom var den allmänna uppfattningen att alla medlemmar i ett renbetesdistrikt hade samma rätt att bruka distriktets olika delar. Siidan hade tidigare en relativt okänd roll i norsk rätt, på liknande sätt som i svensk rätt.²²²

Även senare norsk underrättspraxis bekräftar att siidan är ett etablerat rättssubjekt inom norsk rätt.²²³ Kirsti Strøm Bull, professor emerita i privaträtt vid Universitetet i Oslo, är en av dem som menar att det är det faktiska bruket av marken för renbete som är avgörande för om det är renbetesdistriktet och/eller siidan som är rättssubjekt.²²⁴

Uppdelningen mellan sommar- och vintersiidor

Reindriftsloven skiljer mellan sommar- och vintersiidor. Sommarsiidor bedriver renskötsel främst i sommar- och höstbetesområdena, medan vintersiidor bedriver renskötsel främst i vinter- och vårbetesområdena.²²⁵ I förarbetena konstateras att norska Sametinget ansåg att lagen inte borde göra en sådan åtskillnad, utan endast använda begreppet siida.²²⁶

Siidastrukturen kan variera något från år till år. Under tidigt 2000-tal har det funnits ungefär 110 sommarsiidor och 150 vintersiidor.²²⁷ I ett renbetesdistrikt kan det finnas sommarsiidor som är klart större än andra. Dessa större sommarsiidor kan sedan fördela sig i flera mindre vintersiidor på vinterbetesmarkerna.²²⁸ I en sommarsiida kan det i sin tur finnas flera grupperingar som uppstår

²²¹ Rt. 2000 s. 1578, 1589 och 1590.

²²² Ot.prp. nr. 25 2006–2007, s. 14 f. och NOU 2001:35 s. 99–102 och 109 f.

²²³ Se exempelvis LH-2012-106514 och LH-2012-179673.

²²⁴ Strøm Bull, Kirsti, 1997, *Studier i reindriftsrett*, Tano Aschehoug, s. 97, återgett från NOU 2001:35 s. 104.

²²⁵ 51 § reindriftsloven.

²²⁶ Ot.prp. nr. 25 2006–2007, s. 67.

²²⁷ Ot.prp. nr. 25 2006–2007, s. 11.

²²⁸ Ot.prp. nr. 25 2006–2007, s. 63.

från de olika vintersiidorna eller från olika familjegrupper. Det är mycket vanligt att renägare vars djur betar tillsammans på sommaren sedan bildar flera egna siidor där djuren samlas i mindre hjordar på vintern. Det innebär att den renhjord som går samlad på sommaren delas upp i mindre flockar inför vinterbetet. Det blir då renägarna i den mindre gruppen, vintersiidan, som utövar renskötsel gemensamt under den tiden på året. Det kan tänkas att vintersiidor bildas med renskötare från olika sommarsiidor.²²⁹

I det följande redogörs för reindriftslovens regler med sommarsiidan som utgångspunkt.

Rättslig kompetens

Siidan har rätt att tillvarata sina särskilda intressen oavsett vad distriktsstyrelsen ingår för rättshandlingar.²³⁰ Ett sådant intresse är frågor om rätt att använda mark.²³¹

Som nämnts ovan skiljer Reindriftsloven mellan sommarsiidor och vintersiidor. En sommarsiida ska ha en styrelse och en stämma. Siidans styrelse väljs av stämman och ansvarar för medlemmarnas gemensamma verksamhet och skötseln av gemensamma anläggningar i siidan. Det anges inte uttryckligen i reindriftsloven att det är styrelsen som har kompetens att representera siidan i situationer när siidan ska tillvarata sina intressen.²³² För att kunna uppfylla de norska reglerna om talerätt, som ställer krav på ett visst mått av struktur och fasthet, behöver siidan definiera sin organisation på ett sätt som uttryckligen klargör vem eller vilka som är ansvariga i förhållande till motparten.²³³

Som framgått i avsnitt 6.5.1 ska det för varje renbetesdistrikt fastställas bruksregler för att säkra ett ekologiskt nyttjande av betesresurserna i distriktet. Regler om bruk av renbete får inte strida mot en siidas rättigheter som har utarbetats genom en särskild rättslig grund. Sådana regler kan i förekommande fall åsidosättas av *Jordskifteretten* (en domstol som prövar fastighetsrättsliga frågor).²³⁴

²²⁹ Ot.prp. nr. 25 2006–2007, s. 26 och 64.

²³⁰ 44 § andra stycket reindriftsloven.

²³¹ Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 64.

²³² Jämför 52 § reindriftsloven.

²³³ Ot.prp. nr. 25 2006–2007, s. 38 och Labba, 2017, s. 221.

²³⁴ 59 § andra och fjärde stycket reindriftsloven, Ot.prp. nr. 25 2006–2007, s. 85.

Bruksreglerna ska bland annat innehålla uppgift om högsta renantal för varje sommarsiida. Renantalet ska fastställas utifrån de betesmarker som siidan disponerar över. Om det är nödvändigt för att säkerställa att vinterbetesmarkerna används på rätt sätt kan ett renantal också fastställas för de olika vintersiidorna. Om renantalet i siidan överstiger det fastställda renantalet ska siidan upprätta en plan för att minska antalet. Om siidan underlåter att göra detta eller underlåter att genomföra planen ska varje siidaandel minska det överskjutande antalet proportionellt. Reindriftsstyret ansvarar för att reduktionen sker. Det kan även fastställas ett högsta renantal per siidaandel.²³⁵

I rättsfallet Sarasaken prövades frågan om huruvida reglerna om reducering av renantalet för en siidaandel strider mot egendomsskyddet i Europakonventionen eller artikel 27 om rätten till kultur i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.²³⁶ Målet handlade om en ledare av en siidaandel som tvingades minska sitt renantal proportionellt enligt 60 § tredje stycket reindriftsloven efter att renbetesdistriktet inte hade kunnat enas om en plan för att minska antalet (enligt lagens reglering ska varje siidaandel i så fall reducera sitt överskjutande renantal proportionellt mot innehavet). Høyesteretts majoritet kom fram till att åtgärden inte stred mot egendomsskyddet eller artikel 27. Regleringen bedömdes vara objektiv och rimlig eftersom den innebar att siidaandelar med ett högt renantal belastades tyngre. Vid bedömningen lades även vikt vid att arbetet med reindriftsloven hade involverat konsultationer med Sametinget och att det i första hand hade varit upp till siidan att utarbeta en plan för reduktionen. Dessutom hade ledaren av siidaandelen redan före reduktionsbeslutet haft svårt att få sin verksamhet att gå med överskott och hade inte kunnat ha några berättigade förväntningar på att få lov att bygga upp sin hjord till ett större antal.²³⁷

I fråga om egendomsskyddet var Høyesterett enig, men när det gällde rätten till kultur i artikel 27 fanns en skiljaktig minoritet som menade att reduktionsbeslutet hade kränkt renskötarens rätt till sin kultur. Skälet för det var att konsekvenserna för den enskilde renskötaren var så stora att de kunde likställas med ett förnekande

²³⁵ 60 § första stycket reindriftsloven.

²³⁶ Rt. 2017 s. 981.

²³⁷ Rt. 2017 s. 981 p. 1, 2, 6, 87, 88, 90, 94 och 105.

av hans möjligheter att utöva renskötsel, eftersom han inte skulle kunna försörja sig på det. Dessutom ansåg minoriteten att reindriftslovens bestämmelse om reduktion hade tagits fram utan tillräckligt effektiv konsultation med samiska företrädare. Skälet var att *Norske Reindriftsamers Landsforbund* och Sametinget hade gjort gällande att regeln borde ha varit utformad så att mindre renägare helt undantogs från reduktionsbeslut, men detta hade regeringen och riksdagen valt att avvika från. I stället hade lagen utformats i strid med de samiska representanternas vilja, så att alla renägare behövde reducera sitt antal, utan någon särskild debatt om frågan. Minoriteten menade att regeln om renantalsreduktion hade varit lika effektiv om den hade utformats som de samiska företrädarna ville, och därför var den inte rimlig och nödvändig.²³⁸

Styrelse, stämma och röstregler

Sommarsiidan ska som utgångspunkt välja en styrelse som har ansvar för att planera för slakt, märkning och andra delar av den gemensamma verksamheten och förvalta gemensamma anläggningar såsom slaktanläggningar, gården och liknande. Sommarsiidans styrelse är kontaktperson i förhållande till distriktsstyrelsen och myndigheter.²³⁹

Sommarsiidans styrelse väljs vid siidans stämma. Stämman kan också besluta att inte välja en styrelse och i stället utse en kontaktperson i förhållande till distriktsstyrelsen. Kontaktpersonen kan också få ansvaret för kassan och ansvarar för att en siidaandel avvecklas om den andelsledaren dör eller bestämmer sig för att avveckla sin renskötsel.²⁴⁰ Anledningen till att det inte är obligatoriskt med en styrelse beror på att sommarsiidan i vissa fall utgörs av så få personer. Om sommarsiidan sammanfaller med renbetesdistriktet, fungerar distriktsstyrelsen som styrelse för sommarsiidan.²⁴¹ Utöver att välja en styrelse ska siidans stämma välja en kandidat till distriktsstyrelsen, fastställa tillskott till siidakassan och regler för kassan, fastställa regler för fondering av siidans medel,

²³⁸ Rt. 2017 s. 981 p. 109, 118, 128–130, 132, 135–138 och 140–142.

²³⁹ 52 och 53 §§ reindriftsloven. Se även Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 67.

²⁴⁰ 52 § och 16 § reindriftsloven.

²⁴¹ Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 67.

välja revisor och välja kontaktperson i de fall när siidan inte har en styrelse.²⁴²

Stämman ska hållas varje år innan utgången av maj månad. Alla renägare i siidan har tale- och förslagsrätt på stämman. Varje siidaandel är röstberättigad. I övrigt gäller bestämmelserna i 49 § andra stycket reindriftsloven för distriktsstämman på motsvarande sätt även för siidan.²⁴³

Former för beslutsfattande

Beslut i en siida fattas enligt samiska normer och sedvanor på olika nivåer, se avsnitt 5.3 ovan. Konsensus eftersträvas vid beslut och när en siida ska anta nya medlemmar är befintliga medlemmars samtycke att föredra av stabilitetsskäl. Markanvändning utan samtycke från medlemmarna i en siida kan vara konfliktskapande. Modellen med beslut i konsensus avviker från den svenska rennärlagens bestämmelser om majoritetsbeslut i samebyarna, se avsnitt 2.2.6. Som framgår i avsnitt 6.5.3 ligger däremot den norska lagstiftningen närmare samiska normer och sedvanor, till exempel genom att ledarna för respektive siidaandel måste samtycka till att en ny siidaandel bildas.²⁴⁴

6.5.3 Siidaandelar

Inom siidorna finns undergrupper som kallas siidaandelar. Med en siidaandel avses en familjegrupp eller enskild person som ingår i en siida och som bedriver renskötsel under ledning av en person eller av makar/sambor tillsammans.²⁴⁵

Begreppet siidaandel infördes genom reindriftsloven år 2007 och innebär att de tidigare så kallade driftsenheterna automatiskt övergick till siidaandelar. Syftet med att införa begreppet i lagtexten var att markera att det inte är fråga om isolerade enheter, utan att dessa är en del av en större gemenskap – siidan. Det är siidaandelen som utgör den centrala ansvarsenheten.²⁴⁶

²⁴² 54 § reindriftsloven.

²⁴³ 53 § reindriftsloven.

²⁴⁴ Labba, 2015, s. 145, 146, 148 och 149.

²⁴⁵ 10 § första stycket och 51 § reindriftsloven.

²⁴⁶ Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 55.

Ledaren och andra renägare i siidaandelen

Det går som huvudregel inte att äga ren i mer än en siidaandel samtidigt. Minderåriga barn vars föräldrar inte lever tillsammans kan dock äga ren i båda sina föräldrars siidaandelar.²⁴⁷ Syftet är att släktanknytning inte ska bli en stridsfråga innan barnet blir myndigt.²⁴⁸

Ledaren för siidaandelen måste vara bosatt i Norge. Det är ledaren som bestämmer vem som får äga ren i siidaandelen och hur många renar varje person får ha. Detta innebär att ledaren också kan bestämma att en renägare ska reducera sitt renantal eller lämna siidaandelen. Det är ingen rättighet att äga ren i en siidaandel. I förarbetena uttalas att det i praktiken inte finns någon anledning att tro att en andelsledare godtyckligt skulle neka någon möjlighet att äga renar om det inte fanns ett sakligt skäl för det.²⁴⁹

Etablering av ny siidaandel

Som framgått tidigare i det här avsnittet användes begreppet driftsenhet i stället för siidaandel innan 2007 års reindriftslov trädde i kraft. Sådana driftsenheter omvandlades därmed till siidaandelar. Nya siidaandelar kan bildas om ledarna för siidaandelarna i en siida fattar ett enhälligt beslut om det. En sådan ny andel måste ledas av en namngiven person som är myndig och uppfyller villkoren i 9 § reindriftsloven för att äga ren. Bildandet av en ny andel får inte hota förutsättningarna för ekologisk, ekonomisk och kulturell hållbarhet i siidan.²⁵⁰

Vid en nyetablering ska renantalet hållas inom det högsta renantal som är bestämt för siidan. Vid beslut om vem som ska leda en ny siidaandel ska hänsyn tas till arbetsbelastningen i siidan och levnadsförhållandena för den som ska utses samt till lagens syfte. Beslut om en ny siidaandel ska skickas till statsförvaltaren för godkännande. Statsförvaltaren kan neka nyetableringen om det genomsnittliga renantalet i den enskilda siidaandelen understiger 250 renar beräknat i förhållande till det högsta renantal som gäller

²⁴⁷ 10 § reindriftsloven.

²⁴⁸ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 55.

²⁴⁹ 10 § reindriftsloven och Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 55.

²⁵⁰ 11 § första och andra stycket reindriftsloven.

för siidan. Bestämmelserna gäller på motsvarande sätt vid överföring av en siidaandel till en annan siida.²⁵¹

Om det finns särskilda skäl kan statsförvaltaren förelägga ett renbetesdistrikt eller en siida att bilda en eller flera nya siidaandelar.²⁵² Detta är tänkt som en säkerhetsventil för de situationer där enhällighet inte uppnås, men där det samtidigt finns ett trängande behov av en vitalisering av renskötseln i siidan.²⁵³

Siidaandelen som giftorättsgoods eller samboegendom

Om den som är ansvarig ledare för en siidaandel är eller blir gift kan båda makarna vara ansvariga ledare för siidaandelen. Detta gäller även om enbart en av makarna uppfyller villkoren i 9 § första stycket reindriftsloven för att få äga renar (det vill säga tillhör den samiska befolkningen). En sådan gemensam siidaandel innebär att makarna är solidariskt ansvariga som ledare för siidaandelen. Makar som båda uppfyller villkoren i 9 § första stycket reindriftsloven för att äga renar får vara självständiga ledare för varsin siidaandel. Bestämmelsen om makar gäller på motsvarande sätt för sambor under vissa förutsättningar.²⁵⁴

Om siidaandelen har drivits gemensamt av makar eller sambor och en av dem avlider, blir den efterlevande ensam ansvarig ledare. Om äktenskapet eller samboförhållandet upphör på något annat sätt än genom dödsfall kommer den make eller sambo som ursprungligen var andelsledare (det vill säga före äktenskapet/samboskapet) att kvarstå som ensam ledare, om inte parterna kommer överens om något annat. Ändringar i ledaransvaret ska anmälas till statsförvaltaren.²⁵⁵

Överföring av ansvaret som ledare för siidaandel

Om en sidoordnad rekryteringsandel (se vidare längre ner i det här avsnittet) inte har inrättats får ledaren för en siidaandel överföra ansvaret för andelen till ett barn, barnbarn eller annan person som

²⁵¹ 11 § andra-sjätte stycket reindriftsloven.

²⁵² 11 § sjunde stycket reindriftsloven.

²⁵³ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 56.

²⁵⁴ 13 § reindriftsloven.

²⁵⁵ 14 § reindriftsloven.

uppfyller villkoren i 9 § första stycket för att äga renar i andelen (det vill säga tillhör den samiska befolkningen eller har fått särskild dispens). Den nya ledaren för siidaandelen ska vara myndig och ha deltagit i renskötselns alla delar tillsammans med ledaren under minst tre år. I särskilda fall kan statsförvaltaren godkänna en överföring till ett barn eller barnbarn som inte uppfyller dessa krav.

Vid en överföring av ansvaret som ledare för en siidaandel har den tidigare ledaren fortfarande rätt att äga renar i andelen. Om ledaren för en siidaandel avlider utan att ett beslut har fattats om överföring, har ett barn, barnbarn eller annan släkting som uppfyller villkoren för att äga renar i andelen rätt att överta ansvaret för siidaandelen om inte efterlevande make eller sambo övertar ansvaret. En anmälan om överföring av en siidaandel ska göras hos statsförvaltaren, som ska kontrollera att de formella villkoren är uppfyllda.²⁵⁶

Avveckling av siidaandel

Om den ansvarige ledaren för en siidaandel beslutar att avveckla sin renskötsel, eller avlider utan att ansvaret övergår till någon annan, ska siidaandelen avvecklas och renarna säljas om de inte ingår i en annan siidaandel eller en sidoordnad rekryteringsandel. Siidans styrelse eller kontaktperson ska se till att siidaandelen avvecklas. Kostnaden för avvecklingen ska täckas av intäkterna från försäljningen av renarna. Statsförvaltaren ska underrättas om avvecklingen.²⁵⁷

Om en siidaandel har haft ett renantal som understiger 50 under fem år ska den avvecklas. Beslut om en sådan avveckling fattas av statsförvaltaren.²⁵⁸

Sidoordnad rekryteringsandel

Ledaren för en siidaandel kan bestämma att en så kallad sidoordnad rekryteringsandel ska bildas i anknytning till siidaandelen. Syftet är att underlätta generationsskiftet. På så sätt kan överlämningen av

²⁵⁶ 15 § reindriftsloven.

²⁵⁷ 16 § reindriftsloven.

²⁵⁸ 16 § reindriftsloven.

siidaandelen planeras, och det är samtidigt möjligt att säkerställa kontinuitet och trygghet under övergångsperioden.²⁵⁹

Bildandet av en sidoordnad rekryteringsandel förutsätter att siidan fastställer ett högsta renantal som siidaandelen och den sidoordnade rekryteringsandelen måste hålla sig inom.²⁶⁰ Detta är nödvändigt för att undvika att en sidoordnad rekryteringsandel tränger ut de andra andelarna i siidan.²⁶¹ Bildandet av en siidoordnad rekryteringsandel ska anmälas till statsförvaltaren.²⁶²

Det kan bara bildas en sidoordnad rekryteringsandel till varje siidaandel. Den som kan leda en sidoordnad rekryteringsandel ska uppfylla förutsättningarna för att äga ren och tillhöra någon av siidaandelsledarens yngre generationer. Personen ska vara myndig och ha deltagit i alla delar av arbetet i renskötseln tillsammans med ledaren i minst tre år. Vid etableringen av en rekryteringsandel ska samtidigt ett avtal ingås om hur rekryteringsandelen så småningom ska ta över siidaandelen. En rekryteringsandel kan bestå upp till sju år. Avsikten är alltså att generationsskiftet ska ske inom denna tidsperiod.²⁶³

²⁵⁹ 12 § första stycket reindriftsloven och Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 56.

²⁶⁰ 12 § andra stycket reindriftsloven.

²⁶¹ Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 56.

²⁶² 12 § andra och sjunde stycket reindriftsloven.

²⁶³ 12 § tredje och fjärde stycket reindriftsloven och Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 56.

7 Lagen om ekonomiska föreningar

En ekonomisk förening är en association som bildats av en fristående och frivillig sammanslutning av personer som samverkar för att tillgodose föreningens behov genom ett samägt och demokratiskt styrt företag. Ekonomiska föreningar förekommer i vitt skilda branscher, från jordbruk och skogsbruk till dagligvaruhandel och social omsorg. Den ekonomiska föreningen är en flexibel associationsform som anses lämplig för både mindre verksamheter och stora företag som är verksamma på en internationell marknad.

De ekonomiska föreningarna har stora fördelar framför andra associationsformer genom att de erbjuder en struktur för människor som vill samarbeta och aktivt delta i föreningens verksamhet, utan att det krävs att medlemmarna skjuter till kapital av någon viss storlek.

Den kooperativa företagsformen har funnits i Sverige sedan mitten av 1800-talet. Den första föreningslagen infördes år 1895. Den följdes av nya föreningslagar år 1911 och 1951. I 1951 års lag infördes en definition av den ekonomiska föreningen som tydligare skilde den från aktiebolag och ideella föreningar. Det ställdes för första gången krav på att medlemmarna skulle delta i verksamheten på något sätt, till exempel som konsumenter, producenter eller arbetstagare. I lagen slogs det fast att det var medlemmarnas ekonomiska intressen som skulle främjas genom föreningens verksamhet.²⁶⁴

1951 års föreningslag ersattes senare av 1987 års lag (1987:667) om ekonomiska föreningar (LEK) där grunddragen i lagstiftningen

²⁶⁴ Prop. 2015/16:4 *Modernisering av lagen om ekonomiska föreningar*, s. 105.

behölls. Ett syfte med reformen var att anpassa den föreningsrättsliga lagstiftningen till övrig associationsrättslig lagstiftning, främst den aktiebolagslag som hade antagits år 1975. När den nya aktiebolagslagen sedan trädde i kraft år 2006 innebar det att många likheter försvann. Aktiebolagslagen var dessutom utformad på ett modernare sätt än den äldre lagen om ekonomiska föreningar. Ett arbete inleddes därför år 2008 med att se över LEK genom att Föreningslagsutredningen tillsattes. Utredningen lämnade förslag i två betänkanden: *Enklare beslutsfattande i ekonomiska föreningar* och *En ny lag om ekonomiska föreningar*.²⁶⁵ Föreningslagsutredningens förslag genomfördes i två steg och resulterade i att en helt ny lag om ekonomiska föreningar trädde i kraft år 2018, lagen (2018:672) om ekonomiska föreningar (som förkortas EFL och inte LEK som sin föregångare).²⁶⁶

När den nya lagen infördes var ett tydligt bakomliggande syfte med reformen att den nya föreningslagen skulle utformas så att den kunde användas av både små och stora ekonomiska föreningar och av föreningar med olika slags verksamhet. Det framhölls i lagens förarbeten att den skulle präglas av enkelhet, flexibilitet och tydlighet. Det ansågs vidare angeläget att förenkla sådana regler som vållade onödig administration eller kostnader eller som i övrigt var svårtillämpade. Det gällde särskilt för sådana regler som företagen kom i kontakt med i sin vardag och i den löpande verksamheten. Målet med den nya lagen var att föreningarna skulle få goda förutsättningar att bedriva och utveckla sin verksamhet. Moderna regler ansågs ge bättre förutsättningar för företagen att fokusera på sin verksamhet. Inriktningen på lagstiftningsarbetet var vidare att så långt som möjligt ge olika associationsformer likvärdiga verksamhetsvillkor. Aktiebolagslagen var en förebild för den nya lagens innehåll och struktur samtidigt som den ekonomiska föreningens särdrag skulle upprätthållas.²⁶⁷

Som nämnts tidigare bygger rennärlagslagens nuvarande reglering om samebyarnas organisation på 1951 års föreningslag och tidigare utredningar har kommit fram till att det vore rimligt att regelverket i ännu högre grad ska ta sin utgångspunkt i de bestämmelser som gäller för ekonomiska föreningar. Som ett

²⁶⁵ SOU 2009:37 *Enklare beslutsfattande i ekonomiska föreningar* och SOU 2010:90 *En ny lag om ekonomiska föreningar*.

²⁶⁶ Prop. 2015/16:4 och prop. 2017/18:185 *En ny lag om ekonomiska föreningar*.

²⁶⁷ Prop. 2015/16:4 s. 107 f. och prop. 2017/18:185 s. 205 f.

underlag för den kommande diskussionen i kommittén kommer därför lagens huvuddrag och de bestämmelser som bedöms som viktiga ur det perspektivet att presenteras här. Redogörelsen ska även ses som en utgångspunkt för diskussioner om eventuella behov av särregler som innebär avsteg från lagen om ekonomiska föreningar.

7.1 En översikt av lagen om ekonomiska föreningar

Lagen om ekonomiska föreningar inleds med en bestämmelse i kapitel 1 som redogör för lagens uppbyggnad. Av den bestämmelsen framgår att lagen är indelad i 23 kapitel och att den inleds med bestämmelser som avser hur en ekonomisk förening bildas i 2 kapitlet, bestämmelser om föreningens stadgar i 3 kapitlet, om medlemmar i föreningen i 4 kapitlet och regler om medlemsförteckning i 5 kapitlet. Vidare anges att bestämmelser om föreningsstämman finns i 6 kapitlet, om föreningens ledning i 7 kapitlet, om revision i 8 kapitlet och särskild granskning i 9 kapitlet. Av 10 kapitlet framgår vad som gäller om medlemsinsatser och i 11 kapitlet finns bestämmelser om förlagsinsatser. Regleringen som gäller hur värdeöverföring från föreningen kan göras återfinns i 12 kapitlet och om vinstutdelning och gottgörelse i 13 kapitlet respektive 14 kapitlet. I 15 kapitlet finns regler om minskning av reservfonden. Bestämmelser om fusion, likvidation och upplösning utan föregående likvidation finns i 16–18 kapitlen. Bestämmelser om registrering och företagsnamn finns i 19 och 20 kapitlen och lagen avslutas sedan med bestämmelser om skadestånd, straff och vite samt bestämmelser om hur beslut som fattas med stöd av lagen kan överklagas i 21–23 kapitlen. Som nämnts kommer inte alla kapitel i EFL att gås igenom i denna promemoria.

7.2 Definition av en ekonomisk förening

Av 1 kap. 3 § EFL följer att två grundläggande krav på en ekonomisk förening är att den ska ha minst tre medlemmar som inte är investerande medlemmar och att föreningen ska ha stadgar. För att en sammanslutning ska anses vara en ekonomisk förening måste den

dels uppfylla dessa så kallade föreningskriterier, dels så kallade syfteskriterier som följer av 1 kap. 4 § EFL.

Det finns fyra föreningskriterier: det måste finnas minst tre medlemmar, stadgar som reglerar föreningens verksamhet, en styrelse och minst en revisor. Om inte alla fyra kriterier är uppfyllda kan inte föreningen registreras som en ekonomisk förening. Innebörden av dessa fyra kriterier kommer att gås igenom mer nedan.

Syfteskriterierna följer av 1 kap. 4 § EFL. Enligt den bestämmelsen ska en association anses vara en ekonomisk förening om den har till syfte att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet som medlemmarna deltar i som konsumenter eller andra förbrukare, som leverantörer, med egen arbetsinsats, genom att använda föreningens tjänster, eller på något annat liknande sätt.

Med kravet på att föreningen ska ha till syfte att främja medlemmarnas ekonomiska intressen avses att en ekonomisk förening inte ska ha något eget vinstsyfte utan i stället vara ett medel för att tillgodose medlemmarnas intressen. Vidare är det viktigt att det är just medlemmarnas intressen som ska främjas och inte tredje mans intressen. Det medlemsintresse som ska främjas ska vara av ekonomisk art, vilket innebär att föreningen ska ha som mål att ge medlemmarna en ekonomisk fördel av något slag.²⁶⁸

Det andra kravet för att en verksamhet ska anses vara en ekonomisk förening är att föreningens syfte ska uppnås genom ekonomisk verksamhet. Det innebär att verksamheten ska vara av kommersiell, industriell, finansiell eller på annat sätt av affärsmässig natur.²⁶⁹

Det tredje kravet, det kooperativa kravet, går ut på att medlemmarna i en kooperativ verksamhet förväntas delta på vissa sätt i verksamheten eller förväntas nyttja verksamheten på visst sätt. Det kan till exempel handla om att medlemmarna levererar sina produkter till föreningen som förädlar eller enbart tillhandahåller en möjlighet till vidareförsäljning. Medlemmarnas produkter bör i så fall utgöra en väsentlig del av de produkter som säljs av föreningen. Det förutsätts att det regelmässigt förekommer ekonomiska och

²⁶⁸ Mallmén, Anders, Andersson, Sten och Thorstorp, Bo, 2023, *Lagen om ekonomiska föreningar – En kommentar*, 6:e uppl., Norstedts juridik, s 33.

²⁶⁹ SOU 1984:9 *Förslag till lag om kooperativa föreningar*, s. 134 och Mallmén m.fl., s. 35 ff.

affärsmässiga relationer och transaktioner mellan föreningen och medlemmarna.²⁷⁰

Även om de nu nämnda kraven gäller för att en förening ska betraktas som en ekonomisk förening enligt EFL kan den ha inslag som inte helt stämmer överens med det angivna syftet. Föreningen kan alltså ha något annat syfte än det huvudsakliga vid sidan om. Om föreningen till exempel har till syfte att tillgodose medlemmarnas ekonomiska intressen kan den vid sidan av även ha ett ideellt syfte. Detsamma anses vara fallet om en förening utöver kooperativ verksamhet bedriver verksamhet som medlemmarna inte deltar på det sätt som förutsätts vara fallet i en ekonomisk förening.²⁷¹

Det som nu har beskrivits har mynnat ut i att det så kallade huvudsaklighetskravet som i förarbeten har beskrivits som att med "i huvudsak" i associationsrättslig mening får förstås att om mer än hälften av föreningens verksamhet utgörs av det som är den huvudsakliga verksamheten ska föreningen betraktas som en ekonomisk förening.²⁷²

Förarbetsuttalandena ger ingen ledning i frågan om hur huvudsaklighetskravet ska tolkas, men uttalandena tyder på att prövningen av huruvida kravet är uppfyllt ska göras utifrån en samlad bedömning av föreningens förhållanden och inte i anslutning till vart och ett av de tre kriterier som anges i 1 kap. 4 § EFL (se ovan). Högsta domstolen har i rättsfallet *Täby Centrum Företagareförening* - NJA 2000 s. 365, förtydligat något hur bedömningen av huvudsaklighetskravet ska göras.²⁷³

7.3 Hur en ekonomisk förening bildas

En ekonomisk förening bildas genom att tre eller flera fysiska eller juridiska personer blir sådana medlemmar i föreningen som inte är investerande medlemmar, antar stadgar för föreningen, och väljer styrelse och minst en revisor. Föreningen ska anmälas för registrering i föreningsregistret inom sex månader från bildandet. Innan föreningen har registrerats i föreningsregistret kan den inte

²⁷⁰ Prop 1996/97:163 *Den kooperativa företagsformen*, s. 22, SOU 1984:9, s. 134 och Mallmén m.fl., s. 38 ff.

²⁷¹ Prop. 1986/87:7 s. 78.

²⁷² Prop. 1999/2000:88 s. 13

²⁷³ Mallmén, m.fl. s. 42.

förvärva rättigheter eller ta på sig skyldigheter. Den kan inte heller föra talan vid domstol eller någon annan myndighet. Styrelsen kan dock för föreningens räkning föra talan i mål som rör föreningens bildande och vidta andra åtgärder för att kräva in medlemsinsatser, förlagsinsatser och medlemsavgifter.²⁷⁴

Av 1 kap. 7 § EFL följer att en ekonomisk förenings verksamhet får bedrivas även i

1. ett dotterföretag till föreningen,
2. ett företag som föreningen är delägare i, om även övriga delägare är ekonomiska föreningar eller motsvarande utländska juridiska personer med hemvist inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet, eller
3. ett helägt dotterföretag till ett sådant företag som avses i 2.

Tidigare var det en omdiskuterad fråga om en ekonomisk förening skulle kunna bedriva hela eller delar av sin verksamhet i andra företag som föreningen hade ägarinflytande i, i första hand dotterföretag. Det blev en allt viktigare fråga sedan större kooperativa företag vuxit fram där det fanns behov av att organisera verksamheten i nya strukturer. Om en ekonomisk förening kunde förlägga en del av verksamheten i ett annat företag ansåg man att de ekonomiska föreningarna skulle bli mer flexibla vad gäller verksamhetens struktur, vilket i förlängningen skulle underlätta omstruktureringar och anskaffande av externt kapital.²⁷⁵

Genom lagändringar 1998 fick ekonomiska föreningar möjlighet att bedriva hela sin kooperativa verksamhet i ett eller flera helägda dotterföretag. Genom begränsningen till helägda dotterföretag ville lagstiftaren garantera att moderföreningen och dess medlemmar fick inflytande över verksamheten och att endast moderföreningen tillfördes de vinster som hade uppkommit i dotterföretaget.²⁷⁶

År 2006 utvidgades möjligheten på nytt genom att det blev tillåtet att bedriva hela verksamheten i ett delägt företag under förutsättning att övriga delägare var ekonomiska föreningar.²⁷⁷

²⁷⁴ 2 kap. 1, 2 och 4 §§ EFL.

²⁷⁵ Mallmén, m.fl. s. 47 f.

²⁷⁶ Prop. 1996/97:163 *Den kooperativa företagsformen*, s. 22.

²⁷⁷ Prop. 2005/06:84 s. 10 ff.

Kravet på att dotterföretag i ekonomiska föreningar skulle vara helägda togs sedan bort helt år 2016. Sedan dess gäller i stället att en ekonomisk förening alltid kan bedriva sin verksamhet inom ramen för ett eller flera dotterföretag. Det krävs inte att övriga delägare i dotterföretaget är ekonomiska föreningar. För att inte den ekonomiska föreningens kooperativa karaktär skulle urholkas var en utgångspunkt för de nu nämnda lagändringarna att den ekonomiska föreningen skulle ha fortsatt inflytande över verksamheten även när denna bedrevs i en annan juridisk person. Det skulle därmed säkerställas att den ekonomiska föreningen skulle ha bestämmande inflytande även över dotterföretag, vilket kunde säkerställas till exempel genom att den ekonomiska föreningen innehar mer än hälften av rösterna i företaget eller har rätt att utse en majoritet av styrelseledamöterna. Om den ekonomiska föreningen har röstmajoritet eller styrelsemajoritet i det företag där verksamheten bedrivs, har medlemmarnas intressen normalt försteg vid eventuella konflikter med andra ägarintressen.²⁷⁸

Vad som avses med dotterföretag framgår av bestämmelserna i 1 kap. 10 och 11 §§ EFL.

7.4 Föreningens stadgar

De bestämmelser som finns i EFL utgör vid sidan av föreningens stadgar den reglering som gäller för den ekonomiska föreningen. Av 3 kap. 1 § EFL följer att föreningens stadgar ska innehålla uppgifter om

1. föreningens företagsnamn,
2. den ort i Sverige där föreningens styrelse ska ha sitt säte,
3. den verksamhet som föreningen ska bedriva,
4. vilken obligatorisk insats som varje medlem ska delta med, hur insatsen ska fullgöras och i vilken utsträckning som en medlem får delta i föreningen med en överinsats,
5. antalet, eller lägsta och högsta antalet, styrelseledamöter, revisorer och eventuella suppleanter och tiden för deras uppdrag,

²⁷⁸ Prop. 2015/16:4, s. 109 f.

6. hur en föreningsstämma ska sammankallas,
7. de ärenden som ska förekomma på en ordinarie föreningsstämma,
8. den tid som föreningens räkenskapsår ska omfatta,
9. grunderna för hur föreningens vinst ska fördelas, och
10. hur föreningens återstående tillgångar ska fördelas när föreningen upplöses.

De tio punkter som anges i 3 kap. 1 § är obligatoriska uppgifter som ska finnas i stadgarna för att föreningen ska kunna registreras. Därutöver kan medlemmarna även ta in regler som kompletterar EFL. En sådan stadgereglering får dock aldrig stå i strid med lagens bestämmelser, vilket innebär att om en fråga regleras på ett visst sätt i EFL kan den inte anges på ett helt eller delvis avvikande sätt i stadgarna om inte lagtexten uttryckligen tillåter det. Det betyder till exempel att en förening inte kan ha en stadgebestämmelse om att styrelsen får fatta beslut i sådana frågor som enligt lagen ska beslutas av stämman.

Som kommer framgå nedan har föreningen möjlighet att i stadgarna införa särskilda villkor som ska gälla för investerande medlemmar (se avsnitt 7.5.6). Om det saknas bestämmelser om investerande medlemmar i föreningens stadgar betyder det att sådana medlemmar inte får antas.

Den så kallade öppenhetsprincipen gäller för föreningen. Principen innebär att en ekonomisk förening inte, i vart fall inte utan starka skäl, får utestänga den som vill bli medlem. Principen kommer att presenteras mer i avsnitt 7.5.3, men när det kommer till stadgarna bör nämnas att en förening inte anses kunna tillämpa några ytterligare grunder för att vägra inträde i föreningen genom särskilda stadgebestämmelser. Av lagens förarbeten följer dock att föreningen genom stadgebestämmelser kan precisera de i lagen angivna grunderna. På liknande sätt torde föreningen kunna precisera grunderna för uteslutning.²⁷⁹

För att föreningens stadgar ska kunna ändras krävs att beslutet fattas av föreningsstämman varvid särskilda majoritetskrav ska tillämpas. Ett beslut att ändra stadgarna ska genast anmälas för registrering i föreningsregistret och det får inte verkställas förrän

²⁷⁹ Prop. 2017/18:185 *En ny lag om ekonomiska föreningar*, s. 287 och Mallmén m.fl. s. 87.

registrering har skett.²⁸⁰ Ett beslut om ändring av stadgarna får inte tillämpas mot en medlem som inte har samtyckt till ändringen, om beslutet innebär att medlemmens rätt till föreningens tillgångar vid dess upplösning inskränks, medlemmens rätt att få ut ett belopp enligt 10 kap. EFL inskränks, medlemmens rätt att gå ur föreningen försämrats, medlemmens skyldighet att betala insatser eller avgifter till föreningen ökas, eller medlemmens rätt till vinst inskränks, förutsatt att medlemmen säger upp sitt medlemskap inom en månad från det att beslutet fattades. Det följer av 3 kap. 7 § EFL. Bestämmelsen ger alltså medlemmen en rätt att gå ur föreningen om stadgarna utan hans eller hennes samtycke ändras i vissa långtgående avseenden.

7.5 Medlemmar i föreningen

I detta avsnitt beskrivs vilka som har rätt att bli medlemmar i en ekonomisk förening och hur medlemskapet kan överföras till någon annan eller upphöra.

7.5.1 Medlemskap

En ekonomisk förening är en medlemsassociation. Det innebär att den inte kan bildas utan medlemmar och att den, i vart fall inte på sikt, kan bestå utan medlemmar. Bestämmelserna om föreningens medlemmar och om medlemskapets innebörd är därför mycket centrala. En ansökan om att bli medlem i föreningen ska prövas av styrelsen, om inte något annat framgår av stadgarna. Det får bestämmas i stadgarna att ansökan ska vara skriftlig och undertecknad av sökanden och att sökandens underskrift ska vara bevittnad. En andel i en ekonomisk förening kan överlätas till någon annan, men det kan inte medlemskapet. Medlemskapet i en ekonomisk förening kan inte heller pantsättas, utmätas eller ingå i en medlems konkursbo.²⁸¹

En medlem som vägras medlemskap kan vända sig till allmän domstol för att få saken prövad. Vid prövningen är inte domstolen

²⁸⁰ 3 kap. 4 och 5 §§ EFL.

²⁸¹ 1 kap. 3 §, 2 kap. 1 §, 4 kap. 3 § och 17 kap. 16 § EFL.

bunden av föreningens stadgar om de går längre än vad lagen tillåter.²⁸²

Som angetts ovan är det alltså ett absolut krav för att en ekonomisk förening ska kunna registreras att det finns minst tre medlemmar som avser delta i föreningens verksamhet som konsumenter eller andra förbrukare, som leverantörer, med egen arbetsinsats, genom att använda föreningens tjänster, eller på något annat liknande sätt. Medlemmarna kan vara fysiska eller juridiska personer. Det finns inga begränsningar för vilket slag av juridiska personer som kan godtas som medlemmar, vilket innebär att bolag, föreningar av skilda slag, staten, kommuner och stiftelser kan vara medlemmar i en ekonomisk förening.²⁸³

Det finns varken några närmare kvalifikationskrav för medlemmarna i EFL eller något krav i lagen på att medlemmen ska vara bosatt eller ha sitt säte på en bestämd plats. Även underåriga personer kan vara medlemmar i ekonomiska föreningar. Däremot kan föreningens stadgar innehålla bestämmelser om till exempel föreningens syfte eller verksamhet som i praktiken innebär att en person måste vara på ett visst sätt för att kvalificera för medlemskap.²⁸⁴

Den som ansöker om medlemskap i en ekonomisk förening förutsätts ha tagit del av föreningens stadgar och accepterat dess olika bestämmelser.²⁸⁵

7.5.2 Medlemmens rättigheter och skyldigheter

Den som är medlem i en ekonomisk förening har både rättigheter och skyldigheter gentemot föreningen. Rättigheterna brukar delas upp i förvaltningsbefogenheter och ekonomiska rättigheter (vilket i sin tur brukar betecknas som andelsrätten). Bland skyldigheterna märks främst skyldigheten att betala en insats, men en medlem har även en allmän lojalitetsplikt mot föreningen. I föreningens stadgar kan det också föreskrivas ytterligare skyldigheter, till exempel om vissa arbetsinsatser eller liknande.

²⁸² Mallmén m.fl. s. 111.

²⁸³ Mallmén m.fl. s. 32 och 99.

²⁸⁴ Mallmén m.fl. s. 32.

²⁸⁵ Mallmén m.fl. s. 78 f.

Till förvaltningsbefogenheterna hör bland annat rätten för en medlem att delta i föreningens förvaltning, framför allt genom rätten att närvara vid föreningsstämman, att yttra sig där och att utöva rösträtt. Rättigheterna kan inte överlätas, varken tillsammans eller var för sig. Till förvaltningsbefogenheterna hör också rätten att använda föreningens tjänster.²⁸⁶

När det gäller medlemmens ekonomiska rättigheter brukar dessa sammanfattas som andelsrätten eller andelen som är kopplad till medlemskapet. Andelen definieras i 10 kap. 1 § andra stycket EFL som de ekonomiska rättigheter som medlemmen har mot föreningen och som grundas på hans eller hennes medlemsinsatser. Andelsrätten är inte detsamma som en insats i teknisk mening. Det finns alltså en skillnad mellan en medlemsinsats och andel.²⁸⁷

I andelsrätten ingår medlemmens andel av beslutad vinstutdelning i form av insatsränta²⁸⁸, medlemmens rätt till andel av föreningens behållna tillgångar om föreningen upplöses,²⁸⁹ medlemmens rätt till återbetalning av inbetalda obligatoriska insatser och utbetalning av emissionsinsatser²⁹⁰ med mera efter en medlems avgång,²⁹¹ medlemmens rätt till återbetalning av överinsatser²⁹² och medlemmens rätt till frigjort kapital vid minskning av medlemsinsatsernas belopp.²⁹³ De här rättigheterna kan dock helt eller delvis skrivas bort genom att det anges något annat i föreningens stadgar. Av 10 kap. 13 § EFL följer dock att medlemmars rätt enligt 3 kap. 7 § och 16 kap. 27 § EFL inte får inskränkas i stadgarna. Enligt 3 kap. 7 § EFL får vissa stadgeändringar inte göras gällande mot en medlem som inte har samtyckt till ändringen. Bestämmelsen i 16 kap. 27 § EFL handlar om rättigheter för en medlem som inte har samtyckt till en fusion.

²⁸⁶ Mallmén m.fl. s. 100.

²⁸⁷ Prop. 1951:34 *Kungl. Maj:ts proposition nr 34*, s. 106 och prop. 1986/87:7 *Om ekonomiska föreningar*, s. 89 och Mallmén m.fl. s. 101.

²⁸⁸ Med insatsränta avses en vinstutdelning som beräknas i förhållande till medlemmarnas innestående insatser i föreningen, se avsnitt 7.9.1.

²⁸⁹ 3 kap. 1 § 10 EFL.

²⁹⁰ En emissionsinsats består inte av kapital som medlemmarna själva har betalat in till föreningen utan den kommer från det kapital som har upparbetats inom föreningen. Emissionsinsatser ger oftast medlemmarna rätt att få ett belopp som motsvarar emissionsinsatsen utbetalt till sig om de lämnar föreningen. Dessutom ger insatserna medlemmarna avkastning under innehavstiden, se avsnitt 7.8.

²⁹¹ 10 kap. 11 § EFL.

²⁹² 10 kap. 16 § EFL.

²⁹³ 10 kap. 17 § EFL.

Det förekommer tre olika slags medlemsinsatser: obligatoriska insatser, överinsatser och emissionsinsatser. En medlemsinsats är ett kapitalbelopp som en medlem har tillskjutit föreningen enligt bestämmelser i stadgarna (en obligatorisk insats eller en överinsats) eller som har tillgodoförts medlemmen genom insatsemission (emissionsinsats). Medlemsinsatserna kommer att beskrivas närmare i avsnitt 7.8.²⁹⁴

Skillnaden mellan en medlemsinsats och en andelsrätt blir tydlig om föreningen ska upplösas. Då kan medlemmen, beroende på föreningens ekonomiska situation, få ut mer eller mindre än de inbetalda och tillgodoförda medlemsinsatserna. Andelsrättens innehåll beror här också på vad stadgarna anger om hur föreningens tillgångar ska fördelas.²⁹⁵

Det finns inte utrymme för en medlem att ha mer än en andelsrätt i en förening enligt EFL. Trots det förekommer det att man i en del föreningar tillämpar en ordning där en medlem sägs ha flera andelar. Detta är möjligt genom att föreningen har bestämmelser i sina stadgar om att medlemmar kan ha olika insatsskyldighet eller att medlemmarna har rätt att delta med överinsatser. Bestämmelserna om rätt till medlemskap efter bodelning, testamente eller arv²⁹⁶ eller efter överlåtelse av andel²⁹⁷ får emellertid anses syfta på hela andelsrätten, grundad på samtliga de insatser som medlemmen har i föreningen.²⁹⁸

7.5.3 Öppenhets- och likhetsprinciperna

Öppenhetsprincipen innebär, så som redan nämnts ovan, att en ekonomisk förening inte utan starka skäl får utestänga den som vill bli medlem i föreningen. Principen anses vara en viktig kooperativ grundprincip och utgör en avgörande skillnad mellan bolag och föreningar. Bolag är i de flesta fall slutna associationer genom att det finns ett på förhand bestämt antal delägare (antal aktier) medan föreningar typiskt sett är öppna associationer eftersom antalet medlemmar inte är bestämt på förhand. Antalet medlemmar i en

²⁹⁴ 10 kap. 1 § EFL och Mallmén m.fl. s. 103.

²⁹⁵ Mallmén m.fl. s. 103 och 3 kap. 1 § punkten 10 EFL.

²⁹⁶ 4 kap. 4 § EFL.

²⁹⁷ 4 kap. 5 § EFL.

²⁹⁸ Mallmén m.fl. s. 103.

förening kan öka eller minska till följd av att nya medlemmar antas eller befintliga medlemmar lämnar föreningen frivilligt eller efter uteslutning.²⁹⁹

Öppenhetsprincipen är tvingande men inte absolut. I 4 kap. 2 § EFL finns en uppräknning av vissa grunder som en förening kan åberopa för att neka en sökande medlemskap (dessa redovisas i nästa avsnitt). Uppräkningen är avsedd att vara uttömmande och om inte någon av grunderna föreligger är föreningen skyldig att bevilja sökanden medlemskap. Rätten till medlemskap kan dock villkoras av att den som önskar bli medlem betalar sin medlemsinsats och eventuell ytterligare skälig ersättning för det ekonomiska värde som medlemskapet representerar, så kallad inträdesavgift. Föreningen kan även begära att den som ansöker om medlemskap betalar en administrativ avgift som motsvarar föreningens kostnader för att pröva ansökan.³⁰⁰

Öppenhetsprincipen får inte begränsas genom bestämmelser i stadgarna. Däremot kan prövningen av öppenhetsprincipen påverkas av vad som står i stadgarna. När en förening anmäls för registrering – eller när en stadgeändring ska registreras – måste Bolagsverket därför bedöma om det som sägs i stadgarna är förenligt med öppenhetsprincipen. Om stadgarna går för långt ska registrering vägras. Även om Bolagsverket efter en prövning har godtagit att registrera lagstridiga stadgebestämmelser betyder inte det att dessa stadgebestämmelser gäller vid en prövning i domstol.

Inom föreningsrätten – liksom inom associationsrätten i stort – gäller en likhetsprincip som innebär att en förening är skyldig att behandla alla medlemmar lika, om inte annat följer av EFL eller av stadgarna. Likhetsprincipen kommer dock inte till explicit uttryck i EFL (vilket den däremot gör i aktiebolagslagen, där det i 4 kap. 1 § sägs att alla aktier har lika rätt i bolaget, om inte annat följer av vissa andra bestämmelser i lagen).

Likhetsprincipen innebär bland annat att föreningen inte kan behandla medlemmar olika i fråga om sådana rättigheter som enligt lagen är direkt knutna till medlemskapet i föreningen, till exempel en medlems rätt att delta i och rösta på stämma eller medlemmens rätt till vinstutdelning eller återbetalning av medlemsinsats. Föreningen kan dock avvika från likhetsprincipen om det finns stöd

²⁹⁹ Mallmén m.fl. s. 16 och 107.

³⁰⁰ Prop. 2017/18:185 s. 286.

för det i lagen eller, om lagen inte säger annorlunda, i stadgarna. Exempelvis kan föreningen tillämpa olika röstningsregler (jämför 6 kap. 2 och 3 §§ EFL).

Likhetsprincipen får även till följd att en förening som säljer förnödenheter till medlemmarna inte kan vägra att sälja till vissa medlemmar utan stadgestöd; beslutet måste i så fall gälla alla. I en producentförening kan på motsvarande sätt föreningens skyldighet att köpa in medlemmarnas produkter inte, utan stadgestöd, begränsas till vissa medlemmar. Om föreningen har en affärsrelation med en medlem utanför det verksamhetsområde som anges i stadgarna, borde dock medlemmen i det sammanhanget ses som en tredje man. Förhållandet blir då avtalsrättsligt, inte associationsrättsligt, och likhetsprincipen kan då inte tillämpas.³⁰¹

7.5.4 Skäl för att vägra medlemskap

Av 4 kap. 2 § EFL följer en uttömmande uppräkningslista av de skäl som en förening kan åberopa för att neka en sökande medlemskap i föreningen. Föreningen får vägra medlemskap, om

1. sökanden inte kan förväntas delta i föreningens verksamhet på ett sådant sätt som avses i 1 kap. 4 eller 5 §§ (det vill säga på det sätt som föreningen har bestämt att medlemmarna ska delta),
2. sökanden inte uppfyller de krav som med hänsyn till arten och omfattningen av föreningens verksamhet bör ställas på medlemmarna, eller
3. det i övrigt finns särskilda skäl för vägran.

Kravet på att en sökande förväntas delta i föreningens verksamhet gäller inte för den som ansöker om att bli investerande medlem, varför det kravet inte kan åberopas av föreningen som skäl för att neka den typen av medlemskap.

Om en förening vänder sig mot en speciell yrkesgrupp eller en viss verksamhet eller när en förening har ett speciellt syfte som förutsätter särskild kompetens eller erfarenhet kan en medlem som

³⁰¹ Mallmén m.fl. s. 202.

inte tillhör denna yrkesgrupp eller har den efterfrågade kompetensen vägras medlemskap i föreningen.³⁰²

Under punkten om särskilda skäl att neka en person medlemskap i en förening kan inrymmas att det förväntas att den som ansöker om medlemskap kommer att motarbeta föreningens verksamhet. Under sådana förhållanden kan föreningen alltså avslå en ansökan om medlemskap. En förening kan även neka medlemskap om den inte kan förväntas klara av en ökning av medlemsantalet eller den utvidgning av verksamheten som fler medlemmar skulle innebära. En förening kan till exempel vägra en sökande inträde om ett ökat antal medlemmar skulle kräva investeringar som det inte är rimligt att föreningen gör. Uttalanden i lagens förarbeten anger att det även bör finnas särskilda skäl att vägra medlemskap om antagande av nya medlemmar skulle medföra påtagliga företagsekonomiska risker för föreningen.³⁰³

Av lagens förarbeten följer att en förening i sina stadgar kan precisera de vägransgrunder som anges i lagen trots att uppräkningsen i bestämmelsen anses vara uttömmande. I doktrin har påpekats att det inte är helt klart vad som menas med uttalandet. Stadgarnas innehåll kan ofta få betydelse vid bedömningen av en medlemsansökan, eftersom prövningen ibland måste göras med utgångspunkt i vad stadgarna anger om föreningens verksamhet och hur den ska bedrivas. Det innebär att medlemskriterierna, skälen att neka medlemskap och öppenhetsprincipen kan modifieras något genom stadgebestämmelser.³⁰⁴

7.5.5 Medlemskap efter bodelning, arv, testamente eller andelsöverlåtelse

Den som har förvärvat en medlems andel i föreningen antingen genom bodelning, arv eller testamente eller genom någon annan form av överlåtelse av andelen har rätt att bli medlem i föreningen, om det inte finns skäl att vägra medlemskap enligt 4 kap. 2 § EFL och ansökan om medlemskap görs inom de tidsfrister som anges i lagen. Beträffande bodelning, arv och testamente kan även stadgarna ange ytterligare krav på förvärvaren. Den som har förvärvat en

³⁰² Mallmén m.fl. s. 202.

³⁰³ Prop. 2017/18:185 s. 219, SOU 2010:90, s. 731 f. och Mallmén m.fl. s. 110 f.

³⁰⁴ Prop. 2017/18:185 s. 287, SOU 2010:90 s. 731 och Mallmén m.fl. s. 108 f.

medlems andel genom bodelning, arv eller testamente har alltså en viss rätt att efter ansökan få medlemskap i föreningen. Förvärvaren blir dock inte medlem automatiskt och rätten till medlemskap är inte heller ovillkorlig. I stadgarna kan föreningen föreskriva att det inte finns någon rätt till inträde efter bodelning, arv eller testamente över huvud taget.³⁰⁵

I samband med bodelning ska en ansökan om medlemskap göras senast sex månader efter det att andelen vid bodelningen har lagts på den makens lott. Om en medlem har avlidit och medlemmens andel förvärfvas genom arv eller testamente ska en ansökan om medlemskap göras senast sex månader efter dödsfallet eller senast vid den senare tidpunkt när den avlidnes medlemskap anses upphöra enligt 4 kap. 10 § EFL.³⁰⁶

Den som har förvärvat en medlems andel på något annat sätt än genom bodelning, arv eller testamente måste ansöka om medlemskap inom sex månader från överlåtelsen.³⁰⁷

Om inte medlemskapet övergår till den som har förvärvat andelen i föreningen på grund av att denne inte ansöker om medlemskap i tid eller hans eller hennes ansökan avslås, ska medlemmen anses ha sagt upp sitt medlemskap (om det handlar om en avlidens medlems kvarlåtenskap upphör den avlidnes medlemskap). Förvärvaren har då de rättigheter och skyldigheter som någon som har sagt upp sitt medlemskap har enligt 10 kap. EFL, se mer om det i avsnitt 7.5.7.

7.5.6 Ekonomiska föreningar kan ha investerande medlemmar

Av 1 kap. 8 § EFL följer att en ekonomisk förening kan ange i sina stadgar att det får finnas medlemmar som inte ska delta i verksamheten utan som endast ska bidra till verksamheten med en medlemsinsats. Dessa medlemmar kallas investerande medlemmar.

Syftet med att införa bestämmelserna om investerande medlemmar var att öka den ekonomiska föreningens möjlighet att förbättra sin kapitalförsörjning. Om föreningen antar investerande medlemmar kan den få kapital från personer som själva inte har

³⁰⁵ 4 kap. 4 och 5 §§ EFL och Mallmén m.fl. s. 114.

³⁰⁶ 4 kap. 4 § EFL. Enligt 4 kap. 10 § anses medlemskapet upphöra vid utgången av det räkenskapsår som slutar närmast efter sex månader från dödsfallet, dock senast när någon som har övertagit andelen enligt 4 § beviljas medlemskap.

³⁰⁷ 4 kap. 5 § EFL.

behov av föreningens verksamhet och inte heller är beredda att delta i den, men som ändå av någon anledning är intresserade av att föreningen lever vidare. Bestämmelserna medger att föreningen tillåter både investerande medlemmar som endast lämnar ett mindre ekonomiskt bidrag till föreningen (stödande medlemmar) och sådana investerande medlemmar som går in med mycket betydande investeringar i kapitalplaceringssyfte. För att skydda den ekonomiska föreningen mot att inflytandet från de investerande medlemmarna blir för stort har det införts särskilda begränsningsregler för investerande medlemmar till exempel vid röstning (vid omröstning på föreningsstämman ska de investerande medlemmarnas röster inte representera mer än en tredjedel av det sammanlagda röstetalet, se avsnitt 7.6.2 nedan).³⁰⁸

Det är inte möjligt för en ekonomisk förening att anta investerande medlemmar om det inte har intagits en särskild bestämmelse om det i föreningens stadgar. En sådan stadgebestämmelse kan införas i samband med att föreningen bildas eller vid en senare tidpunkt (genom ändring av föreningens stadgar).³⁰⁹

Om en ekonomisk förening har tagit in en bestämmelse i stadgarna om att investerande medlemmar tillåts gäller som utgångspunkt samma öppenhetskrav som för vanliga medlemmar. Det innebär i så fall i princip att var och en som vill bli medlem i föreningen och som godtar att betala den fastställda insatsen ska medges medlemskap. I praktiken är det dock så att föreningen genom stadgarna kan uppställa krav på att en investerande medlem uppfyller vissa i stadgarna angivna villkor för att kunna antas som investerande medlem. Föreningen kan också begränsa antalet investerande medlemmar så att det bara tillåts ett visst antal medlemmar av den kategorin. Föreningen har alltså stora möjligheter att genom stadgebestämmelser begränsa vilka och hur många investerande medlemmar som ska tillåtas inträde i föreningen.³¹⁰

En medlem kan inte vara både vanlig medlem och investerande medlem i en förening samtidigt (eftersom en vanlig medlem förutsätts bidra på olika sätt i föreningens verksamhet medan en

³⁰⁸ Mallmén m.fl. s. 50.

³⁰⁹ Mallmén m.fl. s. 50.

³¹⁰ Mallmén m.fl. s. 51.

investerande medlem endast förväntas bidra med en medlemsinsats). Om en medlem antas som investerande medlem bör det i beslutet anges att den nya medlemmen är en investerande medlem.³¹¹

Investerande medlemmar har i princip samma rätt som övriga medlemmar att till exempel närvara vid stämman, att yttra sig vid denna och att rösta. De har också rätt att klandra stämmobeslut och att utöva olika slag av minoritetsrättigheter, såsom att begära att en extra stämma sammankallas. Som angetts ovan är emellertid de investerande medlemmarnas inflytande på stämman i viss utsträckning begränsad. Investerande medlemmar har inte samma rätt, och inte heller samma skyldighet, som vanliga medlemmar att delta i föreningens verksamhet. Bortsett från det jämföras de investerande medlemmarna när det gäller ekonomiska rättigheter i föreningen. Det innebär bland annat att de, om inte stadgarna säger annat, har samma rätt som vanliga medlemmar till vinstutdelning. De har också samma rätt som andra medlemmar att få tillbaka sina insatser i samband med utträde ur föreningen.³¹²

En ekonomisk förening som i stadgarna inför en bestämmelse som innebär att investerande medlemmar kan tas in kan även införa ytterligare villkor som ska gälla för den medlemskategorin. Det kan handla om ytterligare krav eller villkor, förutom att betala insatsen, som kan ställas för att någon ska antas som investerande medlem.³¹³

I stadgarna kan föreningen också införa bestämmelser som innebär att en investerande medlem i vissa avseenden inte ska vara likställd med andra medlemmar. Det kan till exempel handla om att investerande medlemmar ska betala en annan insats än övriga medlemmar eller att rätten till vinstutdelning och återbetalning av insatser ska ha olika prioritet mellan vanliga och investerande medlemmar. Det är också möjligt att i stadgarna ta in bestämmelser som ger de investerande medlemmarna ett större (eller mindre) inflytande vid val av styrelse eller revisorer.³¹⁴

³¹¹ Mallmén m.fl. s. 52.

³¹² Mallmén m.fl. s. 52 f.

³¹³ Mallmén m.fl. s. 53.

³¹⁴ Mallmén m.fl. s. 53.

7.5.7 Medlemskap kan upphöra genom uppsägning eller uteslutning

En medlem har rätt att säga upp medlemskapet i föreningen. I stadgarna får det bestämmas att uppsägning inte får göras förrän efter en viss tid, högst två år, från inträdet. Det får också bestämmas i stadgarna att en uppsägning ska vara skriftlig och undertecknad av medlemmen och att medlemmens underskrift ska vara bevitnad. En medlems uppsägning är en ensidig viljeförklaring från medlemmen och det är alltså tillräckligt att medlemmen anmäler till föreningen att han eller hon önskar utträde (i enlighet med de föreskrifter som eventuellt finns i stadgarna). Föreningen behöver inte godkänna uppsägningen för att den ska bli giltig. Eventuella bestämmelser i stadgarna som begränsar rätten till uppsägning gäller inte när medlemmen säger upp sig till följd av att han eller hon har motsatt sig en stadgeändring av ett visst slag eller ett beslut om fusion.³¹⁵

En medlem får uteslutas om han eller hon grovt har åsidosatt sina skyldigheter mot föreningen, inte längre deltar i föreningens verksamhet på det sätt som är syftet med föreningen eller inte längre uppfyller de krav som med hänsyn till arten och omfattningen av föreningens verksamhet bör ställas på medlemmarna.³¹⁶ Ett beslut om uteslutning fattas av föreningsstämman, om inte något annat har bestämts i stadgarna.

Genom den nya EFL preciserades förutsättningarna för när en medlem kan uteslutas ur en förening. Det infördes då särskilda grunder för uteslutning i lagen jämfört med att detta tidigare enbart hade reglerats i föreningarnas stadgar. De grunder som numera anges i lagen kan medföra uteslutning även om de inte har återgetts i stadgarna. Andra omständigheter än dem som preciseras i lagen kan inte läggas till grund för uteslutning oavsett vad som anges i stadgarna. Av förarbetsuttalanden följer att det inte finns något hinder för att frågan om uteslutning regleras i stadgarna, antingen på så sätt att lagens grunder för uteslutning för tydlighetens skull upprepas eller att grunderna preciseras inom de ramar som lagen ger. I doktrin har det dock ifrågasatts hur sådana preciseringar av grunderna för uteslutning skulle kunna utformas för att få betydelse i ett uteslutningsärende. Stadgarnas utformning i andra avseenden –

³¹⁵ 4 kap. 7 § EFL som hänvisar till 3 kap. 7 § respektive 16 kap. 27 §. Se även prop. 2017/18:185 s. 289 f. och Mallmén m.fl. s. 121.

³¹⁶ Enligt 1 kap. 4 eller 5 § EFL.

till exempel när det gäller föreningens verksamhet och medlemmarnas skyldigheter – kan dock ofta vara av betydelse när man bedömer om det finns grund för uteslutning.³¹⁷

Vad som är ett grovt åsidosättande av en medlems skyldigheter måste avgöras genom en samlad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Om en medlem har uppträtt grovt illojalt mot föreningen genom att till exempel sprida falska uppgifter om föreningen kan en enstaka händelse räcka för att medlemmen ska uteslutas. I andra fall kan det krävas att medlemmen vid flera tillfällen har åsidosatt sina skyldigheter mot föreningen.³¹⁸

Uteslutning kan även ske om en medlem inte längre deltar i föreningens verksamhet. Att uteslutning ska kunna ske i ett sådant fall hänger samman med att den ekonomiska föreningen kännetecknas av att medlemmarna deltar i verksamheten. Det bör inte komma i fråga att utesluta en medlem som av någon anledning rent tillfälligt inte deltar i föreningens verksamhet. Uteslutning kan däremot ske om medlemmen inte alls har deltagit under en längre tid och det inte finns några indikationer på att han eller hon inom överskådlig tid kommer att återuppta sitt deltagande i föreningen.³¹⁹

Slutligen kan en medlem uteslutas om han eller hon inte längre uppfyller de krav som med hänsyn till arten och omfattningen av föreningens verksamhet bör ställas på medlemmarna i föreningen. Denna uteslutningsgrund motsvarar den grund som finns för att vägra en person ett medlemskap enligt 4 kap. 2 § första stycket andra punkten EFL. Det är alltså förändrade förutsättningar som kan hänföras till medlemmen som avses, inte att föreningens förutsättningar att bedriva sin verksamhet ändras. Som exempel har det nämnts i förarbetena att en förening som enbart riktar sig mot en speciell yrkesgrupp har rätt att utesluta en medlem som upphör att utöva det yrket. En annan typsituation är att en förening som har till syfte att bedriva sin verksamhet enbart på en viss ort eller i en viss region har rätt att utesluta en medlem som flyttar därifrån.³²⁰

Ett beslut att utesluta en medlem ska, på samma sätt som ett beslut att vägra en person ett medlemskap, ske på sakliga grunder. Uteslutning får inte ske efter skönsmässiga bedömningar eller med tillämpning av osakliga kriterier. En utesluten medlem anses kunna

³¹⁷ Prop. 2017/18:185 s. 219 och 290 f samt Mallmén m.fl. s. 124.

³¹⁸ Prop. 2017/18:185 s. 290.

³¹⁹ Prop. 2017/18:185 s. 290 f.

³²⁰ Prop. 2017/18:185 s. 291.

angripa beslutet om uteslutning genom att väcka talan vid domstol.³²¹

7.5.8 Tydligare regler om medlemsförteckning

Styrelsen i den ekonomiska föreningen är ansvarig för att det upprättas en medlemsförteckning som innehåller vissa obligatoriska uppgifter. Syftet med medlemsförteckningen är att den ska ge föreningen, medlemmarna och andra ett underlag för att bedöma hur medlemsförhållandena ser ut i föreningen.³²²

Medlemsförteckningen ska enligt 5 kap. 3 § EFL innehålla uppgifter om

1. varje medlems namn och postadress,
2. i förekommande fall, att medlemmen är en investerande medlem,
3. den tidpunkt då medlemmen gick in i föreningen,
4. det antal medlemsinsatser som medlemmen deltar med i föreningen,
5. det sammanlagda beloppet, enligt den senast fastställda balansräkningen, av medlemsinsatser som har betalats in eller tillgodoförts genom insatsemission,
6. summan av de belopp som efter utgången av det räkenskapsår som balansräkningen avser har betalats ut eller som högst ska betalas ut enligt 10 kap. 11 och 16 §§, och
7. tiden för utbetalningarna enligt 6.

Medlemsförteckningen ska upprättas direkt när föreningen har bildats. När en ny medlem har gått in i föreningen ska uppgifter om den nya medlemmen antecknas i medlemsförteckningen så snart som möjligt. Detta innebär att medlemsförteckningen ska återspegla styrelsens beslut om medlemskap (eller, om ett annat medlemsorgan beslutar om medlemskap, dess beslut). Förteckningen bör hållas

³²¹ Prop. 2017/18:185 s. 290 f. som hänvisar till rättsfallet NJA 1973 s. 355, *Brf Skörden*, och anger att den nya lagen inte är avsedd att ändra på rättsläget.

³²² 5 kap. 1 § EFL.

tillgänglig på föreningsstämman som underlag för röstlängden även om det inte finns något krav på att så ska ske enligt EFL.³²³

Medlemsförteckningen ska hållas tillgänglig hos föreningen för var och en som vill ta del av den.³²⁴

En medlem har rätt att på begäran och utan kostnad få en skriftlig uppgift av föreningen om sitt medlemskap och om sina medlemsinsatser.³²⁵

7.6 Föreningens beslutande organ

I detta avsnitt beskrivs hur föreningens beslutsfattande går till på olika nivåer.

7.6.1 Föreningens organisation

Utgångspunkten för lagen om ekonomiska föreningar är att det är medlemmarna som har bestämmanderätten i föreningen. Det högsta beslutande organet i EFL är föreningsstämman som vanligtvis hålls en gång per år. Under övrig tid sköts föreningen av en vald styrelse. Styrelsen utgör föreningens förvaltande och verkställande organ.³²⁶

I 6 kap. EFL finns en mängd bestämmelser som reglerar frågor om föreningsstämman, såsom vilka frågor stämman har exklusiv kompetens att besluta om, vem som har rätt att delta i föreningsstämman och rösta vid den, när stämman ska hållas, hur kallelse till den ska ske, vilka frågor som ska behandlas vid stämman och om en generell inskränkning i föreningsstämmans beslutanderätt, den så kallade generalklausulen. Nedan beskrivs reglerna om rösträtt och generalklausulen närmare.³²⁷

Av EFL följer att föreningsstämman har exklusiv kompetens till exempel när det gäller beslut om fastställelse av resultat- och balansräkningar, beslut om disposition av vinst och förlust samt beslut om ansvarsfrihet för styrelseledamöter. Det är dessutom bara stämman som kan fatta beslut om ändring av stadgarna och om likvidation och förenklad avveckling. Vidare har stämman exklusiv

³²³ Mallmén m.fl. s. 134.

³²⁴ 5 kap. 5 § EFL.

³²⁵ 5 kap. 8 § EFL.

³²⁶ Mallmén m.fl. s. 146.

³²⁷ Se 6 kap. EFL.

kompetens när det gäller beslut om att föreningen genom fusion ska gå upp i en annan juridisk person. EFL innehåller därutöver många frågor där lagen medger att stämman överlåter beslutanderätten till någon annan genom att ange det i föreningens stadgar. Så är bland annat fallet i fråga om val av styrelseledamöter och revisorer.³²⁸

I 7 kap. EFL finns bestämmelser om föreningens ledning. Där återfinns bland annat regler om styrelsens storlek och sammansättning, styrelsens uppgifter, hur styrelsen utses och vem som kan vara styrelseledamot samt bestämmelser om styrelsens sammanträden och beslutsförhet. Styrelsen för en ekonomisk förening får utse en verkställande direktör som sköter föreningens löpande förvaltning enligt styrelsens riktlinjer och anvisningar. Bestämmelserna redovisas inte närmare i den här promemorian, bortsett från generalklausulen som även gäller för styrelsens beslutskompetens.³²⁹

Strukturen i en ekonomisk förening är hierarkisk. Föreningsstämman är överordnad styrelsen och kan lämna direktiv till styrelsen. Stämman anses dock inte kunna lämna direktiv till styrelsen i sådan omfattning att styrelsen fråntas sin funktion som föreningens förvaltningsorgan. Om styrelsen utser en verkställande direktör kan styrelsen ge anvisningar till denne om hur föreningen ska skötas. En verkställande direktör kan i sin tur fatta beslut i föreningens ställe inom sitt ansvarsområde, vilket alltså är föreningens löpande förvaltning.³³⁰

7.6.2 Röstningsregler vid föreningsstämman

Av 6 kap. 3 § EFL följer att varje medlem har en röst, om inte något annat har bestämts i stadgarna. Vidare följer av bestämmelsen att det får anges i stadgarna att en medlem bara får utöva sin rösträtt om vissa angivna villkor är uppfyllda. Av bestämmelsens tredje stycke följer vidare en begränsning av investerande medlemmars inflytande över omröstningen. Om investerande medlemmar deltar i en omröstning och de har mer än en tredjedel av det totala antalet röster som avges vid omröstningen följer det av begränsningsregeln att värdet av deras röster ska sättas ner så att det sammanlagt uppgår till

³²⁸ 6 kap. 10 § EFL och Mallmén m.fl. s. 148.

³²⁹ Se 7 kap. EFL

³³⁰ Mallmén m.fl. s. 146.

hälften av det totala antalet övriga avgivna röster. Om omröstningen gäller ett beslut som kräver stöd av en viss andel av de röstande ska resultatet av omröstningen räknas om på motsvarande sätt.

Såsom framgår av 6 kap. 3 § EFL får föreningen i stadgarna avvika från huvudregeln om medlemmars lika rösträtt. Föreningen kan till exempel ta in bestämmelser om skillnader i röstvärde mellan olika medlemmar. Det finns inga uttryckliga begränsningar om hur stora skillnader i röstvärde som får förekomma eller på vilka grunder som rösträtten kan differentieras. Kriterierna måste dock vara objektiva och ha rimlig grund och får inte innebära ett otillbörligt gynnande av vissa medlemmar på andras bekostnad.³³¹

I bestämmelsen anges även att föreningen genom en föreskrift i stadgarna får begränsa en medlems rätt att utöva sin rösträtt om vissa villkor är uppfyllda. Tanken med bestämmelsen är att det ska vara möjligt att begränsa en medlems rösträtt om han eller hon till exempel inte har betalat insatser eller avgifter i den omfattning som följer av stadgarna. Avsikten är dock inte att medlemmen mer eller mindre permanent ska kunna fråntas den rösträtt som följer med medlemskapet.³³²

I paragrafens tredje stycke finns en bestämmelse som begränsar investerande medlemmars inflytande vid föreningsstämman. Den får betydelse om mer än en tredjedel av de avgivna rösterna härrör från sådana medlemmar. Värdet av de investerande medlemmarnas röster ska då sättas ner, så att det sammanlagda värdet av dessa röster uppgår till hälften av det sammanlagda antalet övriga röster. I förarbetena finns följande exempel på hur bestämmelsen är tänkt att tillämpas.³³³

Exempel 1. Vid en föreningsstämma deltar 90 medlemmar. Av dessa är 45 verksamma medlemmar och 45 investerande medlemmar. Alla har lika rösträtt. Samtliga deltar i omröstningarna vid stämman. Av de 90 avgivna rösterna kommer därmed 45 att härröra från investerande medlemmar. Värdet av dessa 45 röster ska då sättas ner till sammanlagt 22,5, vilket innebär att värdet av var och en av de investerande medlemmarnas röster kommer att uppgå till hälften av en vanlig röst.

Exempel 2. Samma förutsättningar gäller som i exempel 1, dock avstår 15 av de investerande medlemmarna från att rösta. Av de 75 avgivna rösterna kommer därmed 30 att härröra från investerande medlemmar

³³¹ Prop. 2015/16:4 *Modernisering av lagen om ekonomiska föreningar*, s. 231.

³³² Prop. 2015/16:4 s. 231 f.

³³³ Prop. 2015/16:4 s. 232.

och 45 från verksamma medlemmar. Det sammanlagda värdet av de investerade medlemmarnas röster ska även i detta fall sättas ner till 22,5. Var och en av de röster som härrör från investerade medlemmar kommer därvid att ha ett röstvärde om tre fjärdedelar av en vanlig röst.

Exempel 3. Samma förutsättningar som i exempel 1, dock avstår 15 av de verksamma medlemmarna från att rösta. Av de 75 avgivna rösterna kommer därmed 45 att härröra från investerade medlemmar och 30 från verksamma medlemmar. Det sammanlagda värdet av de investerade medlemmarnas röster ska i detta fall sättas ner till 15. Var och en av de röster som härrör från investerade medlemmar kommer till följd därav att ha ett röstvärde om en tredjedel av en vanlig röst.

Exempel 4. Samma förutsättningar som i exempel 1, dock har enligt stadgarna var och en av de investerade medlemmarna två röster. Vid stämman avges därför 135 röster, varav 90 härrör från investerade medlemmar. Det sammanlagda värdet av de investerade medlemmarnas röster ska, på samma sätt som i exempel 1 och 2, sättas ner till 22,5. Det innebär att var och en av de röster som härrör från investerade medlemmar kommer att ha ett röstvärde om en fjärdedel av en vanlig röst.

Sist i stycket behandlas den situationen då ett giltigt beslut förutsätter att en viss andel av de röstande har ställt sig bakom beslutet, vilket till exempel är fallet vid ett beslut om ändring av stadgarna. Det ska då göras en motsvarande omräkning av röstresultatet. Investerade medlemmars inflytande över beslutet kan illustreras med följande exempel som också det är intaget i förarbetena.³³⁴

Exempel 5. Vid en föreningsstämma deltar 90 medlemmar. Av dessa är 30 verksamma medlemmar och 60 investerade medlemmar. Alla tar del i omröstningen. Omröstning sker angående ett förslag till ändring av stadgarna och det fordras därför att två tredjedelar av de röstande ställer sig bakom beslutet. Samtliga investerade medlemmar röstar för förslaget medan förslaget bland de verksamma medlemmarna får stöd av enbart 10 medlemmar. I denna situation ska de 60 investerade medlemmarna anses som om de vore enbart 15 (dvs. hälften av 30). Det innebär att enbart 10 + 15 av sammanlagt 45 röstande ska anses stödja förslaget och att detta därmed faller.

I EFL finns även särskilda bestämmelser som anger att rösträtten kan utövas genom ombud eller genom poströstning om den möjligheten inte har begränsats i stadgarna. Sedan den 1 januari 2024

³³⁴ Prop. 2015/16:4 s. 232 f.

kan ekonomiska föreningar genomföra stämman helt digitalt om föreningen har bestämt det i sina stadgar. Så kallade hybridstämmor, där medlemmarna kan delta både fysiskt på en viss plats och digitalt, kan däremot fortfarande hållas utan stöd i stadgarna.³³⁵

Av 6 kap. 33 § EFL följer att föreningsstämmans beslut utgörs av den mening som har fått mer än hälften av de lämnade rösterna. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst. Huvudregeln är alltså att ett förslag anses antaget av stämman om det har samlat mer än hälften av de lämnade rösterna (enkel majoritet). Föreningen kan dock ange andra krav, högre eller lägre majoritetskrav, i stadgarna. För vissa slags beslut, nämligen beslut om ändring av stadgarna, fusion, likvidation och förenklad avveckling, kan det dock bara tas in längre gående villkor. Med "längre gående villkor" avses såväl krav på högre majoritet än två tredjedels majoritet som andra tillkommande krav, till exempel krav på att beslutet ska fattas på två stämmor.³³⁶

Om ett beslut av föreningsstämman inte har kommit till i behörig ordning eller på något annat sätt strider mot EFL, tillämplig lag om årsredovisning eller stadgarna, får en föreningsmedlem, en innehavare av förlagsandelar, styrelsen, en styrelseledamot eller en verkställande direktör föra talan mot föreningen vid allmän domstol.³³⁷ En talan mot ett stämmobeslut kan gå ut på att beslutet ska upphävas eller att det ska ändras.³³⁸

7.6.3 Generalklausulen som inskränker föreningsstämmans och styrelsens kompetens

I 6 kap. 38 § EFL och i 7 kap. 42 § EFL finns den så kallade generalklausulen som gäller för föreningsstämman respektive styrelsen eller någon annan ställföreträdare för föreningen. Av den följer att föreningsstämman inte får fatta ett beslut som är ägnat att ge en otillbörlig fördel åt en medlem eller någon annan till nackdel för föreningen eller någon annan medlem. För styrelsen eller någon annan ställföreträdare för föreningen gäller att de inte får rättshandla eller vidta någon annan åtgärd som är ägnad att ge en otillbörlig

³³⁵ 6 kap. 4 och 6 §§ EFL samt prop. 2022/23:139 s.15 ff och 31.

³³⁶ Mallmén m.fl. s. 146 och 191 f.

³³⁷ 6 kap. 47 § EFL.

³³⁸ Prop. 1986/87:7 s. 141.

fördel åt en medlem eller någon annan till nackdel för föreningen eller någon annan medlem. En ställföreträdare för föreningen får inte heller följa en anvisning av föreningsstämman eller något annat föreningsorgan, om anvisningen inte gäller på grund av att den strider mot EFL, tillämplig lag om årsredovisning eller stadgarna.

Generalklausulen i 6 kap. 38 § EFL kan tillämpas på alla slags stämmobeslut och 7 kap. 42 § kan tillämpas på alla slags styrelseåtgärder, däribland avtal och andra rättshandlingar. I den följande redogörelsen görs inte någon skillnad på stämмо- och styrelsebeslut.

För att generalklausulen ska vara tillämplig gäller för det första att beslutet är ägnat att ge en otillbörlig fördel åt en medlem eller någon annan. Den fördel som en medlem får ska dessutom motsvara en nackdel för föreningen eller någon annan medlem. Det räcker att beslutet är ägnat att ge dessa effekter. Det innebär att generalklausulen kan tillämpas även om det inte kan visas att det faktiskt har uppkommit en fördel respektive nackdel. Fördelen respektive nackdelen kan vara av ekonomisk art eller att en medlem får större inflytande i föreningen till nackdel för någon annan.³³⁹

Som angetts ovan måste den fördel som uppstår vara otillbörlig. I det kravet ligger att generalklausulen ska tillämpas med viss försiktighet. Det innebär att generalklausulen främst bör användas vid beslut som har drag av maktmissbruk. Generalklausulen är ett uttryck för principen om medlemmars likställighet i den mån annat inte följer av stadgarna. Den innebär också att föreningens beslutande organ måste agera lojalt mot en medlemsminoritet.³⁴⁰

7.7 Ansvar för föreningens skyldigheter

För en ekonomisk förenings skyldigheter får endast föreningens tillgångar tas i anspråk. De fordringar på medlemsinsatser, förlagsinsatser (se avsnitt 7.8 för en beskrivning av förlagsinsatser) och medlemsavgifter som har förfallit till betalning ska räknas in i tillgångarna. Det följer av 1 kap. 9 § EFL och innebär att föreningens medlemmar, styrelseledamöter eller andra företrädare inte är personligen ansvariga för de förpliktelser som ingås i föreningens

³³⁹ Mallmén m.fl. s. 201.

³⁴⁰ Prop. 1986/87:7 om ekonomiska föreningar, s. 114 och Mallmén m.fl. s. 201.

namn av behöriga företrädare eller som föreningen annars ska svara för som juridisk person.³⁴¹

Om det beslutas om utmätning eller föreningen försätts i konkurs tas föreningens tillgångar i anspråk. Det kan innebära att medlemmarna förlorar den rätt som annars finns till inbetalda insatser.³⁴²

Det finns några undantag från principen om frihet från personligt ansvar. Det handlar till exempel om förpliktelser som har ingåtts på föreningens vägnar efter att den har bildats men före registrering. I de fallen är de personer som har beslutat att ingå förpliktelser för föreningen solidariskt ansvariga. I samband med att föreningen registreras övergår dock ansvaret på föreningen.³⁴³ Vidare följer av 17 kap. 20 och 21 §§ EFL att det i vissa fall kan uppstå ett solidariskt ansvar för styrelseledamöter och föreningsmedlemmar om föreningen tvångslikvideras. Även skadestandsreglerna i 21 kap. EFL kan innebära ett visst ansvar för styrelseledamöter, verkställande direktör, revisorer och medlemmar. Slutligen finns det några bestämmelser i EFL om återbäringsskyldighet och bristtäckningsansvar vid olagliga utbetalningar samt bestämmelser om återvinning till konkursbo i 4 kap. konkurslagen (1987:672).³⁴⁴

Aktieägare och föreningsmedlemmar har visserligen inget personligt ansvar för aktiebolagets respektive föreningens förbindelser enligt aktiebolagslagen och EFL. I rättspraxis finns emellertid exempel på att domstolar har godtagit att det i vissa situationer kan finnas ett så kallat ansvarsgenombrott. Förutsättningar för ansvarsgenombrott har ansetts föreligga i vissa fall som gällt enmans- och fåmansföretag, inklusive moderföretags ansvar i koncernförhållanden. Förutsättningarna har då varit sådana att domstol har ansett att principen om ansvarsfrihet har lett till resultat som inte är godtagbara, varför ansvar för företagets kostnader har ålagts en företrädare trots att personligt betalningsansvar enligt huvudregeln inte gäller för denne. Av praxis följer dock att ansvarsgenombrott endast kan bli aktuellt i mycket speciella situationer.³⁴⁵

³⁴¹ Mallmén m.fl. s. 54.

³⁴² Mallmén m.fl. s. 54.

³⁴³ 2 kap. 5 § EFL.

³⁴⁴ 10 kap. 18 och 19 §§ och 12 kap. 7 och 8 §§ EFL.

³⁴⁵ Mallmén m.fl. s. 55 f., NJA 2014 s. 877, *Processbolaget*, och NJA 2022 s. 311, *Den kinesiska investeringen*.

7.8 Medlemsinsatser

Med medlemsinsatser avses i EFL dels den insats som en medlem enligt stadgarna är skyldig att delta med i föreningen (en eller flera obligatoriska insatser), dels den insats som en medlem har skjutit till utöver de obligatoriska insatserna (överinsats) och dels den insats som tillgodoräknas medlemmen till följd av en insatsemission (emissionsinsats). Med en andel avses, som angetts i avsnitt 7.5.2, de ekonomiska rättigheter som medlemmen har mot föreningen och som grundas på hans eller hennes medlemsinsatser.³⁴⁶

Det ska alltid erläggas en obligatorisk insats; EFL tillåter inte insatsfrihet. Den obligatoriska insatsen utges vanligen genom att medlemmen betalar in pengar till föreningen eller skjuter till annan egendom som motsvarar insatsens värde. Det är också möjligt att betala insatsen genom att tillhandahålla tjänster som har ett ekonomiskt värde för föreningen.

Föreningen kan genom stadgebestämmelser tillåta att en medlem erlägger en större kapitalinsats än han eller hon är skyldig att betala eller delta med. Mellanskillnaden mellan det högre kapitalbelopp som medlemmen faktiskt har tillskjutit och den obligatoriska insatsen utgör då en överinsats.

En emissionsinsats kommer från det kapital som har upparbetats inom föreningen (som fritt eget kapital). Emissionsinsatserna består inte av kapital som medlemmarna själva har betalat in till föreningen. Emissionsinsatser ger oftast medlemmarna rätt att vid utträde ur föreningen få ett belopp som motsvarar emissionsinsatsen utbetalt till sig. Dessutom ger insatserna medlemmarna avkastning under innehavstiden.³⁴⁷

Det är föreningens styrelse som ska lämna förslag till insatsemission och föreningsstämman beslutar om den ska genomföras eller inte.³⁴⁸

Om en medlem väljer att gå ur föreningen har han eller hon rätt att sex månader efter det att medlemskapet upphörde få ut sina medlemsinsatser. Detta gäller dock inte om medlemmens andel förvärvades genom bodelning, arv, testamente eller om en föreningsandel överlätits till någon annan genom köp eller gåva och förvärvaren sedan inte anhåller om medlemskap i föreningen. Det

³⁴⁶ 10 kap. 1 § EFL.

³⁴⁷ Mallmén m.fl. s. 367 f.

³⁴⁸ 10 kap. 4–10.

belopp som betalas ut till medlemmen får inte överstiga den del av föreningens eget kapital som avser medlemmen i förhållande till övriga medlemmar. I det sammanhanget ska föreningens eget kapital beräknas enligt den senast fastställda balansräkningen vid den tidpunkt då medlemskapet upphör. Vid beräkningen ska reservfonden, uppskrivningsfonden, kapitalandelsfonden, fonden för utvecklingsutgifter och förlagsinsatserna inte räknas med. Föreningen kan genom stadgarna begränsa en medlems rätt att få ut inbetalda medlemsinsatser.³⁴⁹

I stadgarna får det bestämmas att kapital får skjutas till föreningen genom en särskild insats (förlagsinsats). En förlagsinsats utgör inte en medlemsinsats utan är en särskild kapitalinsats som medlemmar eller icke-medlemmar tillför föreningen. Genom att tillåta förlagsinsatser kan föreningen skaffa sig kapital utan att behöva ta in nya medlemmar. Om föreningen tillåter förlagsinsatser ska stadgarna även reglera vad som ska gälla för en sådan insats. En förlagsinsats ger rätt till en särskild andel i föreningen med begränsade rättigheter i föreningen (förlagsandel). Syftet när man införde möjligheten för ekonomiska föreningar att tillåta förlagsinsatser var att möjliggöra för föreningar att få riskbärande kapital även från andra än medlemmar, bland annat från Allmänna pensionsfonden och kooperativa kapitalsparfonder. Man ville ge Kooperationen möjligheter till kapitalförsörjning som motsvarade andra associationsformers, särskilt aktiebolags.³⁵⁰

Innehavaren av en förlagsandel har rätt att få den inlöst tidigast fem år från tillskottet. Föreningen har vid samma tidpunkt rätt att lösa in förlagsinsatsen.³⁵¹ Om föreningen upplöses och det vid upplösningen finns ett överskott, har innehavarna av förlagsandelar rätt att så långt överskottet räcker få sina förlagsinsatser inlösta innan överskottet betalas ut för andra ändamål.³⁵²

I 12 kap. EFL finns det bestämmelser som reglerar hur värdeöverföring får ske från föreningen till medlemmarna. Tidigare föreningslagar innehöll inte lika utvecklade kapitalskyddsregler som finns i den aktiebolagsrättsliga lagstiftningen. Även för ekonomiska föreningar kan emellertid tillgången till ett betryggande eget kapital vara av central betydelse. Lagstiftaren ansåg därför att det fanns ett

³⁴⁹ 10 kap. 11–13 § EFL.

³⁵⁰ Prop. 1983/84:84 *Om Kooperationens kapitalförsörjning, m.m.*, s. 45 f.

³⁵¹ 11 kap. 4 § EFL.

³⁵² 11 kap. 3 § EFL.

behov av såväl regler om hur det överskott som föreningen inte behöver kan föras över till medlemmar eller andra, som regler som förhindrar att föreningen töms på kapital som den behöver. Det finns därför numera bestämmelser som reglerar tillförsel av kapital och skilda slag av utbetalningar från föreningen.³⁵³

7.9 Värdeöverföring från föreningen

Med värdeöverföring avses enligt EFL vinstutdelning, gottgörelse, minskning av reservfonden för återbetalning till medlemmarna och andra affärshändelser som medför att föreningens förmögenhet minskar och som inte har rent affärsmässig karaktär för föreningen eller är en naturlig del i föreningens ekonomiska relation med medlemmarna.³⁵⁴

EFL innehåller en rad bestämmelser om formerna för överföring av medel till medlemmarna, exempelvis genom utdelning av överskott. Dessa bestämmelser syftar i första hand till att skydda medlemmarna och kan därför vanligen, i enlighet med allmänna associationsrättsliga principer, frångås om samtliga medlemmar samtycker till det. De bestämmelser i EFL som rör formen för utbetalning innebär i princip att en förenings medel inte får överföras till medlemmar annat än på vissa i lagen angivna sätt.³⁵⁵

Lagen innehåller dessutom bestämmelser om begränsningar av hur omfattande de medel som får överföras till medlemmarna tillåts vara. Det är alltså fråga om bestämmelser som skyddar föreningens kapital. I 12 kap. 3 § EFL finns en bestämmelse med en beloppsspärr. Den spärren innebär att det bokförda värdet på de tillgångar som finns kvar i föreningen efter värdeöverföringen måste uppgå till minst summan av det bokförda värdet på föreningens skulder och avsättningar samt bundet eget kapital. Föreningens senast fastställda balansräkning ska ligga till grund för beräkningen. Det innebär att beloppsspärren ska fastställas med utgångspunkt i vad som vid beslutstidpunkten var känt om förhållandena på balansdagen för den senaste balansräkningen.

I 12 kap. 4 § EFL finns en allmän försiktighetsregel. Den regeln innebär att en värdeöverföring, oavsett vad en tillämpning av

³⁵³ Prop. 2015/16:4, s. 151 ff. och 258 ff.

³⁵⁴ 12 kap. 1 § EFL.

³⁵⁵ 12 kap. 2 § EFL. Se även prop. 2015/16:4, s. 261 f.

beloppsspärren leder till för resultat, får ske endast om den framstår som försvarlig. Det belopp som medlemmarna faktiskt har rätt att disponera över för en värdeöverföring kan alltså vara mindre – men aldrig större – än det belopp som framkommer vid en tillämpning av beloppsspärren. Bestämmelserna ska ses som ett komplement till de nyss nämnda bestämmelserna i 10 kap. EFL som sätter gränser för hur mycket av en medlems insatser som får betalas ut i samband med att medlemmen lämnar föreningen samt bestämmelserna i 11 kap. EFL om inlösen av förlagsinsatser. Dessutom finns det ytterligare skydd för föreningens kapital genom förekomsten av en så kallad reservfond, som utgör bundet eget kapital och som normalt enbart får användas för förlusttäckning.³⁵⁶

Om en värdeöverföring har gjorts i strid med gällande bestämmelser är mottagaren skyldig att återlämna det som han eller hon har tagit emot, om föreningen visar att han eller hon insåg eller borde ha insett att värdeöverföringen stod i strid med EFL.³⁵⁷ Om det uppstår en brist vid återbäringen av en felaktigt genomförd värdeöverföring är de personer som har medverkat till beslutet om värdeöverföringen eller som har medverkat till att verkställa beslutet under vissa förhållanden ansvariga för bristen.³⁵⁸

7.9.1 Vinstutdelning

Av 13 kap. 1 § EFL följer att vinstutdelning får lämnas till medlemmar, innehavare av förlagsandelar och till medlemmar som har gått ur föreningen i förhållande till deras inestående medlemsinsatser. Vinstutdelning får även lämnas till andra om utdelningen beräknas i förhållande till omfattningen som de har deltagit i föreningens verksamhet. Förutom att vinstutdelningen måste vara tillåten enligt lagen krävs det även att den är tillåten enligt vad som följer av föreningens stadgar. I praktiken förekommer två huvudsakliga sätt att bestämma vinstutdelningen i en ekonomisk förening. Det ena sättet innebär att utdelningen beräknas i förhållande till medlemmens samhandel med föreningen. I ett producentkooperativ brukar den då benämnas efterlikvid och i konsumentkooperationen återbäring. I ett arbetskooperativ kan

³⁵⁶ Se 15 kap. EFL. Se även prop. 2015/16:4, s. 263 f. och Mallmén m.fl. s. 405.

³⁵⁷ 12 kap. 7 § EFL.

³⁵⁸ 12 kap. 8 § EFL.

utdelningen i stället benämnas lönetillägg. Vinstutdelning kan också beräknas i förhållande till medlemmarnas inestående insatser i föreningen. Vinstutdelning som beräknas på det sättet brukar benämnas insatsränta.³⁵⁹

Ett beslut om vinstutdelning ska fattas av föreningsstämman. Stämman får dock inte besluta om vinstutdelning till ett större belopp än det som styrelsen har föreslagit eller godkänt om det inte finns en sådan skyldighet enligt stadgarna. Beslut om utdelning fattas med enkel majoritet om föreningen inte har bestämt en annan majoritet i sina stadgar.³⁶⁰

7.9.2 Gottgörelse

Med gottgörelse avses efterlikvid, återbäring eller liknande som lämnas till föreningens medlemmar eller till någon annan och som grundas på verksamhetens resultat utan att ha räknats in i det redovisade årsresultatet. Det finns bestämmelser om gottgörelse i 14 kap. EFL.

Gottgörelse är en form av värdeöverföring som det inte finns motsvarighet till i andra typer av associationer. Möjligheten till gottgörelse bygger på grundtanken kring kooperativt företagande. En förening ska inte tillgodogöra sig något överskott av verksamheten efter att kostnadstäckning, erforderlig konsolidering och avsättning för rörelsens utvidgning har skett. Ett eventuellt överskott ska i stället återföras till dem som har deltagit i verksamheten och bidragit till överskottet. Avsikten är att de som levererar till föreningen ska få högsta möjliga pris, de som köper lägsta möjliga pris och de som arbetar i föreningen högsta möjliga lön. Eftersom inte alla kostnader är kända för föreningen när varor levereras eller säljs är det inte alltid säkert att prissättningen följer denna bakomliggande tanke. Syftet med gottgörelser är att i efterhand åstadkomma en prisjustering mellan föreningen och medlemmen så att det i föreningen inte uppkommer ett större överskott än nödvändigt.³⁶¹

På samma sätt som för vinstutdelning är det föreningsstämman som i första hand är den som beslutar om gottgörelse. Om stämman

³⁵⁹ Prop. 2015/16:4 s. 259.

³⁶⁰ 13 kap. 3 § EFL och prop. 2015/16:4 s. 271.

³⁶¹ SOU 1984:9 s. 242 och prop. 1986/87:7 s. 195 f.

bemyndigar styrelsen kan dock styrelsen fatta beslut om gottgörelse. I stadgarna får det bestämmas att styrelsen får besluta om gottgörelse även utan stämmans bemyndigande. Stämman får inte heller beträffande gottgörelse besluta om ett större belopp än det som styrelsen har föreslagit eller godkänt om det inte finns en sådan skyldighet enligt stadgarna.³⁶² Om det är stämman som ska besluta om gottgörelse ska styrelsen upprätta ett förslag till beslut.³⁶³ Om styrelsen fattar beslutet ska den upprätta ett motiverat yttrande till beslutet.³⁶⁴

7.10 Fusion

I 16 kap. EFL finns det bestämmelser om bland annat fusion mellan svenska ekonomiska föreningar och fusion mellan en svensk ekonomisk förening och dess helägda dotteraktiebolag. Med fusion avses i EFL en sammanslagning mellan två eller flera ekonomiska föreningar som genomförs på så sätt att samtliga tillgångar och skulder i en eller flera av föreningarna övertas av en annan förening. Fusionen kännetecknas också av att en eller flera av föreningarna (de överlåtande föreningarna) upplöses utan likvidation och att medlemmarna i denna eller dessa föreningar blir medlemmar i en övertagande förening. Det följer av 16 kap. 1 § EFL. En sådan fusion beskrivs ibland som en egentlig eller äkta fusion. Med en oäkta fusion avses när man använder sig av allmänna regler om överlåtelse av tillgångar och övertagande av skulder och där överlåtande föreningar slutligen upplöses genom likvidation.³⁶⁵

Av 16 kap. 1 § EFL följer att två eller flera ekonomiska föreningar kan gå samman genom att samtliga tillgångar och skulder i en eller flera av föreningarna övertas av en annan förening (fusion). Vid fusionen upplöses den eller de överlåtande föreningarna utan likvidation och medlemmarna i denna eller dessa föreningar blir medlemmar i den övertagande föreningen. En fusion kan göras mellan den övertagande föreningen på den ena sidan och en eller flera överlåtande föreningar på den andra sidan (absorption), eller mellan

³⁶² 14 kap. 2 § EFL.

³⁶³ 14 kap. 3 § EFL.

³⁶⁴ 14 kap. 4 § EFL.

³⁶⁵ Mallmén m.fl. s. 456.

två eller flera överlåtande föreningar genom att de bildar en ny, övertagande förening (kombination).

Förfarandet vid fusion är numera noga reglerat i EFL. Lagens regler om förfarandet avser framför allt att trygga medlemmarnas rätt (och kan i dessa fall åsidosättas om samtliga medlemmar är ense). Det finns dock även bestämmelser som är till för att skydda föreningens borgenärer vid fusion.³⁶⁶

För att två föreningar ska kunna fusioneras krävs det att den övertagande föreningens stadgar inrymmer den överlåtande föreningens verksamhet. Om exempelvis en mejeriförening ska överta en slakteriförenings verksamhet, måste mejeriföreningens stadgar ändras så att föreningen kan bedriva också slakteriföreningens verksamhet. Om så inte är fallet måste stadgarna ändras senast i samband med stämmobehandlingen hos den övertagande föreningen.³⁶⁷

Inför fusionen ska styrelsen upprätta en fusionsplan. Planen, som kan beskrivas som ett förslag till avtal om fusion mellan de berörda föreningarna, syftar till att garantera att medlemmarna i samtliga föreningar får grundläggande och likvärdig information om utformningen av och förutsättningarna för fusionen. Den är avsedd att utgöra beslutsunderlag inför de stämmobeslut som ska fattas i båda föreningarna. I fusionsplanen ska bland annat anges företagsnamn, den planerade tidpunkten för föreningens upplösning (för den överlåtande föreningen) och de särskilda förmåner som medlemmar i någon av föreningarna i förekommande fall ska ha. I fusionsplanen ska det även lämnas en redogörelse för de omständigheter som kan vara av vikt vid bedömningen av fusionens lämplighet för föreningarna. Revisorerna i båda föreningarna ska yttra sig över fusionsplanen.³⁶⁸

Inom en månad från det att fusionsplanen upprättades ska den övertagande föreningen eller, vid kombination, den äldsta av de överlåtande föreningarna lämna planen med bifogade handlingar till Bolagsverket för registrering i föreningsregistret.³⁶⁹ Fusionsplanen ska läggas fram för godkännande av föreningsstämman i samtliga överlåtande föreningar. Fusionsplanen ska även läggas fram för

³⁶⁶ Se 16 kap. 17–19 och 21–23 §§ EFL för bestämmelser som skyddar föreningens borgenärer.

³⁶⁷ 16 kap. 13 a § EFL.

³⁶⁸ 16 kap. 5 och 6 och 9 §§ EFL. Se även Mallmén m.fl. s. 463 f.

³⁶⁹ 16 kap. 12 § EFL.

godkännande av stämman i den övertagande föreningen, om minst fem procent av de röstberättigade i den föreningen begär det.³⁷⁰

Sedan föreningsstämorna har godkänt fusionen ska den övertagande föreningen eller, vid kombination, den äldsta av de överlåtande föreningarna ansöka om tillstånd att verkställa fusionsplanen. Ansökan ska göras hos Bolagsverket.³⁷¹ Om inte någon borgenär motsätter sig ansökan inom utsatt tid ska Bolagsverket ge föreningarna tillstånd att verkställa fusionsplanen.³⁷²

Styrelsen för den övertagande föreningen ska anmäla fusionen för registrering i föreningsregistret.³⁷³ En registrering av en anmälan om fusion innebär att

1. en överlåtande förenings tillgångar och skulder, (med undantag för skadeståndsanspråk enligt 21 kap. 1–3 §§ EFL som har samband med fusionen), övergår till den övertagande föreningen,
2. den eller de överlåtande föreningarna upplöses,
3. den övertagande föreningen anses bildad, om det är fråga om kombination, och
4. medlemmarna i den eller de överlåtande föreningarna blir medlemmar i den övertagande föreningen.³⁷⁴

Om en medlem i en överlåtande förening inte har samtyckt till fusionen, får medlemmen säga upp sitt medlemskap inom en månad från föreningsstämmans beslut om godkännande av fusionsplanen eller, om beslutet fattades av fullmäktige, från det att medlemmen underrättades om beslutet. Medlemmen får, oavsett det som är bestämt i stadgarna, gå ur föreningen vid utgången av det räkenskapsår som slutar närmast efter en månad efter uppsägningen.³⁷⁵

Det finns även bestämmelser om fusion mellan en ekonomisk förening och ett helägt dotteraktiebolag och om gränsöverskridande fusion. Dessa bestämmelser redovisas inte här.

³⁷⁰ 16 kap. 13 § EFL.

³⁷¹ 16 kap. 18 § EFL.

³⁷² 16 kap. 22 § EFL.

³⁷³ 16 kap. 24 § EFL.

³⁷⁴ 16 kap. 25 § EFL.

³⁷⁵ 16 kap. 27 § EFL.

EFL saknar bestämmelser om delning av ekonomiska föreningar motsvarande de som finns i 24 kap. aktiebolagslagen. Det finns inte heller bestämmelser om att ombilda en ekonomisk förening till en annan företagsform. Om det skulle uppstå behov av att dela eller ombilda en förening kan man åstadkomma det inom ramen för en frivillig likvidation. Om en medlem är missnöjd med ett stämmobeslut om likvidation i syfte att dela eller ombilda föreningen till en annan företagsform kan medlemmen klandra stämmobeslutet eller det efterföljande skiftet genom att föra talan i allmän domstol.³⁷⁶

7.11 Föreningens upplösning

En ekonomisk förening kan upplösas på olika sätt. Ett sätt är genom fusion, vilket har beskrivits ovan. Ett annat sätt är att upplösning sker efter ett särskilt likvidationsförfarande enligt bestämmelserna i 17 kap. EFL. Likvidation sker i syfte att avveckla föreningens verksamhet, realisera tillgångarna, betala skulderna och utskifta behållningen enligt vad som följer av föreningens stadgar. Under förfarandet består föreningen som ett särskilt rättssubjekt men en eller flera likvidatorer träder i styrelsens och eventuell verkställande direktörens ställe. Föreningen upplöses i och med att likvidatorn lägger fram en slutredovisning. Ytterligare ett sätt att upplösa en ekonomisk förening är genom förenklad avveckling. Slutligen kan en förening upplösas till följd av föreningens passivitet³⁷⁷ eller genom konkurs som avslutas utan överskott.³⁷⁸

7.11.1 Likvidation

Det kan finnas olika anledningar till likvidation. Ett beslut om likvidation kan bero på att medlemmarna inte längre vill fortsätta verksamheten, vilket i så fall leder till en frivillig likvidation. Under vissa förhållanden är föreningen dock skyldig att gå i likvidation, vilket i så fall leder till en tvångslikvidation. Om en förening är skyldig att likvidera sig men medlemmarna inte själva beslutar om

³⁷⁶ Mallmén m.fl. s. 457 f, se även 6 kap. 47 § och 17 kap. 36 § EFL.

³⁷⁷ Se 18 kap. 8 och 9 §§ EFL.

³⁷⁸ 18 kap. 10 § EFL.

likvidation kan Bolagsverket eller domstol besluta att föreningen ska gå i likvidation. Bestämmelserna om hur en beslutad likvidation ska genomföras är dock väsentligen desamma, oavsett om det har funnits grund för tvångslikvidation eller inte.³⁷⁹

Det är föreningsstämman som beslutar att föreningen ska gå i likvidation.³⁸⁰ Beslutet är giltigt om minst två tredjedelar av de röstande har röstat för det. Av 6 kap. 33 § andra stycket EFL framgår att det får tas in längre gående villkor i stadgarna för att ett beslut om likvidation ska vara giltigt. När det finns grund för tvångslikvidation är ett beslut om likvidation dock alltid giltigt om mer än hälften av de lämnade rösterna (det vill säga enkel majoritet) är för att föreningen ska likvideras.³⁸¹

Som utgångspunkt är det styrelsen som väcker frågan om likvidation. Av 17 kap. 3 § EFL följer dock tre fall då styrelsen är skyldig att genast lägga fram frågan om föreningen ska gå i likvidation eller inte för föreningsstämmans prövning. Det gäller om

1. det på grund av inträffade förluster eller av någon annan orsak finns skäl att anta att föreningens ställning fortlöpande kommer att försämrats så att föreningens skulder och avsättningar inte kommer att täckas av tillgångarna,
2. det finns betydande osäkerhet om föreningens ekonomiska möjligheter att fortsätta sin verksamhet i andra fall än som avses i 1, eller
3. antalet medlemmar i föreningen under mer än en månad har varit mindre än tre.

De två första punkterna ska ses mot bakgrund av styrelsens skyldighet att fortlöpande hålla sig underrättad om föreningens ekonomiska förhållanden. Styrelsens skyldighet att agera kan därmed inträda när som helst under räkenskapsåret, till exempel på grund av information som styrelsen får om inträffade förluster eller likviditetsproblem. Styrelsen måste, när den får sådan information, omedelbart bedöma om informationen ger anledning att anta att föreningens eget kapital håller på att förbrukas eller om det av andra skäl finns anledning att anta att föreningen på sikt saknar

³⁷⁹ Mallmén m.fl. s. 536.

³⁸⁰ 17 kap. 1 § EFL.

³⁸¹ 17 kap. 2 § EFL.

ekonomiska möjligheter att fortsätta sin verksamhet. Det räcker alltså normalt inte att sådana bedömningar görs sedan föreningens eget kapital redan har blivit förbrukat eller föreningen har kommit in i en akut ekonomisk kris. Däremot kan det vara så att styrelsen, sedan den har fått möjlighet att komplettera sitt underlag och diskutera informationen, kommer fram till att de farhågor som inledningsvis fanns var ogrundade. I ett sådant fall behöver styrelsen inte lägga fram frågan om likvidation för stämmans prövning.³⁸²

Tidsåtgången för att ta in kompletterande information och diskutera denna bör inte få uppgå till mer än ett par veckor. Om det därefter fortfarande finns skäl att anta att förhållandena är sådana som sägs i bestämmelsen, måste styrelsen genast kalla till stämma. Kallelsen får alltså inte dröja längre än det som krävs för att praktiska kallelseåtgärder ska kunna vidtas. Om det är möjligt att pröva likvidationsfrågan på en ordinarie stämma, kan ett par veckors fördröjning godtas.³⁸³

Om föreningsstämman ska pröva en fråga om likvidation ska styrelsen eller, om förslaget väcks av någon annan, förslagsställaren upprätta ett förslag till beslut. I förslaget till beslut ska det finnas uppgifter om skälen för att föreningen ska gå i likvidation eller inte, och vilka alternativ till likvidation som finns. För det fall förslaget innebär att föreningen ska gå i likvidation, ska det även innehålla uppgifter om från vilken dag som beslutet om likvidation bör gälla, den beräknade tidpunkten för skiftet, skifteslikvidens beräknade storlek, och styrelsens eller förslagsställarens eventuella förslag till likvidator. Om det är styrelsen som väcker frågan om likvidation ska det till förslaget även bifogas en redogörelse som belyser föreningens ekonomiska framtidsutsikter och som är undertecknad av styrelsen. Till förslaget ska det även bifogas ett yttrande över styrelsens redogörelse som är undertecknat av föreningens revisor.³⁸⁴ I kallelsen till den föreningsstämma som ska pröva frågan om likvidation ska förslagets huvudsakliga innehåll anges.³⁸⁵

Om föreningsstämman beslutar att föreningen ska likvideras ska beslutet innehålla en uppgift om att likvidationsbeslutet ska gälla omedelbart eller en uppgift om den senare dag som beslutet ska gälla från. Beslutet ska även innehålla stämmans eventuella förslag till

³⁸² Prop. 2017/18:185 s. 386.

³⁸³ Prop. 2017/18:185 s. 386.

³⁸⁴ 17 kap. 4 § EFL.

³⁸⁵ 17 kap. 6 § EFL.

likvidator.³⁸⁶ Föreningsstämman ska se till att ett beslut om likvidation genast anmäls för registrering i föreningsregistret.³⁸⁷

I fråga om tvångslikvidation gäller delvis andra bestämmelser. Av 17 kap. 11 § EFL följer att Bolagsverket ska besluta att en förening ska gå i likvidation, om

1. föreningen inte på föreskrivet sätt har lämnat in en anmälan till Bolagsverket om en sådan behörig styrelse, särskild delgivningsmottagare eller revisor som ska finnas enligt denna lag,
2. föreningen enligt 8 kap. 3 eller 16 § årsredovisningslagen (1995:1554) är skyldig att självant lämna in årsredovisning och revisionsberättelse och i förekommande fall koncernredovisning och koncernrevisionsberättelse till Bolagsverket men inte har gjort det inom elva månader från det att räkenskapsåret gick ut, eller
3. Bolagsverket enligt 8 kap. 3 eller 16 § årsredovisningslagen har förelagt föreningen att lämna in årsredovisning, revisionsberättelse, koncernredovisning eller koncernrevisionsberättelse till verket men föreningen inte har gjort det inom tre månader från det att den utsatta tiden gick ut.

Ett beslut om likvidation ska dock inte meddelas om likvidationsgrunden har upphört under ärendets handläggning hos Bolagsverket. En fråga om likvidation enligt första stycket ska prövas av Bolagsverket självant eller på ansökan av styrelsen, en styrelseledamot, en verkställande direktör, en medlem, en innehavare av förlagsandelar, en borgenär eller, i det fall som beskrivs i punkten 1 ovan, någon annan vars rätt är beroende av att det finns någon som kan företräda föreningen.³⁸⁸ Bolagsverkets beslut om tvångslikvidation gäller omedelbart. Det ska registreras i föreningsregistret.³⁸⁹

Allmän domstol ska enligt 17 kap. 16 § EFL besluta att en förening ska gå i likvidation, om

1. föreningen enligt stadgarna är skyldig att gå i likvidation,

³⁸⁶ 17 kap. 8 § EFL.

³⁸⁷ 17 kap. 9 § EFL.

³⁸⁸ 17 kap. 11 § EFL.

³⁸⁹ 17 kap. 12 § EFL.

2. föreningens verksamhet drivs på ett sätt som uppenbarligen inte motsvarar de förutsättningar under vilka föreningen har registrerats,
3. föreningen är en sådan medlemsfrämjande förening som avses i 1 kap. 5 § EFL och föreningens tillgångar enligt balansräkningen för det närmast föregående räkenskapsåret till övervägande del består av något annat än andelar i den eller de andra ekonomiska föreningarna, eller
4. antalet medlemmar i föreningen under mer än sex månader har varit mindre än tre.

Domstolen ska dock inte besluta om likvidation, om det under ärendets handläggning vid tingsrätten visas att likvidationsgrunden har upphört.³⁹⁰ Bolagsverket, föreningens styrelse, en styrelseledamot, en verkställande direktör, en medlem eller en innehavare av förlagsandelar eller föreningens revisor kan ansöka om att domstol ska besluta om likvidation.³⁹¹ Domstolens beslut om tvångslikvidation gäller omedelbart. Det ska registreras i föreningsregistret.³⁹²

När det är fråga om tvångslikvidation på grund av att antalet medlemmar i föreningen under mer än sex månader har varit mindre än tre krävs det att styrelsen ansöker om likvidation inom två veckor från utgången av denna sexmånadersfrist. Om så inte sker blir styrelseledamöterna personligen betalningsansvariga för de skyldigheter som uppkommer för föreningen under den tid som underlåtenheten består. Det följer av 17 kap. 20 § EFL. Samma sak gäller för den som med vetskap om styrelsens underlåtenhet handlar för föreningens räkning. Ansvaret gäller inte för den som visar att han eller hon inte har varit försumlig. Personligt betalningsansvar kan även uppstå för en medlem som vet att föreningen är skyldig att gå i likvidation på grund av att antalet medlemmar i föreningen varit för få men som trots det deltar i beslut att fortsätta föreningens verksamhet.³⁹³ Det personliga betalningsansvaret omfattar inte skyldigheter som uppkommer sedan antalet medlemmar i föreningen åter är minst tre, en ansökan om likvidation har gjorts,

³⁹⁰ 17 kap. 16 § EFL.

³⁹¹ 17 kap. 17 § EFL.

³⁹² 17 kap. 19 § EFL.

³⁹³ 17 kap. 21 § EFL.

eller föreningsstämman, Bolagsverket eller en domstol har beslutat om likvidation.³⁹⁴

Hur en likvidation närmare ska genomföras följer av 17 kap. 26–45 §§ EFL. Där finns bland annat närmare bestämmelser om likvidatorns och föreningsstämmans ställning under likvidationen, hur föreningens verksamhet ska avvecklas, hur redovisning ska ske för tiden innan och efter likvidatorn har utsetts, hur skiftet ska ske och hur likvidationen ska slutredovisas. När likvidatorn har lagt fram slutredovisningen är föreningen upplöst. Likvidatorn ska genast anmäla detta för registrering i föreningsregistret.

7.11.2 Förenklad avveckling

I 18 kap. EFL finns det bestämmelser om förenklad avveckling av ekonomiska föreningar. Tidigare föreningslagar saknade i huvudsak motsvarigheter till dessa regler. Om medlemmarna ville avveckla en förening enligt någon av de tidigare föreningslagarna fanns det inget alternativ till ett likvidationsförfarande. Ekonomiska föreningar som varit överksamma under en längre tid kunde avregistreras på motsvarande sätt som är möjligt enligt nuvarande 18 kap. 8 § EFL. Ett likvidationsförfarande är förenat med kostnader för föreningen, bland annat för likvidatorns arvode. Många föreningar – särskilt sådana föreningar med endast begränsade tillgångar och föreningar som aldrig har kommit i gång med någon verksamhet – torde därför av kostnadsskäl ha avstått från att inleda ett likvidationsförfarande trots att ett sådant annars hade varit naturligt. Det har mot den bakgrunden ansetts önskvärt med ett enklare och snabbare alternativ till likvidationsförfarandet.³⁹⁵

Det förenklade avvecklingsförfarandet har följande huvuddrag. Medlemmarna fattar på föreningsstämma beslut om förenklad avveckling. Samtliga röstberättigade medlemmar måste rösta för beslutet. Därefter ansöker föreningen hos Bolagsverket om förenklad avveckling. Bolagsverket utfärdar en kungörelse om ansökan och ger på så vis borgenärer som har intresse av att bevaka avvecklingen en möjlighet att göra det. För att ansökan ska kunna bifallas krävs bland annat att föreningen inte kan antas ha några

³⁹⁴ 17 kap. 22 § EFL.

³⁹⁵ Prop. 2017/18:185, s. 246 och SOU 2009:37 s. 178 f. och 186 f.

kvarvarande skulder. När beslutet om förenklad avveckling har fått laga kraft, är föreningen upplöst och ska tas bort ur föreningsregistret. De som var medlemmar, styrelseledamöter och verkställande direktör vid tidpunkten för stämmans beslut blir solidariskt ansvariga för föreningens eventuellt kvarstående förpliktelser.³⁹⁶

Bolagsverket ska avslå en ansökan om förenklad avveckling om föreningen enligt stadgarna är skyldig att gå i likvidation, föreningen vid föreningsstämmans beslut hade färre än tre medlemmar eller saknade en behörig styrelse, föreningen äger fast egendom eller har en tomträtt, eller det kan antas att föreningen har skulder eller att sådana kommer att uppkomma.³⁹⁷ Ett beslut om förenklad avveckling ska genast registreras i föreningsregistret.³⁹⁸

7.11.3 Konkurs

Om en ekonomisk förening är försatt i konkurs och denna avslutas utan överskott, är föreningen upplöst när konkursen avslutas.³⁹⁹ Ett konkursförfarande är avslutat när tingsrätten har fastställt utdelning ur konkursboet.⁴⁰⁰ Ett beslut om konkurs eller företagsrekonstruktion ska registreras i föreningsregistret.⁴⁰¹

Under en konkurs företräds föreningen som konkursgäldenär av den styrelse och den verkställande direktör eller de likvidatorer som fanns vid konkursens början. Bestämmelserna om avgång, entledigande och nytillsättning av föreningsföreträdare enligt EFL gäller dock även under konkursen.⁴⁰² När en ekonomisk förening försätts i konkurs innebär inte det per automatik att föreningen upplöses och inte heller att föreningsorganen upphör att existera. Föreningens företrädare förlorar dock befattningen med alla de rättigheter och skyldigheter som tillkommer konkursboet. I stället tar konkursförvaltaren över ansvaret för förvaltningen av sådant som ingår i konkursboet enligt konkurslagen. Varken styrelsen eller

³⁹⁶ 18 kap. 1, 2 och 7 §§ EFL och Mallmén m.fl. s. 581.

³⁹⁷ 18 kap. 5 § EFL.

³⁹⁸ 18 kap. 6 § EFL.

³⁹⁹ 18 kap. 10 § EFL.

⁴⁰⁰ 11 kap. 7 och 8 §§ konkurslagen (1987:672).

⁴⁰¹ 18 kap. 11 § EFL.

⁴⁰² 18 kap. 12 § EFL.

föreningsstämman kan under den tid som konkursen pågår besluta om eller disponera över föreningens tillgångar.⁴⁰³

Om en konkurs har avslutats utan överskott, ska allmän domstol efter ansökan av den som berörs besluta om likvidation, om det visar sig att föreningen har tillgångar som inte omfattas av konkursen, en talan väcks mot föreningen, eller det av något annat skäl uppkommer behov av en likvidationsåtgärd. Ett beslut om likvidation gäller då omedelbart.⁴⁰⁴ Om en konkurs avslutas med överskott eller läggs ner efter en frivillig uppgörelse, eller om egendomen i konkursboet återställs till föreningen till följd av att ett ackord har fastställts, ska allmän domstol i samband med att konkursen avslutas besluta att föreningen ska gå i likvidation. Även det beslutet gäller omedelbart.⁴⁰⁵

7.12 Skadestånd

I 21 kap. EFL finns det särskilda bestämmelser om skadeståndsskyldighet för styrelseledamöter, verkställande direktör, revisorer, medlemmar samt röstberättigade som inte är medlemmar. Bestämmelserna i 29 kap. ABL har utgjort en förebild för regleringen i EFL.⁴⁰⁶

De skadeståndsbestämmelserna reglerar i princip det ansvar som uppdragstagarna (styrelseledamöter, verkställande direktör och revisor) har mot uppdragsgivaren (föreningen). En styrelseledamot eller en verkställande direktör som uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar föreningen när han eller hon utför sitt uppdrag ska ersätta skadan. Detsamma gäller om en skada tillfogas en medlem eller någon annan genom en överträdelse av EFL, tillämplig lag om årsredovisning eller stadgarna.⁴⁰⁷ Även en revisor eller en särskild granskare kan bli ersättningsskyldig på samma grunder.⁴⁰⁸

I EFL finns också bestämmelser om medlemmars och andra röstberättigades skadeståndsansvar. Enligt 21 kap. 3 § EFL ska en medlem eller en röstberättigad som inte är medlem ersätta den skada som han eller hon uppsåtligen eller av grov oaktsamhet orsakar

⁴⁰³ Mallmén m.fl. s. 590.

⁴⁰⁴ 18 kap 13 § EFL.

⁴⁰⁵ 18 kap. 14 § EFL.

⁴⁰⁶ Mallmén m.fl. s. 611 f.

⁴⁰⁷ 21 kap. 1 § EFL.

⁴⁰⁸ 21 kap. 2 § EFL.

föreningen, en medlem eller någon annan genom att medverka till en överträdelse av EFL, tillämplig lag om årsredovisning eller stadgarna.

Skadestånd får jämkas i den utsträckning som är skäligt med hänsyn till handlingens art, skadans storlek och omständigheterna i övrigt.⁴⁰⁹ Skadeståndsansvaret är solidariskt, det vill säga delat, om flera personer anses ansvariga för samma skada.

En talan om skadestånd till föreningen får väckas, om majoriteten eller en minoritet som består av minst en tiondel av de röstberättigade i föreningen vid en föreningsstämma har röstat för ett förslag om att väcka en skadeståndstalan, eller har röstat mot ett förslag om ansvarsfrihet om talan gäller en styrelseledamot eller den verkställande direktören.⁴¹⁰

En talan för föreningens räkning mot en styrelseledamot eller den verkställande direktören om skadestånd på grund av ett beslut eller en åtgärd under ett räkenskapsår ska väckas senast ett år från det att årsredovisningen och revisionsberättelsen för räkenskapsåret lades fram på föreningsstämman.⁴¹¹

Här har inte alla skadeståndsbestämmelser i EFL tagits upp och lagen är inte heller uttömmande i fråga om skadeståndsansvar. De som kan bli skadeståndsskyldiga enligt 21 kap. EFL kan till exempel även vara skadeståndsskyldiga enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) på grund av brott som medför ren förmögenhetsskada.⁴¹²

⁴⁰⁹ 21 kap. 4 § EFL.

⁴¹⁰ 21 kap. 6 § EFL.

⁴¹¹ 21 kap. 9 § EFL.

⁴¹² Mallmén m.fl. s. 612.

8 Diskussionen i den juridiska litteraturen

Nedan följer en kort beskrivning av några problem som har beskrivits av Christina Allard, professor i rättsvetenskap, och Kristina Labba, doktor i rättsvetenskap, beträffande samebyarnas interna organisation och därmed sammanhängande frågor.⁴¹³

När det gäller frågor om samebyn så framgår det av rennäringslagens förarbeten att reglerna bygger på huvudprinciperna i den lag om ekonomiska föreningar som gällde då (1951 års föreningslag). Reglerna gjordes dock inte direkt tillämpliga på samebyarna utan har så långt som möjligt förenklats. En sak som har ifrågasatts är om den enskilde renskötarens rättssäkerhet säkerställs genom rennäringslagen, för förenklingsarna innebär bland annat att samebymedlemmar har ett begränsat skydd både mot en bystämmas och en styrelses eventuella missbruk av makt inom samebyn. Makten kan brukas och missbrukas i olika situationer. Här bör man beakta att det kan förekomma konkurrens inom en sameby mellan olika grupper av renskötare (siidor).⁴¹⁴

Bestämmelsen i 40 § rennäringslagen anger att renskötande medlemmar har ett obegränsat och solidariskt ansvar för samebyns kostnader för renskötsel. Renskötande medlemmar har alltså ett personligt ansvar för samebyns kostnader. Samtidigt kan deras möjligheter att påverka verksamheten, kostnader och den egna insatsen vara begränsade, särskilt om de utgör en minoritet på bystämman. Reglerna om rösträtt bygger nämligen på majoritetsbeslut trots att renskötseln delvis handlar om enskildas privata tillgångar och att renskötande medlemmar har ett personligt betalningsansvar för samebyns kostnader för renskötseln. På

⁴¹³ Se t.ex. Allard och Labba, 2011, och Labba, 2017.

⁴¹⁴ Prop. 1971:51 s. 37 f och Labba, 2017, s. 289 f.

bystämman har en renskötande medlem en röst för varje påbörjat hundratal renar. Renskötande medlemmar i majoritet kan köra över renskötande medlemmar i minoritet i fråga om till exempel vilka kostnader som de renskötande medlemmarna ska svara för.⁴¹⁵

Det personliga ansvaret innebär ett avsteg från vad som annars gäller i ekonomiska föreningar. Det finns en reglering som liknar rennäringslagens bestämmelse i lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag (handelsbolagslagen). Bolagsformen handelsbolag används dock oftast när ett fåtal bolagsmän vill utöva näringsverksamhet gemensamt. Av doktrin följer att en sådan reglering inte anses lämplig i bolag med många bolagsmän eller när det råder konkurrens mellan bolagsmännen.⁴¹⁶ Om man skulle anlägga ett liknande synsätt på rennäringen skulle det innebära att regeln om personligt betalningsansvar för samebyns kostnader inte förefaller lämplig för samebyar med många renskötande medlemmar och inte heller i samebyar där det råder konkurrens mellan renskötande medlemmar om till exempel betesmarkernas användning. Bestämmelsen om personligt ansvar i rennäringslagen är inte heller anpassad till dagens situation där kostnaderna för renskötsel ofta är höga. Numera är det i vissa fall nödvändigt att till exempel använda helikopter i samband med rensamlingar. Dessutom är rättsprocesser som involverar samebyar vanliga idag och samebyarnas kostnader för domstolsprocesser mycket högre i dag än när rennäringslagen trädde i kraft. Sammantaget innebär bestämmelsen att enskilda renskötarens privatekonomi utsätts för stora ekonomiska risker.⁴¹⁷

När rennäringslagen infördes innebar det att lagstiftaren la en grund för samebyarnas organisation som inte stämde överens med en traditionell samisk renskötsel. Den form av renskötsel som rennäringslagen skapade, men som inte är tvingande för samebyarna, är en form där renarna i en sameby är indelade i lika stora driftsenheter med gemensam arbetsledning och där det saknar betydelse vem som äger renarna för indelningen i driftsenheterna. Den renskötselform som rennäringslagen bygger på har hämtat sin

⁴¹⁵ Labba, 2017, s.280 f.

⁴¹⁶ Nial, Håkan, Hemström, Carl och Stattin, Daniel, *Om handelsbolag och enkla bolag*, 2022 Juno, s. 36.

⁴¹⁷ Labba 2017, s. 280 f.

inspiration från renskötselns organisering i Sovjetunionen och tamrenlagen i södra Norge i mitten av 1900-talet.⁴¹⁸

När det gäller rätten till bete presumerar rennäringslagen att alla medlemmar i en sameby har samma rätt till betesmarkerna inom byns gränser. Det innebär att lagen inte beaktar eventuella traditionella eller sedvanemässiga indelningar av betesmarkerna som har funnits i siidor, vinterbetesgrupper eller genom annan traditionell indelning av markerna. Det är problematiskt att rennäringslagen inte synliggör det traditionella siida-systemets normer och sedvanor, trots att dessa lever kvar vid sidan om lagstiftningen. Att det förhåller sig på det viset innebär att det kan finnas två parallella normsystem i samebyarna. När det uppstår konflikter innebär det att lagen får företräde trots att renskötare kanske anser att de traditionella normer som finns bör vara styrande.⁴¹⁹

Den praktiska renskötseln och den interna organisationen kan dock skilja sig mellan olika byar, från norr till söder. Det kan finnas samebyar som bara har en enda grupp (siida) eller i övrigt bedriver renskötsel enligt den form som avses i rennäringslagen, men det är oklart eftersom det inte i nyare tid har genomförts några närmare undersökningar om hur samebyarna organiserar sig och använder markerna internt.⁴²⁰

Den form av renskötsel som lagen avser innefattar till exempel att de som sköter om renarna i de olika driftsenheterna också ska kunna utföra arbetet med att märka kalvarna i de olika enheterna. Att lagen inte är tydlig med att renarna i byn utgör enskilda medlemmars privata egendom syns till exempel i 23 § rennäringslagen där ”byns renar” nämns. Formuleringar som denna i lagtext kan leda till missuppfattningar om tillgångarna och till att reglerna tolkas felaktigt.⁴²¹

Antalet renskötande medlemmar varierar mellan olika samebyar, likaså deras individuella antal renar. Intressena mellan renskötande medlemmar som har rennäring som huvudsaklig verksamhet och som inte har det kan variera. Särskilt allvarligt är det om intressena

⁴¹⁸ Labba, 2017, s. 41 ff. med hänvisning till uttalanden i SOU 1968:16 s. 79 och Jordbruksdepartementet, 1960, *Renutredningen - Renskötselns organisation och renprodukternas marknadsförande*, s. 61–63.

⁴¹⁹ Labba, 2020, s. 586 f.

⁴²⁰ Labba, 2020, s. 586 f.

⁴²¹ Labba, 2017, s. 41 ff. med hänvisning till uttalanden i SOU 1968:16 s. 79 och Jordbruksdepartementet, 1960, s. 61–63.

varierar och renskötande medlemmar som har rennäring som sin huvudsakliga verksamhet inte har en tillfredsställande möjlighet att påverka hur rennäringen bedrivs. Omröstningar om hur renskötseln i byn ska bedrivas, fördelning av kostnader med mera kan leda till att medlemmar med få renar gynnas till nackdel för dem som har rennäring som huvudsakliga verksamhet. I den norska motsvarigheten till rennärlagslagen anges ett minimiantal om 250 renar per siida-andel (vilket kan sägas närmast motsvara en renskötande medlem).⁴²²

En reform om ”öppna samebyar” riskerar att öka de konflikter som finns i vissa samebyar och även konflikterna mellan renskötande samer och icke-renskötande samer som står utanför samebyarna. Det torde främst vara jakt- och fiskerätten som är det bärande intresset för ett medlemskap, något som enligt förslaget i departementspromemorian *Vissa samepolitiska frågor* fortsatt skulle förbehållas aktiva renskötare.⁴²³ Det har framhållits att en farhåga med förslaget är att om samebyn öppnas utifrån den promemorians förslag och det förslag som lämnades av Rennäringspolitiska kommittén,⁴²⁴ finns en överhängande risk att det går ut över dem som försöker leva av renskötseln och som måste karaktäriseras som traditionsbärare.⁴²⁵

Slutligen kan även sägas att det rättsskydd som finns i 97 § rennärlagslagen anses otillräckligt av flera skäl (97 § reglerar vilka av samebyns beslut som kan överklagas). För det första kan rättsskyddet inte rätta till de problem som uppstår på grund av att rennärlagslagens materiella regler är bristfälliga (till exempel gällande kostnadsfördelningen och styrelsens redovisning). För det andra kan det inte heller förväntas att prövningsmyndigheterna (Sametinget och förvaltningsdomstolar) har en tillräckligt god kompetens om de associationsrättsliga regler som rennärlagslagens bestämmelser bygger på eftersom den typen av frågor normalt prövas av allmän domstol.⁴²⁶

⁴²² Labba, 2020, s. 586 f.

⁴²³ Ds 2009:40, se avsnitt 3.2 ovan.

⁴²⁴ SOU 2001:101, se avsnitt 3.1 ovan.

⁴²⁵ Allard och Labba, 2011, s. 233.

⁴²⁶ Labba, 2017, s. 282 och 291.

9 Möjliga handlingsalternativ

Renmarkskommittén har i uppdrag att lämna förslag till en modern renskötsellag och som en del av det uppdraget överväga om den reglering som finns om samebyarnas organisation är välfungerande eller om den behöver ändras. Det förslag som Sametinget har tagit fram inom ramen för det regeringsuppdrag som lämnades till myndigheten ska beaktas vid kommitténs överväganden.

Samiska normer och sedvanor används för att upprätthålla social ordning och är djupt rotade i den samiska kulturen och det samiska samfundslivet. Eftersom samiska normer och sedvanor som regel överförs muntligt och genom praktiskt utövande kan innehållet vara svårtillgängligt för personer utanför det samiska samfundslivet. Man får också räkna med att en del samiska normer och sedvanor har övergetts och blivit obsoleta och att de kan skilja sig åt mellan olika områden.⁴²⁷

Samiska normer och sedvanor är i princip underordnade nationell rätt. Genomslaget för normerna beror därför till stor del på i vilken mån normerna åberopas och används av domstolarna i rättstillämpningen såsom skett i flera fall i norska domstolar, ibland med hänvisning till artikel 8 i ILO-konventionen nummer 169 som stadgar att stater vid tillämpning av den nationella rätten ska ta hänsyn till urfolkens sedvanor eller sedvanerätt.⁴²⁸

⁴²⁷ Labba, Kristina, *Sámi Law: A Methodological Approach*, Arctic Review on Law and Politics, 2020, s. 217 f (Labba, 2020 II).

⁴²⁸ Se exempelvis Rt. 2001 s. 769, Rt. 2001 s. 1229, HR 2021 s. 863-U, Rt. 2011 s. 1101, Rt. 2008 s. 1789 och Rt. 1988 s. 377. Labba, 2020 II, s. 218, 220 och 226 med hänvisning till Ravna, Øyvind, 2013, *Sámi Rights and Sámi Law in Norway*, Polar Law Textbook II, Nordic Council of Ministers, s. 288 f.

9.1 Organisation

Renskötseln i Norge utövas enligt både norsk rätt och samiska normer och sedvanor. Reindriftsloven innehåller bestämmelser om betesmarker, renskötselns organisation, märkning och relationen till andra markanvändare. Som framgått har reindriftsloven sin grund i samisk kultur, tradition och sedvana. Ett exempel på detta är att lagen erkänner siidan som ett rättssubjekt.⁴²⁹ Det här är en skillnad mot den svenska rennäringslagen som, trots att siidor förekommer i renskötseln även i Sverige, inte erkänner siidan som ett rättssubjekt som kan upparbeta rätt till särskilda områden för renbete.⁴³⁰

Siidan har varit, och är fortfarande på vissa håll, en central enhet i den traditionella samiska renskötseln.⁴³¹ Kodifieringen i norsk rätt framhålls som ett positivt exempel på hur en sedvana har inkorporerats i lagstiftningen, men lagstiftningen har också inneburit vissa problem. Det finns till exempel siidor som har olika uppfattning om vilken eller vilka grupper som har rätt att bruka olika renbetesområden. Oenigheten har i vissa fall lett till domstolsprocesser.⁴³² Siidan associeras också med oskrivna normer som renskötare upplever som mer eller mindre bindande. Inte alla oskrivna normer har kodifierats i reindriftsloven. Att lagstiftningen inte fullt ut baseras på de begrepp, uppfattningar och prioriteringar som relaterar till siidan har enligt vissa kritiker lett till att kodifieringen av siidan i norsk rätt inte har fått avsedd effekt.⁴³³

Även om det alltså ur ett urfolksperspektiv skulle kunna vara önskvärt att återföra regleringen om organisation till att mer likna den traditionella renskötseln, till exempel genom att säkerställa siidan som rättssubjekt och bärare av renskötselrätten, finns det flera problem med en sådan idé. Det är svårt att se att den egendomsskyddade renskötselrätten skulle kunna säkerställas i hela renskötselområdet om samebyarna delades upp i mindre landområden. Renskötseln har under lång tid varit organiserad i samebyar med relativt omfattande byområden kopplade till varje by. Det skulle innebära stora konsekvenser för de nuvarande medlemmarna i samebyarna om byområdena nu delades upp i

⁴²⁹ Labba, 2020 II, s. 219.

⁴³⁰ Labba, 2020 I, s. 586.

⁴³¹ Labba, 2020 II, s. 219.

⁴³² Labba, 2020 I, s. 586. Se exempelvis LH-2012-106514, LH-2012-179673 och LH-2013-162742.

⁴³³ Labba 2020 II, s. 219.

mindre enheter. En sådan reglering skulle också skapa stora osäkerheter om rättsläget. Om samebyarnas områden gjordes mindre skulle de renskötare som bedriver renskötsel inom de mindre områdena dessutom bli mer känsliga för vissa typer av skogsbruk och markintrång från externa aktörer.

Utöver nu nämnda utmaningar finns det inte tidsmässigt utrymme för Renmarkskommittén att genomföra en detaljerad studie av hur utbrett siidasystemet är i Sverige i dag, vilka organisationsstrukturer siidorna har samt om och i så fall hur systemet skiljer sig åt mellan olika samebyar och siidor. Kort sagt är det svårt att se att kommittén skulle kunna ta fram ett förslag som alla samebyar skulle ställa sig bakom även om ett försök gjordes att närma sig ett system som bygger på samiska normer och sedvanor. Dessutom har SSR som förbundets uppfattning angett att man inte önskar en lagstiftning som bygger på det traditionella siidasystemet. SSR har även uppgett att man inte vill se en reglering som den som finns i Norge i fråga om siidor. Denna uppfattning bör tillmätas stor betydelse vid kommitténs fortsatta arbete.

Inriktningen för en kommande reglering om samebyarnas organisation bör mot den bakgrunden vara att indelningen av byområdena bör vara så som den är i dag och att det bör finnas kvar ett lagkrav om en organisation som förvaltar renskötselrätten. I PM 48 har sekretariatet gjort bedömningen att regeringsformens föreningsfrihet inte hindrar att man får ställa krav på viss organisationsform i lag, se PM 48 – *Samer utanför samebyar*, avsnitt 4.2 och 4.5. Samebyarnas status som rättssubjekt har också gått igenom i PM 48.

Vid överväganden om en reglering som rör interna samiska frågor bör utgångspunkten enligt folkrättsliga principer och konventioner vara att regleringen ska grundas i det som de berörda samerna själva bestämmer.⁴³⁴ Inriktningen bör också vara att en ny reglering är tillräckligt flexibel för att tillgodose samebymedlemmarnas behov, till exempel av att kunna inkorporera siidasystemet i en övergripande organisationsform om så önskas av enskilda samebyar (till exempel genom att föreskriva om det i samebyns stadgar). Lagstiftningen bör också innehålla ett skydd för minoriteten och principer som säkerställer enskildas rättssäkerhet och trygghet i näringen. Centrala

⁴³⁴ Se mer om principen om rätt till självbestämmande i avsnitt 8.4.3 i delbetänkandet, SOU 2023:46 s. 279 f.

principer och regler för samebyns förvaltning och ekonomi behöver regleras i lag för att skapa ordning och reda, medan frågor om medlemskap och renarnas skötsel i praktiken bör vara föremål för självbestämmande. Tre handlingsalternativ kan brytas ut. Dessa skulle kort kunna beskrivas enligt följande.

- Låta det vara som det är, det vill säga att samebyn får fortsätta att vara en särskild organisationsform med särskilda regler om till exempel organisation, samebyns förvaltning och röstning som förs in i en ny renskötsellag.⁴³⁵
- Låta EFL gälla för samebyarna i princip fullt ut med enbart ett fåtal särregler i de fall där det behövs. Organisationsreglerna blir tvingande och alla samebyar måste omvandlas till ekonomiska föreningar enligt en särskild lag om ombildning.
- Låta samebyarna välja om de vill vara kvar i de nuvarande organisationsregler som finns i rennäringslagen eller övergå till att bli en ekonomisk förening (jämför med att det genom övergångsbestämmelser har funnits dubbla regleringar för ekonomiska föreningar)⁴³⁶.

En uppenbar fördel med att låta samebyarna övergå till att bli ekonomiska föreningar är att de då kommer att omgärdas av ett komplett regelverk som är väl anpassat för den typ av kooperativ verksamhet som bedrivs inom samebyarna. EFL öppnar dessutom upp för ett stort mått av självbestämmande eftersom samebyarna genom sina stadgar kan anpassa verksamheten så att den passar för just den egna samebyns förutsättningar. Man kan till exempel tänka sig att en sameby som så önskar kan utforma sin organisation på så vis att den låter siidor bli dotterföreningar i samebyn med egen budget och egna beslutsmandat. Samebyn kan då till exempel besluta att vissa marker ska vara knutna till en viss siida. På så vis skulle också

⁴³⁵ Den befintliga regleringen kan då komma att moderniseras om det anses finnas ett behov av det.

⁴³⁶ Enligt den första lagen om ekonomiska föreningar, lagen (1895:66 s. 1) om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet kunde det finnas såväl föreningar där medlemmarna hade ett begränsat personligt ansvar för föreningens förpliktelser (mbpa) som föreningar där medlemmarna inte hade något personligt ansvar (upa). Genom övergångsbestämmelser fick föreningar som hade registrerats enligt 1895, men också 1911 års föreningslagar behålla sin status som ekonomiska föreningar när 1987 års lag trädde i kraft, även om de inte uppfyllde alla krav som ställdes enligt den föreningslagen. Dessa övergångsbestämmelser behölls även när EFL trädde i kraft, se prop. 2017/18:185, s. 268 och SOU 2010:90, s. 678 f.

siidans medlemmar kunna vara de personer som deltar i samråd med skogsbruket eller externa aktörer om en konkurrerande markanvändning påverkar siidans område. Siidans medlemmar skulle då även kunna förhandla om avtal eller intrångsersättningar om siidans mark tas i anspråk av någon annan. I expertgruppen har LRF och Skogsindustrierna framhållit att man ser fördelar med att samebyarnas organisation styrs av EFL, med de anpassningar som är nödvändiga för att renskötselns intressen ska tillgodoses.

Mot ett sådant förslag talar att SSR har angett att samebyarna inte vill övergå till att bli ekonomiska föreningar och att EFL blir direkt tillämplig på samebyarnas verksamheter. Skälet för den ståndpunkten är bland annat att samebyn är en särskild organisationsform och att det finns behov av att den fortsatt lyder under en reglering som är särskilt anpassad för de särskilda förhållanden som gäller för renskötseln. SSR förordar istället alternativet att rennäringslagens nuvarande reglering om organisation och medlemskap överförs till en ny lag, men att bestämmelserna moderniseras och så att de anpassas efter de förhållanden som råder i dag. Vid det arbetet kan man ta intryck av den reglering som gäller för ekonomiska föreningar, men även för aktiebolag. Frågan om hur samebyarna ska vara organiserade är en sådan intern angelägenhet där de nuvarande samebymedlemmarnas uppfattning väger tungt. Därmed inte sagt att varje detalj i ett framtida associationsrättsligt regelverk kan utformas på det sätt som SSR och förbundets medlemmar önskar. Det kan finnas regler som är motiverade av hänsyn till andra intressen som exempelvis skydd för borgenärer, affärspartner och tredje man eller för att myndigheter ska kunna utöva olika former av tillsyn. De berörda urfolksmedlemmarnas åsikt bör dock tillmätas stor betydelse när förslag till förändringar tas fram.

Slutligen kan sägas att det tredje handlingsalternativ som listas ovan, som innebär att samebyarna kan välja att vara kvar som samebyar enligt den nya lag som kommittén kommer föreslå eller välja att övergå till ekonomiska föreningar skulle föra med sig den nackdelen att olika samebyar då skulle verka under olika regelverk med olika förutsättningar. Det skulle skapa ett oöverskådligt system för såväl samebyarna själva som för externa intressenter.

9.2 Medlemskap

Såvitt gäller medlemskapsreglerna skulle en övergång till EFL sammanfattningsvis innebära ett krav på att alla personer som uppfyller de objektiva kvalifikationer som samebyn bestämmer för sina medlemmar ha rätt till medlemskap, om det inte finns sakliga skäl för att vägra ett medlemskap (se avsnitt 7.5.3 och 7.5.4). Personer som inte uppfyller kraven för medlemskap skulle kunna tas in som investerande medlemmar om samebyn bestämmer det (investerande medlemmar beskrivs i avsnitt 7.5.6).

Som ett alternativ till EFL:s medlemsbestämmelser kan kommittén överväga att föra in särskilt utformade bestämmelser om medlemskap i en ny renskötsellag. Dessa bestämmelser skulle kunna vara utformade med EFL:s bestämmelser om öppenhet som utgångspunkt, men med vissa särskilda regler, till exempel om att den som vill bli medlem måste vara same eller bosatt inom föreningens område. Bestämmelserna skulle även kunna utformas med rennäringslagens medlemsbestämmelser som utgångspunkt. Dessa bestämmelser kan då också ändras och anpassas så att de passar för dagens förhållanden.

Även om kommittén väljer att fortsätta reglera samebyarnas interna organisation och medlemskapsregler i en ny renskötsellag finns det behov av att se över regleringen om medlemskap. Det finns inget som hindrar att medlemskapsreglerna i en ny lag formuleras på det sätt som samebyarna har ställt sig bakom, det vill säga att samebyarna får utökade möjligheter att reglera i sina stadgar vilka personer som kan tas in som medlemmar och om det ska finnas olika medlemskategorier (avsnitt 4.2).

Att däremot – mot samebyarnas vilja – införa en tvingande reglering om att alla samer som kan härleda sitt ursprung till någon av samebyarna, som Sametinget har föreslagit (se avsnitt 4.1), skulle enligt sekretariatets bedömning innebära en form av exproprierande ingrepp. Det går inte att säga exakt vad en sådan bestämmelse skulle få för konsekvenser för varje sameby. För vissa samebyar skulle det kanske inte röra sig om särskilt många nya medlemmar, men för andra skulle en sådan lagändring innebära ett stort medlemstillskott. För de samebyar som tvångsvis skulle få många nya medlemmar skulle detta innebära att de befintliga medlemmarnas resurser skulle utnyttjas av fler personer och därmed sjunka i värde. Det skulle alltså

vara ett ingrepp i befintliga medlemmarnas egendomsförhållanden. För att vara tillåtet krävs därför att ingreppet är

1. motiverat av angelägna allmänna intressen,
2. ägnat att tillgodose det avsedda ändamålet,
3. nödvändigt för att tillgodose det avsedda ändamålet, och
4. proportionerligt (se mer om rekvisiten i PM 48, avsnitt 4.3).

Om man från politiskt håll skulle se det som ett angeläget allmänt intresse att alla samer med härkomst från dagens samebyområden ska få rätt till medlemskap i dessa, exempelvis för att man bedömer att en sådan regel skulle främja samisk kultur, är det ändå enligt sekretariatets uppfattning svårt att se att de övriga kraven för expropriation är uppfyllda. Man kan argumentera för att åtgärden är ägnad att tillgodose det avsedda ändamålet (ett främjande av samisk kultur), men också för motsatsen (det vill säga att samisk kultur hämmas eftersom de befintliga renskötarnas verksamhet försvåras eller utarmas). Det kan också ifrågasättas om åtgärden skulle vara nödvändig för att främja samisk kultur. Ett främjande bör kunna ske på andra sätt än genom exproprierande ingrepp riktade mot samer, exempelvis genom ekonomiskt stöd till samiskt föreningsliv.

Slutligen kan det enligt sekretariatet starkt ifrågasättas om åtgärden skulle vara proportionerlig. En sådan bedömning kan inte göras schablonartat för alla samebyar utan behöver anpassas efter förutsättningarna i det specifika fallet. För vissa samebymedlemmar vore kanske effekterna inte så stora, och därför godtagbara, men för andra kunde effekterna på den egna försörjningen bli dramatiska. För den sistnämnda kategorin skulle detta kanske innebära inte bara ett ingrepp i deras egendomsskydd utan också en kränkning av deras rätt till kultur (se avsnitt 8.4.4. i delbetänkandet).⁴³⁷

Sammanfattningsvis är sekretariatets slutsats att det sannolikt skulle strida mot de befintliga samebymedlemmarnas egendomsskydd om man med tvång skulle öppna samebyarna för en vidare krets av medlemmar. Samtidigt ska noteras att bedömningen är avhängig hur en tvångsvis regel skulle vara utformad. En regel som innebär att de befintliga medlemmarna, som är knutna till renskötelsen, fortfarande har bestämmanderätt över de ekonomiska

⁴³⁷ SOU 2023:46 s. 280–285.

resurserna i samebyarna (renskötsel, jakt och fiske) skulle kunna vara mer acceptabel om det skulle vara något som man från politiskt håll vill undersöka vidare.

Vidare finns som nämnt inget hinder mot att införa regler som tillåter samebyarna själva att i sina stadgar öppna verksamheten för samer som kan härleda sitt ursprung från samebyarnas geografiska område, eventuellt med medlemskategorier för olika typer av jakt- och fiskeutövande i enlighet med förtydligandet från Sametingets styrelse (avsnitt 4.1.3). I samband med att medlemskapsreglerna ändras bör det även övervägas om det ska finnas en skyldighet att föra en medlemsförteckning och vad en sådan i så fall ska innehålla för uppgifter.

9.3 Kort om några övriga frågor

Om samebyarna blir ekonomiska föreningar kan det också finnas behov av särskilda regler om konkurs, bland annat ett förtydligande av att renskötselrätten inte ska ses som en tillgång i föreningen och alltså inte ska kunna tas i anspråk för föreningens skulder. Det kan också behövas en företrädesrätt för de medlemmar som har brukat området att bilda en ny förening/sameby som kan förvalta renskötselrätten på det område där samebyn som har försatts i konkurs tidigare har verkat. En tanke kan då vara att de tidigare medlemmarna får en viss tid på sig att bilda en ny förening som godkänns att förvalta renskötseln inom området. Om ingen ny sameby anmäls inom den angivna tiden bör andra samer med behörighet att bedriva renskötsel kunna bilda en ekonomisk förening och anhålla om att ta över området för att bedriva renskötsel där.

Om kommittén skulle komma fram till att det är bättre att låta samebyarna vara kvar i en reglering där samebyn är en särskild organisationsform som regleras i en ny renskötsellag finns det ändå behov av att överväga om vissa bestämmelser ska förändras eller tas bort. Det gäller framför allt den verksamhetsbegränsning som finns i 9 § tredje stycket rennäringslagen i dag och som innebär att samebyarna inte får bedriva annan verksamhet än renskötsel. Den bestämmelsen är till exempel svår att förena med en verksamhet där

en sameby upplåter jakt och fiske (vilket alltså Girjas sameby gör redan i dag).

En annan bestämmelse som kommittén bör överväga att förändra eller ta bort är bestämmelsen i 40 § rennäringslagen som innebär att renskötarna är personligt betalningsansvariga för kostnader som uppstår i samebyn. Bestämmelsen ifrågasattes, främst från samiskt håll, redan när den infördes och flera statliga utredningar har genom åren föreslagit att bestämmelsen ska tas bort. Den har även kritiserats i litteraturen. Bestämmelsen innebär dessutom en avvikelse från vad som annars gäller i bolag eller föreningar med många delägare/medlemmar. LRF och SÄF har dock framhållit att det är en förutsättning för att renskötselrätten ska kunna fortsätta att utövas på samma sätt som i dag att det finns en rätt till skadestånd för markägare som drabbas av skador som orsakas av renar och en reell möjlighet att också kräva in ersättning för skadan från samebyn och renskötarna. Om det personliga betalningsansvaret tas bort och lagstiftaren samtidigt öppnar upp för att samebyarna kan begära sig i konkurs för att sedan starta upp verksamheten igen utan skulder kan det skydd mot att drabbas av skada som markägarna har i dag gå förlorat. Det personliga betalningsansvaret borde därför kvarstå enligt LRF och SÄF. Samma uppfattning har även framhållits från Skogsindustrierna.

De nu nämnda frågorna (och andra) får övervägas närmare i det fortsatta arbetet.

Referenser

Artiklar

- Allard, Christina och Labba-Oskal, Kristina *Samebyns interna organisation*, Förvaltningsrättslig tidskrift, 2011, nr 2.
- Labba, Kristina, *Rättssubjektet för renskötselrätten enligt svensk och norsk rätt*, SvJT 2020 s. 571, (Labba, 2020 I).
- Labba, Kristina, *Sámi Law: A Methodological Approach*, Arctic Review on Law and Politics, 2020, Vol. 11(2020), s. 215–232, (Labba, 2020 II).
- Torp, Eivind, 2011, *Betydelsen av samiska traditioner i svensk rätt*, Arctic Review on Law and Politics, vol. 2.

Litteratur

- Bengtsson, Bertil, 2004, *Samerätt – En översikt*, Norstedts juridik.
- Labba, Kristina, 2015, *The Legal Organization of Sami Reindeer Herding and the Role of the Siida*, i Christina Allard och Susann Funderud Skogvang (red.), *Indigenous rights in Scandinavia*.
- Labba, Kristina, 2017, *Renskötselns interna organisering*, avhandling, juridiska fakulteten, Norges arktiske universitet.
- Labba, Kristina, 2023, *Establishing Sámi company law: The case of Sweden Law*, i Sjøfjell, Beate och Mähönens, Jukka (red.), *Nordic Company Law – Broadening the Horizon*, Universitetsförlaget.
- Mallmén, Anders, Andersson, Sten och Thorstorp, Bo, 2023, *Lagen om ekonomiska föreningar – En kommentar*, 6:e uppl. Norstedts juridik.

- Manker, Ernst, 1947, *De svenska fjällapparna*, Svenska turistföreningens förlag.
- Nial, Håkan, Hemström, Carl och Stattin, Daniel, *Om handelsbolag och enkla bolag*, 2022 Juno.
- Niia, Lars Petter, Norstedt Gudrun (red.), 2023, *Gabna Sameby i förändringens tid 1890–1940*, Vårdduo - Centrum för samisk forskning, Umeå universitet.
- Nordin, Åsa, 2007, *Renskötseln är mitt liv – Analys av den samiska renskötelsens ekonomiska anpassning*, Vaartoe - Centrum för samisk forskning, Umeå universitet.
- Oskal, Nils, Nils Sara, Mikkel, 2001, *Reindriftssamiske sedvaner og rettsoppfatninger om land – Reindriften i Finnmark*, i NOU 2001:34, Oslo.
- Ravna, Øyvind, 2013, *Sámi Rights and Sámi Law in Norway*, kapitel 15 i Loukacheva, Natalia (red.), *Polar Law Textbook II*, Nordic Council of Ministers.
- Solem, Erik, 1970, *Lappiske rettsstudier*, 2. utgave, Universitet forlag, Oslo.
- Strøm Bull, Kirsti, Oskal, Nils och Sara, Mikkel Nils, 2001, *Reindriften i Finnmark – Rettshistorie 1852–1960*, Cappelen akademisk.
- Strøm Bull, Kirsti, 1997, *Studier i reindriftsrett*, Tano Aschehoug.

Offentligt tryck

- Departementspromemoria 2009:40 *Vissa samepolitiska frågor*.
- Departementspromemoria 2009:64 *Fusion av samebyar*.
- Kommittédirektiv *En ny rennäringspolitik samt en översyn av stödet till rennäringen och samisk kultur, rennäringsadministrationen och rennäringslagen m.m.*, dir. 1997:102.
- Kommittédirektiv *En modernare lag om ekonomiska föreningar*, dir. 2008:70.
- Kommittédirektiv *En ny renskötellagstiftning – det samiska folkets rätt till renskötsel, jakt och fiske*. dir. 2021:35.

NOU 2001:35 *Forslag til endringer i reindrifstloven (Boazodoalloláhkálávdegotti evttohus).*

SOU 1968:16 *Renutredningen - Renskötselns organisation och renprodukternas marknadsförande.*

SOU 1984:9 *Förslag till lag om kooperativa föreningar.*

SOU 2001:101 *En ny rennäringspolitik - öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare.*

SOU 2002:77 *Sametingets roll i det svenska folkstyret.*

SOU 2009:37 *Enklare beslutsfattande i ekonomiska föreningar.*

SOU 2010:90 *En ny lag om ekonomiska föreningar.*

SOU 2023:46 *Jakt och fiske i renbetesland.*

Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) *Om lov om reindrift (reindrifstloven).*

Prop. 1951:34 *Kungl. Maj:ts proposition nr 34.*

Prop. 1971:51 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till rennäringslag, m.m.*

Prop. 1976/77:80 *Om insatser för samerna.*

Prop. 1983/84:84 *Om Kooperationens kapitalförsörjning, m.m.*

Prop. 1986/87:7 *Om ekonomiska föreningar.*

Prop. 1992/93:32 *Om samerna och samisk kultur m.m.*

Prop. 1996/97:163 *Den kooperativa företagsformen.*

Prop. 2005/06:84 *Kooperativ verksamhet i delägda företag.*

Prop. 2005/06:86 *Ett ökat samiskt inflytande.*

Prop. 2015/16:4 *Modernisering av lagen om ekonomiska föreningar.*

Prop. 2017/18:185 *En ny lag om ekonomiska föreningar.*

Prop. 2021/22:286 *Bolags rörlighet över gränserna inom EU.*

Promemoria: *Fusion av samebyar*, Jordbruksdepartementet, rättssekretariatet 2009-11-17.

Rättsfall

HR 2021 s. 863-U.

LH-2013-162742.

LH-2012-179673.

LH-2012-106514.
NJA 1973 s. 355, *Brf Skörden*.
NJA 2014 s. 877, *Processbolaget*.
NJA 2022 s. 311, *Den kinesiska investeringen*.
Rt. 1968 s. 394, *Brekkensaken*.
Rt. 1988 s. 377.
Rt. 2000 s. 1578, *Seilandsaken*.
Rt. 2001 s. 769, *Selbusaken*.
Rt. 2001 s. 1229, *Svartskogensaken*.
Rt. 2008 s. 1789.
Rt. 2011 s. 1101.
Rt. 2017 s. 981, *Sarasaken*.

Övrigt

Jordbruksdepartementet, 1960, Renutredningen - Renskötselns organisation och renprodukternas marknadsförande.
Landsbygds- och infrastrukturdepartementet, beslut § 2, den 14 december 2023, LI2023/03695.
Redovisning regeringsuppdrag, Sametinget den 27 november 2023, dnr. 1.3.8-2021-985.
Regeringsbeslut den 20 maj 2021, N2021/01633.
Remissammanställning Rennäringspolitiska kommitténs betänkande En ny rennäringspolitik (SOU 2001:101), N 2015/00213 ab. 146.
Remissammanställning – Vissa samepolitiska frågor, Ds 2009:40, Jordbruksdepartementet 2009-12-01, Komm2024/00011/N 2021:02 nr. 93.
Sametingets förslag om hur samebyarnas interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap bör utformas, redovisning av regeringsuppdrag, LI2023/02719, 2023, Sametingets dnr 1.3.8-2021-985.
Sametingets styrelses förtydligande av Sametingets förslag, 2024, Sametingets dnr. 1.3.8-2021-985 § 77.

SSR:s ställningstagande angående Sametingets regeringsuppdrag avseende hur samebyarnas interna organisation, beslutsfattande och regler för medlemskap bör utformas samt beslut på SSRs samebyordförandekonferensen 2023 avseende övergripande utgångspunkter och viljeinriktningar, 2023, Komm2023/00061/N 2021:02-172.

SEKRETARIATSUNDERLAG